

ننگرهار ښوونځی او روزنې پوهنځی

Nangarhar Education Fa

Assist Prof Ab Rashid
Teach Assist Razmu

پیداگوږي

پیداگوږي

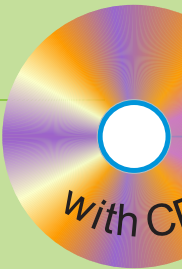
پوهندوی عبدالرشید ملکزی او پوهنیار راز محمد فیضی

Funded by
Kinderhilfe-Afgh

پوهنځی پوهنیار راز محمد فیضی
پوهنیار راز محمد فیضی

Ketabton.com

سې ډي سره

۱۴۰۰

پلورل منع دی

پیداگوژي

پوهندوی عبدالرشید ملکزې
پوهنیار راز محمد فیضی

Pashto PDF
2021

Pedagogy

Nangarhar Education Faculty
ننگرهار ښوونځي او روزنې پوهنځی

Funded by
Kinderhilfe-Afghanistan

افغانیک
Afghanic

Assist Prof Ab Rashid Malakzai
Teach Assist Razmuhammad Faizi

Download:

www.kitabona.org

www.ecampus-afghanistan.org

اقراً باسم ربك الذي خلق

پیداگوږي

پوهندوی عبدالرشید ملکزی

پوهنیار راز محمد فیضی

دوهم چاپ

دغه کتاب په پي ډي ایف فارمت کې په مله سي ډي کې هم لوستلی شئ:

پیداگوزي	د کتاب نوم
پوهندوی عبدالرشید ملکزی او پوهنیار راز محمد فیضي	لیکوالان
ننگرهار پوهنتون، بنوونې او روزنې پوهنځی	خپرنډوی
www.nu.edu.af	وېب پاڼه
۱۴۰۰، دوهم چاپ	د چاپ کال
۱۰۰۰	چاپ شمېر
۳۴۲	مسلسل نمبر
www.ecampus-afghanistan.org	ډاونلوډ
www.kitabona.com	

دا کتاب د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمېټې، په جرمني کې د Eroes کورنۍ یوې خیریه ټولنې لخوا تمویل شوی دی. اداري او تخنیکي چارې یې په آلمان کې د افغانیک لخوا ترسره شوي دي. د کتاب د محتوا او لیکنې مسؤلیت د کتاب په لیکوال او اړونده پوهنځي پورې اړه لري. مرسته کوونکي او تطبیق کوونکي ټولني په دې اړه مسؤلیت نه لري.

د تدریسي کتابونو د چاپولو لپاره له مور سره اړیکه ونیسئ:
ډاکتر یحیی وردک، د لوړو زده کړو وزارت، کارته ۴، کابل
موبایل ۰۷۰۶۳۲۰۸۴۴، ۰۷۸۰۲۳۲۳۱۰
ایمپل textbooks@afghanic.org

د چاپ ټول حقوق له مؤلف سره خوندي دي.

ای اس بی ان ۶-۷۶-۶۲۰-۹۹۳۶-۹۷۸

د لوړو زده کړو وزارت پیغام

د بشر د تاریخ په مختلفو دورو کې کتاب د علم او پوهې په لاسته راوړلو، ساتلو او خپرولو کې ډېر مهم رول لوبولی دی. درسي کتاب د نصاب اساسي برخه جوړوي چې د زده کړې د کیفیت په لوړولو کې مهم ارزښت لري. له همدې امله د نړیوالو پېژندل شویو معیارونو، د وخت د غوښتنو او د ټولني د اړتیاوو په پام کې نیولو سره باید نوي درسي مواد او کتابونه د محصلینو لپاره برابر او چاپ شي.

له ښاغلو استادانو او لیکوالانو څخه د زړه له کومې مننه کوم چې دوامداره زیار یې ایستلی او د کلونو په اوږدو کې یې په خپلو اړوندو څانگو کې درسي کتابونه لیکلي او ژباړلي دي، خپل ملي پور یې ادا کړی او د پوهې موتور یې په حرکت راوستی دی. له نورو ښاغلو استادانو او پوهانو څخه هم په درنښت غوښتنه کوم چې په خپلو اړوندو برخو کې نوي درسي کتابونه او درسي مواد برابر او چاپ کړي، چې له چاپ وروسته گرانو محصلینو ته په واک کې ورکړل شي او د زده کړو د کیفیت په لوړولو او د پوهې د انتقال پروسې په پرمختگ کې یې ښک گام اخیستی وي.

د لوړو زده کړو وزارت خپله دنده بولي چې د گرانو محصلینو د علمي کچې د لوړولو لپاره د علومو په مختلفو څانگو کې معیاري او نوي درسي مواد برابر او چاپ کړي. په پای کې د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمیټې او زموږ همکار ډاکټر یحیی وردگ څخه مننه کوم چې د دې کتاب د خپرولو لپاره یې زمینه برابره کړې ده. هیله من یم چې نوموړې گټوره پروسه دوام وکړي او پراختیا ومومي چې په نژدې راتلونکي کې د هر درسي مضمون لپاره لږ تر لږه یو معیاري درسي کتاب ولرو.

په درنښت

پوهنمل دیپلوم انجنیر عبدالنواب بالاکزي

د لوړو زده کړو وزارت علمي معین

کابل، ۱۴۰۰ ل

د درسي کتابونو چاپول

قدرمنو استادانو او گرانو محصلينو!

د افغانستان په پوهنتونونو کې د درسي کتابونو کموالی او نشتوالی له لویو ستونزو څخه گڼل کېږي. یو زیات شمېر استادان او محصلین نویو معلوماتو ته لاسرسی نه لري، په زاړه میتود تدریس کوي او له هغو کتابونو او چپترونو څخه گټه اخلي چې زاړه دي او په بازار کې په ټیټ کیفیت فوتوکاپي کېږي.

موږ تر اوسه پورې د ننگرهار، خوست، کندهار، هرات، بلخ، البیروني، کابل پوهنتون، د کابل طبي پوهنتون او د کابل ټولني تخنیک پوهنتون لپاره ۳۴۲ عنوانه مختلف درسي کتابونه د طب، ساینس، انجنیري، اقتصاد، ژورنالېزم او کرهني پوهنځيو لپاره چاپ کړي دي. ۹۶ طبي کتابونه د آلمان د علمي همکارو ټولني (DAAD)، ۲۱۰ طبي او غیر طبي کتابونه د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمېټې (Kinderhilfe-Afghanistan)، ۷ کتابونه د آلماني او افغاني پوهنتونونو ټولني (DAUG)، ۲ کتابونه په مزار شریف کې د آلمان فدرال جمهوري جنرال کنسولگری، ۴ کتابونه د Afghanistan-Schulen، ۲ کتابونه د سلواک اېډ، ۸ کتابونه د کنراد ادناور شتیفتونگ بنسټ (KAS) په مالي مرسته چاپ کړي دي.

د یادوني وړ ده، چې نوموړي چاپ شوي کتابونه د هېواد ټولو اړوندو پوهنتونونو او یو زیات شمېر ادارو او موسساتو ته په وړیا توگه وپشل شوي دي. ټول چاپ شوي کتابونه له www.afghanistan-ecampus.org او www.kitabona.com ویب پاڼې څخه ډانلودولی شئ.

دا کړنې په داسې حال کې تر سره کېږي چې د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت د (۲۰۱۰-۲۰۱۴) کلونو په ملي ستراتیژیک پلان کې راغلي دي چې: دا کړنې په داسې حال کې ترسره کېږي چې د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت د (۲۰۱۰-۲۰۱۴) کلونو په ملي ستراتیژیک پلان کې راغلي دي چې:

"د لوړو زده کړو او د ښوونې د ښه کیفیت او زده کوونکو ته د نویو، کره او علمي معلوماتو د برابرولو لپاره اړینه ده، چې په دري او پښتو ژبو د درسي کتابونو د لیکلو فرصت برابر شي، د تعلیمي نصاب د ریفورم لپاره له انگریزي ژبې څخه دري او پښتو ژبو ته د کتابونو او درسي موادو ژباړل اړین دي، له دغو امکاناتو پرته د پوهنتونونو محصلین او استادان عصري، نویو، تازه او کره معلوماتو ته لاسرسی نه شي پیدا کولای."

موږ غواړو چې د درسي کتابونو په برابرولو سره د هېواد له پوهنتونونو سره مرسته وکړو او د چپتر او لکچرنوټ دوران ته د پای ټکی کېږدو. د دې لپاره اړینه ده چې د افغانستان پوهنتونونو لپاره هر کال لږ تر لږه ۱۰۰ عنوانه درسي کتابونه چاپ شي.

له ټولو درنو استادانو څخه هيله کوو، چې په خپلو مسلکي برخو کې نوي کتابونه وليکي، ويې ژباړي او يا هم خپل پخواني ليکل شوي کتابونه، لکچرنوټونه او چيټرونه ايډېټ او د چاپ لپاره تيار کړي، زموږ په واک کې يې راکړي چې په ښه کيفيت چاپ او وروسته يې د اړوند پوهنځيو، استادانو او محصلينو ته په واک کې ورکړو. همدارنگه د يادو ټکو په اړه خپل وړاندیزونه او نظريات له موږ سره شريک کړي، چې په گډه په دې برخه کې اغېزمن گامونه پورته کړو.

د ليکوالانو او خپروونکو له خوا پوره زيار ايستل شوی دی، چې د کتابونو محتويات د نړيوالو علمي معيارونو پر اساس برابر شي، خو بيا هم کېدای شي د کتاب په محتوا کې ځينې تېروتنې او ستونزې وليدل شي، نو له درنو لوستونکو څخه هيله لرو چې خپل نظريات او نيوکې ليکوتل او يا موږ ته په ليکلې بڼه راولېږي، چې په راتلونکي چاپ کې اصلاح شي.

د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمېټې او د هغې له مشر ډاکټر ابروس څخه ډېره مننه کوو چې د دغه کتاب د چاپ لگښت يې ورکړی دی، دوی تر دې مهاله د ننگرهار پوهنتون د ۲۱۰ عنوانه طبي او غير طبي کتابونو د چاپ لگښت پر غاړه اخيستی دی.

د جی آی زیټ (GLZ) له دفتر او (CIM (Center for International Migration & Development) څخه، چې زما لپاره يې له ۲۰۱۰ نه تر ۲۰۱۶ زېږديز کاله پورې په افغانستان کې د کار امکانات برابر کړي وو، هم د زړه له کومې مننه کوم.

د لوړو زده کړو له علمي معین پوهنمئل ډیپلوم انجنیر عبدالنواب بالاکزي، د مالي او اداري معین ښاغلي نور احمد درویش، د لوړو زده کړو وزارت سلاکار ډاکټر گل رحيم صافي، د پوهنتونونو رييسانو، د پوهنځيو رييسانو او استادانو څخه مننه کوم چې د کتابونو د چاپ لړۍ يې هڅولې او مرسته يې ورسره کړې ده. د دغه کتاب له ليکوال څخه ډېر منندوی يم او ستاينه يې کوم، چې خپل د کلونو - کلونو زيار يې په وړيا توگه گرانو محصلينو ته وړاندې کړ.

همدارنگه د دفتر له همکارانو هر يو، ښاغلي حکمت الله عزيز او ښاغلي فهيم حبيبي څخه هم مننه کوم چې د کتابونو د چاپ په برخه کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي.

ډاکټر يحيی وردک، د لوړو زده کړو وزارت سلاکار

کابل، مې، ۲۰۲۱

د دفتر ټيليفون: ۰۷۸۰۲۳۲۳۱۰، ۰۷۰۶۳۲۰۸۴۴

ايميل: textbooks@afghanic.org

سريزه

پيداگوژي Pedagogue د خپلې موضوع او هدف له مخې يوه لوی، پراخه او هر اړخيز علم او موضوع ده، چې د انسانانو د پيدايښت سره سم د هغې په هکله فکر او اندېښې په کار اچوي، چې بيا ورباندې ورپسې وروسته ليکنې، څېړنې او ژور فکرونه پيل شوي دي.

نو، ځکه دغه موضوع اوسمهال دومره پراخو، لويو او لوړو پوړونو ته رسېدلې او هسکه شوې، چې د هغې د بېلابېلو فلسفي، علمي، تيوريکي، ميتوديکي او عملي اړخونو بې شمېره ان ويلای شو، چې په زرگونه جلدو اثار ليکل شوي، تاليف شوي او ژباړل شوي دي.

له همدې کبله پيداگوژي اوس نه يوازې د يوه ځانگړي مضمون يا دسپلين په توگه، بلکې د پوهنتونونو د زده کړيالانو، زده کوونکو لپاره د لسگونو مضامينو په ترڅ کې لکه عمومي پيداگوژي، د پيداگوژي فلسفه، د پيداگوژي تاريخچه، د پيداگوژي پرنسپونه، د پيداگوژي عمومي مېتودونه، عمومي اروا پوهنه، روزنيزه اداره، روزنيزه څارنه (نظارت)، مقاييسوي ښوونه او روزنه، روزنيزه ازموينه او احصائيه، ښوونيز نصاب او داسې نورو په شان تفسير، تحليل او په ځانگړي توگه د نړۍ د پرمختللو هېوادونو، پوهنتونونو، دارالمعلمينونو يا کالجونو کې د ښوونکو د مسلکي وړتيا او پياوړتيا په خاطر تدریسېږي.

خو په دې اوس د (پيداگوژي) په دې کوچني اثر کې چې زموږ د ښوونې او روزنې پوهنځي د درسي پلان او پروگرام، د محصلانو د راتلونکي ښوونکي توب د مسلک او هم د هېواد روزنيز سيستم د لوړ گټو او اغېزمنتوب په پام کې نيولو سره د پيداگوژي يا ښوونې او روزنې موضوعات په داسې ډول څېړل، تحليل، ليکل او راټول شوي دي، چې پيداگوژي په عمومي توگه د محصلانو او د ښوونې او روزنې نور ښه والی لوستونکو ته د هغو مهمو او غوره برخو سره د يو واحد او گڼ په توگه يې ورپېژنو.

البته هر اړخيزه نه ده، دا ليکنه د يو بنسټيزې پوښتنې او يا د يو اساسي ارتباط له مخې د يوه هدف او يوې پايلې ترلاسه کولو لپاره کار ورباندې پرمخ ځي.

نو ځکه د دې ليکنې لپاره هم، زما په اند په دې برخه کې اصلي انگېزه، د ښوونې او روزنې د پوهنې او د مسلکي تعليمات په څانگه (اروا پوهنې او پيداگوژي) څانگه کې زموږ د درسي پلان او پروگرام سره جوخت د درسي کتابونو کموالي / نشتوالی و، نو مجبور و، چې د محصلانو د تدريس لپاره د لکچر نوټ، يا د يوه کتاب او بل کتاب، د يوه ځای او يا د بل ځای څخه په ډېر توپير او نامنظم ډول سره ښوونيز او روزنيز درسي مواد راټول او هغه هم د لکچر ورکولو له لارې محصلانو ته تدريس کړو چې په دې توگه له يوې خوا په خپل ذات کې د کميت او کيفيت له مخې د پوهنتون د محصلانو او خاص ډول د ښوونې او روزنې د پوهنځي مسلکي تعليماتو د څانگې او نورو اړونده څانگو د ښوونې او زده کړې اړتياوې نشوای پوره کولای او له بل پلوه د وخت هسې او عبث ضايع کېدل وو، نو ځکه دې ته اړ شوم چې دا کوچنی، خو د ارزښت له مخې له محتوا ډکه رساله چې ډېرو محبوبو استادانو پوهنوال علاؤالدين حسام او پوهنوال معروف شاه شينواري د نظر او تايد څخه تېره او بيا يې بشپړه کړم.

د دې کتاب په لیکنه کې د کتابتوني مروجو روشونو او مېتودونو ځېنې گټه اخیستل شوې ده، هڅه او هاند مې کړی، چې د روزنیزو، علمي او معتبرو او نورو منابعو څخه گټه ترلاسه شي او د لیکنې له مخې هم کوښښ شوی دی، چې جملې، عبارتونه، کلمې او اصطلاحات په داسې توگه په کار وړل شوي، چې په لنډ، روښانه او اسانۍ سره د یو کتاب د مینه وال او لوستونکي لپاره د پوهې او درک وړ وي.

د ترتیب او تنظیم له مخې د اړیکو د پرنسپ په نظر کې نیولو سره کتاب په شپږو ځانگړو فصلونو وېشل شوی دی.

په دې خاطر چې یو لوستونکی په دې واضح او ژر پوه شي چې کوم فصل د کومو موضوعاتو څخه بحث کوي؛ نو په دې توگه ډېر په لنډ ډول سره د هغه هدفونه د هر فصل تر سرلیک لاندې لیکل شوي دي.

په دې توگه سره هر لوستونکی د هر فصل د عمومي محتوا سره اشنا کوي او له بلې خوا دا یوه انگېزه گرځي چې لاندې نور ټول فصلونه په خورا مینې سره مطالعه کړي او ولولي.

کوښښ مې کړی چې د هر فصل په پای کې د فصل لنډیز، د بحث او مناقشې وړ پوښتنې او د ماخذونو ذکر هم شوی دی چې د فصل لنډیز لوستونکو او زده کوونکو ته د لومړي فصل د لوستلو وروسته یو ځل بیا د فصل موضوعات وړ په یادوي او په ذهن کې یې ځای پرځای کېږي او لوستونکو او زده کوونکو سره مرسته کوي، کله چې مناقشه او پوښتنې مطرح کوي، چې د کتاب د لوستلو پر مهال د هر فصل پر محتوا باندې په ډېر دقیق او ژور ډول سره فکر وکړي.

د اسلامي عقیدې او نظر سره سم، د اسلامي ټولني د ښوونیز نظام پر حقایقو، معلوماتو، پدیدو او د زده کړې پر سیستم نوی نظر واچوي او په دې توگه سره د مشق او تمرین له مخې د هغې زده کړې نوره هم ټینگه، مضبوطه او لایاوري کړي.

نوې ذهني پلټنه یې راوپاروي، فکر، منطق او استدلال ته یې لار وده ورکړي، ماخذونه لوستونکو او زده کړيالانو سره مرسته کوي، چې اصلي ماخذونو ته په ورگرځېدو او مطالعه کولو سره موضوعات نور هم په کلکه سره ژورې کتنې او مطالعې لاندې ونیسي، چې په دې توگه سره خپله زده کړه او معلومات نور هم بډایه، پراخ او گړندی کړي.

دا چې په پښتو ژبه کې د داسې کتاب (پیداگوږي) یا ښوونې او روزنې په هکله یا خو کم او یا هم د پوهنتون د محصلینو لپاره بیا نه کوله، د یوې نوې محتوا سره د ښوونکو او زده کوونکو لپاره د ښوونې او زده کړې به پروسه کې او هغه هم زموږ په دې جگړه ځپلي هېواد چې تل د بهرنیو یرغلگرو د تعلیمي نصاب تر اغېزې او تاثیر لاندې راغلی، تل روزنیز ناوړه تعلیمي سیستم او زده کړې جگړه ایز ستونزمن حالت په شرایطو کې د یوه ښه کتاب په توگه له هېوادوالو سره مرسته کولای شي.

په داسې ناوړه حالاتو کې چې د تازه او نویو علمي منابعو او ماخذونو څخه گټه اخیستل په اوسنیو جگړه ایزو شېبو کې د هېواد د ټولو استادانو، پوهانو او لیکوالانو لپاره یوه څرگنده او جدي ستونزه ده؛ ځکه یو استاد نه شي کولای چې د خپلو لیکنو د لا بشپړولو لپاره د هېواد مختلفو کتابتونو،

ولایتونو او ان دا چې د ضرورت پر وخت له هېواد څخه بهر د کتابونو د لوستلو او د ځېنو موادو د راټولولو او لاسته راوړلو لپاره ولاړ شي.

په دې کتاب کې مې زیار ویستی چې محصلان د پیداگوژۍ د علم له موضوع او موخو څخه اگاه کړم او د پیداگوژي د تاریخچې څخه یې باخبره کړم او په حقیقت کې ایجاب هم کوي چې د پیداگوژي یا ښوونې او روزنې په هکله ډېر اثار او کتابونه ولیکل شي او هم په ځانگړو سمسترونو او تعلیمي موسسو کې تدریس شي او له بل پلوه الحمدلله د مسلکي تعلیماتو د ځانگړي محصلین او په مجموع کې د ښوونې او روزنې د پوهنځي ټول محصلین پیداگوژي یا ښوونه او روزنه د یو مضمون په توگه لولي او د هغې په هکله مخکیني پوره معلومات نه لري یا نیمگري وي، که چېرې دوی د تاریخچې په لوستلو او زده کولو سره پیل وکړي، طبیعي خبره ده چې ښایي د هغې څخه په زړه پورې او مطلوبه گټه ترلاسه نه کړي.

په پای کې په ډېر ډاډ سره دا ویلای شم چې که چېرته د پوهنتون ټول محصلین او د هېواد د ښوونځیو ښوونکی دغه کتاب په ډېر دقت او غور سره مطالعه کړي، هغوی به وکولای شي چې له یوې خوا د خپل مسلک د پیاوړتیا لپاره یوه ډېره ښه او اغېزمنه پوهه ترلاسه کړي او له بلې خوا به د اسلامي اخوت او ورورگلوۍ په چوکاټ کې په هېواد کې د سولې او کرارۍ او ملي اسلامي یو والي د تامین او پیوستون او اتحاد، د هېواد د ابادۍ، سمسورتیا او د یو پرمختللي اسلامي افغانستان لپاره گټور گامونه پرمخ واخلي او د تل لپاره بریالی سوکاله او ډاډمن اوسي.

الحاج پوهنیار راز محمد فیضی

د ښوونې او روزنې پوهنځي

د مسلکي تعلیماتو د ځانگړي استاد

لیکچر

تقریظ / پوهنیار محمد جمال شینواری.....	الف.....
د پیداگوژي تعريف.....	1.....
د پیداگوژي تاريخچه.....	6.....
د پیداگوژي موخه او اصطلاح.....	10.....
د ښوونې او روزنې د ډولونو په برخه کې.....	12.....
د ښوونې او روزنې د سویو په برخه کې.....	12.....
د ښوونې او روزنې فلسفه او پوهنیز بنسټ.....	15.....
د پیداگوژي د علم موضوع.....	16.....
د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم.....	17.....
د ښوونې او روزنې ارزښت.....	19.....
د ښوونې او روزنې فردي (ځاني) ارزښت.....	20.....
د ښوونې او روزنې ټولنیز ارزښت.....	21.....
د ښوونې او روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړیکې.....	23.....
جوړښتي يا وجودي Structural Exeistental.....	23.....
دنده پالنه Functionalism.....	24.....
سلوک پالنه يا رفتارگرایی.....	24.....
د ښوونې او روزنې اقتصادي ارزښت.....	25.....
د ښوونې او روزنې سیاسي اهمیت.....	25.....
د ښوونې او روزنې بیولوژیکي بنسټ.....	28.....
د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ اهمیت.....	28.....
د ذهن او بدن اړیکې.....	28.....
د انسان او نورو ژویو ترمنځ ورته والی.....	29.....
په ښوونه او روزنه کې بیولوژیکي موخه.....	29.....
د ځوانۍ د وخت ماهیت او ارزښت.....	30.....
د توپیر او تفاوت طبیعي قانون.....	31.....
فردي توپيرونه.....	31.....
د ښوونې او روزنې تاریخي بنسټ.....	33.....
د ښوونې او روزنې د تاریخي بنسټ مانا او مفهوم.....	33.....
غیر رسمي ښوونه او روزنه.....	33.....

34.....	رسمي ښوونه او روزنه
34.....	تاسیساتي ښوونه او روزنه
35.....	قشري يا طبقه يي ښوونه او روزنه Class Education
35.....	پرگنيزه ښوونه او روزنه Mass Education
36.....	د ښځو ښوونه او روزنه Women Education
37.....	د معيوبانو ښوونه او روزنه
37.....	نړيواله ښوونه او روزنه Universal Education
38.....	ښوونه او روزنه بنسټيزه اړتيا
38.....	افغاني ټولني ته د ښوونې او روزنې اړتيا
39.....	د افغان ماشومانو ضرورتونه
40.....	د دغو غوښتنو په بشپړولو کې د ښوونکي ونډه
42.....	د ازموينې وسيلې او د زده کړې د کچې پېژندل
42.....	د زده کړې په بهير کې د ازموينې دندې
43.....	ازموينه د هڅونې لامل
44.....	ساتنه او لېږد
44.....	ازموينه ځان پېژندنې لامل په توگه
45.....	د ازموينې بنسټيز لاملونه
47.....	د پرتله ايزې ښوونې او روزنې د پرمختگ مرحلې
47.....	د پرتله ايزې ښوونې او روزنې د پرمختگ لومړنۍ مرحله
48.....	د پرتليزې ښوونې او روزنې د پرمختگ دويمه مرحله
49.....	د پرتليزې ښوونې او روزنې د پرمختگ درېيمه مرحله
52.....	په تدريس کې د ميتود رول
54.....	ميتودولوژي Methodology
59.....	د ټولگي د اداره کولو تاريخچه
59.....	د درسي ټولگي مدیریت
61.....	د درسي ټولگي د مدیریت موخې
61.....	د درسي ټولگي د مدیریت پر وړاندې پراته خنډونه
61.....	۱. په ښوونکي پورې اړوند لاملونه
62.....	۲. په زده کوونکو پورې اړوند لاملونه
62.....	۳. د ټولگي په فزيکي فضا پورې اړوند لاملونه
63.....	د ټولگي د مدیریت سبکونه
63.....	الف : پر دموکراسۍ ولاړ مدیریت

63.....	ب: پر عدم دخالت ولاړ مدیریت
64.....	ج: استبدادي يا زور زیاتي مدیریت
64.....	د درسي ټولگي په مدیریت کې د اغېزمنو ښوونکو ځانگړنې
65.....	د درسي ټولگي د مدیریت طریقي (کړنلارې)
66.....	د ټولگي د قوانینو ټاکل
66.....	د ټولگي د قوانینو او مقرراتو نوملړ
67.....	د کړنو د تغیر لارې چارې
72.....	ښوونیز درسي نصاب
75.....	د ښوونیز درسي نصاب جوړښت
76.....	د ښوونیز نصاب عمده موخې
79.....	د تدریس په هکله نظریې
80.....	د تدریس کړنې
83.....	په تدریس کې د اغېزمنو لاملونو نظریې
90.....	د ویگوتسکي د پېژندنې ټولنیزې نظریې نه کار اخستل
90.....	د دوه اړخیزو کړنو لاملونو نظریه
92.....	د تدریس د مفاهیمو تحلیل
97.....	د زده کړې د تدریس تگلاره
100	د فعالې زده کړې د میتود ډولونه
107	په ساینس کې د ارزونې دودیز میتودونه
111	انساني سرمایه څه ته وايي؟
120	د دیداکتیک تاریخچه

د پیداگوژي تعريف

پیداگوژي د نورو علومو په څېر ځانگړی تعريف لري، دا تعريف د پیداگوژي د مختلو علماوو له خوا ورکړل شوی دی.

پیداگوژي يا ښوونه او روزنه هم د بېلابېلو پوهانو، متفکرانو او لیکوالو له خوا په بېلابېلو ډولونو تعريف شوې ده چې مورې يې يوازې خو تعريفونه دلته ذکر کوو.

خو د هر څه مخکې به دا غوره وي چې د پیداگوژي Pedagogy په اصطلاح باندې ځان پوه او لږ څه رڼا پرې واچوو، بيا به په تعريفونو هم وغږېږو.

۱. پیداگوژي د ښوونکي دنده، يعنې کار او عمل کول، ښوونه کول، د ښوونې هنر يا مېتود.

۲. پیداگوژي چې په فرانسوي ژبه کې ورته Pedagogie ويل کېږي، د يوناني کلمې له پیداگوگيا Paidagogia څخه مشتق يا اخېستل شوی دی.

هغه هم د ښوونکي مسلک يا کار او عمل، يعنې ښوونه يا د ښوونې هنر او پوهه په ځانگړي توگه د ښوونې د مېتودونو ښودل دي، همدا ډول پیداگوگيا Pedagogia د کوچني يا هلک د دفتر يا کوټې معنا هم ورکوي.

پیداگوگ Pedagogic چې د دوه يوناني کلمو څخه يو Pais پايښ يا Paidos د کوچني ماشوم يا هلک او اگين Agein هم د لارښوونې معنا ورکوي، پیداگوگ ښوونکی، يا د ښوونځي د ښوونکي په معنا هم راغلې ده چې په زده کړه کې يې په ډېرو کوچنيو ټکو او کوچنيو موضوعاتو باندې غير ضروري ټينگار کاوه او هم يې داسې پوهه څرگندوله، چې منطق او تناسب په کې نه ليدل کېده او هم په عين حال کې د ميلاد څخه مخکې په لرغوني يونان کې او روم کې د مرييتوب په دوره کې پیداگوگ هغه زاړه بوډا مريي ته ويل کېده چې د خپل بادار د کوچني زوی څارنه به يې کوله او هغه به يې د کور څخه تر ښوونځي او د ښوونځي څخه تر کوره راوسته، مريي يا غلام به دا کوښښ کاوه، چې نوموړي کوچني ته د لارې په اوږدو کې کوم ضرر او تاوان ونه رسېږي او د خپلې وسې مطابق به يې دغه کوچني ته ښه لارښوونه او نصيحت هم کاوه.

دا چې د پیداگوژي مفهوم او معنی باندې پوه شو، اوس به یې تعریف وکړو. پروفیسور توماس بریگر د پیداگوژي تعریف داسې څرگندوي:

مور نه غواړو هغه نوې مباحثې یا مناقشې ته ورداخل شو چې پیداگوژي ساینس دی او که نه، هغه باید دواړه وي، خو باید داسې ساینس او پوهه وي چې په یوې منل شوې فلسفې باندې اتکا ولري او هم یوه داسې پوهه وي چې ټول په افایي توګه سره ثبوت شوي حقایق په پام کې ونیسي- او هم د ډېرو ژورو او دقیقو څېړنو او تجربو نتیجې (پایلې) په کار یوسي.

که چېرته مور څیر شو، په دې تعریف کې د پیداگوژي او ښوونې روزنې په ډګر کې ډېرو مهمو او غوره ټکو ته ګوته نیول شوې ده چې په ځانګړي توګه یو ښوونکي ته د هغو په پام کې لرل ډېر مهم او اړین شمېرل کېږي.

په دغه ذکر شوي تعریف کې ویل شوي چې پیداگوژي پوهه ده؛ په رښتیا سره هغه نوښتونه، پرمختګونه چې په عمومي توګه په ټولو علومو او پوهنو کې په ځانګړي توګه هغه پرمختګونه چې په سلوکي پوهنو، لکه اروا پوهنه، ټولنپوهنه، ټولنیزه ارواپوهنه او داسې نورو اړونده پوهنو کې په لاس راغلي دي، داسې رښتیني حقایق، پرنسیپونه او اساسات یې را په ګوته کړي دي چې Pedagogy پیداگوژي علمي اړخ یې تر زیاتې اندازې بډایه کړی او هغې ته د ځانګړې پوهې او مسلکي بڼه ورکوي.

دې تعریف کې دا څرګنده شوه چې پیداگوژي هنر دی، خو څرنگه چې ادب یا هنر د خپل ماهیت او مضمون له مخې د ښکلا، تناسب او توازن او همدا ډول د ابتکار او نوښت ټینګې اړیکې لري، د دغې ښکلا او نوښت په پام کې لرلو سره ښکلي اثرونه رامنځته کړي، همدا ډول پیداگوژي د خپل ماهیت له مخې د ښکلا او ګټورو د بڼه او غوره خصلتونو او اوصافو د رامنځته کېدو لپاره هلې ځلې کوي.

د ښوونې او روزنې او زده کړې ټول اړوند کارونه د ښکلا تناسب، توازن، خلاقیت او نوښت په بڼه کې پرمخ ولاړ شي او دا علم کولای شي چې په یو انسان او انساني ټولنه کې ټول هغه څه را زرغون او رابرسېره کړي چې ښه ښکلي، غوره، ښایسته او په زړه پورې وي.

کله - کله چې یو ښکلی شوی اثر د هر شخص خاصه پاملرنه ځانته را جذب کړي، یو تعلیم یافته یا روزل شوی شخص هم د نورو افرادو مینه او پاملرنه ځانته را اړوي.

دویم: په تعریف کې یادونه شوې ده، چې پیدا گوژي یوې منل شوې فلسفې باندې تکیه لري، دا چې فلسفه د لوړو او معتبرو افکارو، همدا شان د نړۍ د اساسي او بنسټیزو مسایلو د حل او فصل سره نږدې او نه بېلېدونکې اړیکې لري، په هیڅ صورت سره دا امکان نه لري چې پیداگوژیکي یا ښوونیز او روزنیز کړه وړه د هغې څخه بېطرفه وي.

دا چې د ښوونې او روزنې هدفونه، تعلیمي نصاب او د هغې نوره ټوله محتوی د فلسفي مفکورو او نظریو سره اغېزمن او د هغو سره سم ترتیب او تنظیم او پرمخ وړل کېږي.

نو، له دې کبله پیداگوژي باید په یوې فلسفې باندې اتکاء ولري، اخر دا چې په څه ډول فلسفې

باندې اتکاء ولري، هغه په دې پورې اړه لري چې Padagogeي پیداگوژیکي فعالیتونه په کوم هېواد، په کومه ټولنه او په کوم ډول منل شوي اقتصادي، سیاسي او ټولنیز نظام کې پرمخ وړل کېږي.

په دې توګه د ټولنې روزنیز نظام فلسفه د هر هېواد اقتصادي، سیاسي، کلتوري او ټولنیز سیستم د منل شوي فلسفې څخه پیروي کوي، د مثال په ډول زموږ د هېواد روزنیز نظام باید د اسلامي فلسفې پر بنیاد برابره او جوړه شي او د دې څخه باید پیروي وکړي شي.

۴. پیداگوژي باید ټول په افقي توګه سره ثبوت شوي حقایق او کره څېړنو او تجربو پایلې په پام کې ونیسي او هغه په کار واچوي.

دا چې اوس د نړۍ په ګوټ-ګوټ کې د علومو په اکاډميو، پوهنتونونو، علمي او اکاډمیکو موسسو، د ریسرچ او څېړنو نړیوال او ملي مرکزونو کې د مختلف النوع پوهنو او علومو په څانګو کې منظمې، دقیقې او ژورې څېړنې پرمخ روانې دي چې په دې توګه د دغه څېړنو په پایلو کې نوي رامنځته شوي حقایق، نوي روزنیز پرنسیپونه او نوي قوانین منځته راځي او راغلي هم دي، نوې تیوریګانې او نوې نظریې منځته راغلي چې له یوې خوا د عیني جهان ماهیت او مضمون په ښه توګه څرګند او روښانه کېږي، چې له دې کبله د یوې خوا د کمیت او کیفیت له مخې د بېلابېلو علومو او پوهنو زېرمه بډایه او غني کېده.

خو، یادونه شوې چې یو وخت یوازې نیمو لسو کلونو کې پوهه دوه برابره کېده، خو په اوسني وخت کې د علم او ټکنالوژۍ د پرمختیا، د نوي وسایلو او د دې د پرمختګ له مخې پوهه په ډېرو کمو کلونو؛ درېیو یا څلورو کلونو کې دوه برابره کېږي.

ښکاره خبره ده چې دغه حقیقت د پیداگوژي او ښوونې او روزنې د چارو مسوولانو مسوولیت او مکلفیت څو وارې دروند او لا پسې زیاتوي.

د ښوونې او روزنې کار کوونکي، ښوونکي او محققین باید داسې اغېزناکې لارې چارې ولټوي، چې په لږ وخت کې زیات، ګټور او مهم معلومات زده کوونکو ته ورسوي.

په دې توګه به په ښه او مناسب ډول سره د ښوونې او روزنې پروسه د علمي او ټکنالوجیک ګړندي پرمختګ او انکشاف سره عیار او منظم وساتي.

د پیداگوژي د علم د کلمې او تعریف په هکله پورتنۍ لیکنې او څرګندونې موږ ته په ښه توګه سره دا رښایي چې د ښوونې او روزنې Education د مفاهمې ترمنځ کوم څرګند توپیر نشته، بلکې دا دواړه Padagogy او Education اصطلاحګانې د ښوونې، ښوونکي، د ښوونې او زده کړې د کارونو او د زده کوونکو د روزنې سره تینګې او نه شلېدونکې واحدې اړیکې لري؛ نو موږ کولای شو چې دا اصطلاحګانې د یو بل پر ځای استعمال کړو.

خو، د دې لپاره چې د ښوونې او روزنې مفهوم لږ څه نور هم په ښه توګه سره روښانه شي، دلته ځینو فیلسوفانو، نړیوالو پوهانو او متفکرانو په لاندې ډول سره خپل تعریفونه وړاندې کړي دي، چې موږ یې دلته لولو.

۱. روزنه؛ د بشر د فطري پوهې د لاس ته راوړلو لپاره، د انساني طبیعت بشپړول دي. [پستالوتري]
۲. روزنه هغه پوهه ده چې سړی د مورني استعدادونو په دایره کې روزي. [ژان ژاک روسو]
۳. تربیت هغه فن دی چې د انسان د باطني جوهر د پرمختګ او بشپړتیا لپاره خدمت کوي او د هغه ټولې قواوې په یو ډول روزي. [ف. وولف]
۴. سړی لومړی د روزنې له لارې حقيقي انسان کېدای شي. [ف. هیگل]
۵. روزنه هغه فن دی چې انسان د ادراک له مخې د ټولنیزو دندو په سرته رسولو سره توانا کوي. [اګریک]

که پورتنی تعریفونو ته ښه ځیر شو، وبه گورو چې د دغو تعریفونو لیکنې یو له بل سره توپیر لري، خو په ټولو تعریفونو کې یو مهم گډ ټکی له ورايه ښکاري چې هغه د یو انسان یا یو شخص روزل دي.

د مثال په ډول افلاطون غواړي د ښوونې او روزنې په وسیله د انسان یا یو سړي بدن او روح د کمال او جمال یعنی د ښکلا او بشپړتیا لورو پورې ته ورسوي. پستالورمکما غواړي د روزنې له لارې د انسان طبیعت د بشر د فطري پوهې د لاس ته راوړلو لپاره کمال ته ورسوي.

خو دلته یوه تېروتنه او ستونزه لیدل کېږي چې د بشر له فطري پوهې څخه نوم اخلي، په داسې حال کې چې پوهه کې ده او د زده کړې له لارې لاسته راځي او همدا شان دا نور تعریفونه هم چې د انسان د استعدادونو او د هغه د باطني جوهر په وده او پرمختګ او د هغه د ټولو قواوو په روزلو باندې ټینګار کوي، مور ته د پیداگوژي او ښوونې او روزنې ډېر په زړه پورې مفهوم را په گوته کوي.

یو بل عالم او د ایوا د پوهنتون پروفیسور Papalos Kas Ramanas د ښوونې او روزنې لپاره داسې تعریف ورکړی: ښوونه او روزنه پوهه او هنر دی او کوم شی چې په زده کوونکي کې ممکن یا بالقوه یعنی پوتنسیال Potential دی زیات دی، له هغه چې واقعي دی، هم زیات دی. (۱) سره له دې چې دا تعریف په ظاهري توګه گونګ او مبهم ښکاري، خو په حقیقت کې د ښوونې او روزنې په رښتیني مفهوم باندې ډېر ښه رڼا اچوي.

په رښتیا سره کوم شی سره چې مور په ښوونه او روزنه کې زیات سر و کار لرو، هغه د یو ماشوم پټو، ممکنو او بالقوه استعدادونو او قابلیتونو رابرسېره کول دي او کله چې د روزنیزو هلو ځلو په ترڅ کې دغه ممکن او یو پوتنسیال قوتونه په واقعیت واړوي او بالاخره د یو کوچني ساده او معصوم ماشوم څخه یو هوښیار، روغ او پیاوړی توان رابرسېره او ښکاره شي، طبیعي ده چې دغه اوسنی ممکن یا پوتنسیال به د اوسني واقعیت څخه غوره وي.

د Education ښوونې او روزنې د لا ښې څرګندونې په منظور، دا دی نور مهم تعریفونه هم وړاندې کوو.

۱. W.EF Education for the new Era. Tokyo (1973) P.63

ښوونه او روزنه Education د هغو خصوصیاتو او اوصافو مجموعه ده چې د فردي ښوونې او ټولنیزې روزنې په ترڅ کې منځته راځي، یا ښوونه او روزنه د ټولو هغو پروسو مجموعه ده چې د هغې په وسیله یو انسان خپلو قابلیتونو، ذهنیتونو او د سلوکونو نورو ډولونو او یا هم د ټولنې هغو مثبتو ارزښتونو ته وده ورکوي چې په هماغه ټولنه کې ژوند او روزگار کوي.

یا هم هغه ټولنیزه پروسه ده چې د هغې په وسیله وگړي د یو ټاکل شوي او یا کنترول شوي چاپیریال په (ځانگړي توگه ښوونځي) تر اغېز لاندې راځي، ترڅو د هغو په وسیله د هغوی ټولنیز قابلیت او فردي نهایي وده ترلاسه کړي^(۱) په دې ځای کې لومړنی تعریف ښوونه او روزنه د یو محصول Product او دوهم تعریف هم هغه د یوې پروسې Process په توگه گڼي، خو په عمومي توگه ښوونه او روزنه هم د یوې پروسې یا د پروسو د یوې مجموعې یا هم محصول په توگه گڼل شوي ده.

د پیداگوژي تاريخچه

د پیداگوژي بدلون او پیدایښت د اندریلاند (Andre Lalande) د فلسفې لغاتنامې په کتاب کې داسې ذکر شوی ده.

پیداگوژي د یوناني کلمې پیداگوگوس څخه اخیستل شوې، چې پخواني یونان کې یې د ماشومانو د لارښوونې او ادارې دنده په غاړه درلوده، ولې بویسون (Buisson) په کتاب کې دغه نظر تر نیوکو لاندې ونيول شو، چې پیداگوژي لومړی د روزنې سره او همدارنگه هغه بریالي ښوونکي چې علمي تجربې نه درلودې، په توپیر سره ښکاریدل او دوهم دا چې پیداگوژي د اخلاقي روزنې پورې ځانگړې شوې، خو په هماغه اندازې سره فکر پورې هم مربوط کېږي. بویسون (Buisson) (په کتاب کې پیداگوژي د غړو د روزنې، طبیعي او اخلاقي علم تعریف شوی دی.

په کال (۱۹۱۱) کې فرانسوي عالم امېل دورکېم د لغات نامې په وروستي چاپ کې د پیداگوژي توپیر د روزنې او بریالیو ښوونکو سره هوکړه او تائید یې کړه، هغه په دې باور و چې پیداگوژي؛ لوستل او د روزنیزو کړنلارو نظام دی، چې یو ډول تاریخ او ټولنپېژندنه گڼل کېږي.

کرچن شتاېز (Kerchen Shteiner) په دې نظر دی چې هېڅکله نشو کولای، چې پیداگوژي درونې سره سمون لري، ځکه چې روزنه هغه علم دی، چې د یو کس د وجدان پوهې د لاسته راوړلو لامل گرځي، چې له همدې امله د انسانانو اړیکو، مینه او انساني اړیکو باندې ولاړ دی او د نورو کړنو سره توپیر کوي؛ ځکه چې اصلي مفهوم یې د تجربې او واقعیتونو د درست تحلیل په پایله کې لاسته راځي.

په کال (۱۹۱۵) پل لاپي (Paul Lapie) د پیداگوژي په هکله لیکي پیداگوژي هڅه کوي، مثبتې طریقې پیل کړي، چې پخوا پیداگوژي د فزیک د فورمولونو، ادبي سرچینې او سیاسي پرېکړو څخه لاسته راتللې، ولې اوس دغه نظریې د ارواپوهنې او ټولنپېژندنې قانون په توگه وړاندې کېږي. په (۱۹۱۵) کې لوسین سل لورېر (Lucien Celleorier) د پیداگوژي په ټوله طرحه کې د پیداگوژي موخې رالټولې، چې د ښوونې او روزنې په ښکاره کېدو کې لیدل کېږي او پر هغې اغېز

لري؛ بیان کړي يې دي.

که چېرې د پیداگوږي وده او د انسانانو پیدایښت د ټولني پرمختګ ته څیر شو، نو پیدا به کړو، چې انسانانو د خپل نسل د پاتې کېدو په خاطر په کار پیل کړی دی، چې د طبیعت د ناخوالو په وړاندې مبارزه یې کړې ده. انساني ټولنه منځ ته راغلله چې د ماشومانو، ځوانانو او سپین ږيرو په ټولګيو وويشل شوه. ځوانان به د خوراکي توکو د ګټلو په خاطر نورو ځایونو ته تلل، ماشومان او زاړه خلک به پخپلو ځایونو پاتې کېدل. سپین ږيري به د ماشومانو تغذیه کولو او ښوونې لپاره پاتې کېدل، د تغذیې په دوران کې هغوی خپلې تجربې د طبیعي حاصلاتو په ټولولو، د لرګيو ماتولو، اور اچولو او د حیواناتو ښکار کولو په اړه راغونډولې، د کال خوراک برابرول د اوسېدلو ځای ساتل او محافظت او داسې نور کارونه به یې ماشومانو ته ښودل؛ په دې ځای کې دی چې د ښوونې لومړنی ځای (شیدو خوړلو ځای) ورکټون او د پالنې ځایونه و.

د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې تربیتي موسسې د ځوانانو د کور په نوم په کوچنۍ اسیا (اوسنی ترکیه) او د هغه په شاو خوا منځته راغلې. د دغو ځوانانو او ماشومانو د لارښوونې ویاړ په دغه کور کې ښځو او مشرانو په غاړه درلود. *د ځوانانو په کور کې قواعد، فرهنگي، ملي، سرود، موسیقي او مذهبي چارې تدریسېدلې. لیکن په ډېر تأسف سره چې په بشري ټولنه کې طبقات منځ ته راغلل، د طبقاتو منځته راتګ سره ښوونې او روزنې طبقاتي بڼه غوره کړه، د شتمنو د زامنو زده کړې ته ټول شرایط چمتو وو، خو دغریبو ماشومان په بزګرۍ بوخت وو. (۵۰۰۰) کاله مخکې د سواد زده کړې لپاره ښوونیزې موسسې چې د مکتب په نوم یادیدې، جوړې شوې. د مکتب په منځ ته راتګ سره ملکیت خصوصي وګرځید او ټولنه په طبقاتو تقسیم شو. دټولني په تقسیمېدو سره په طبقاتو باندې تربیت هم بدلون وکړ او د خپلې همغږۍ خاصیت یې له لاسه ورکړ.

ښوونځي دمالدارو او نفوس لرونکو خلکو لپاره ښه مساعد وو. مالدارو خپل زامن د ټولني د رهبرۍ لپاره روزل او د تدریس چارې د روحانیونو په غاړه وې.

یادونه: ښوونځی یوه یوناني کلمه ده، چې مانا یې (د کار څخه وزگارېدل) په پخواني یونان کې د مکتب کلمه هغه ځای ته خطاب کېده، چېرته چې به مشرانو او پوهو خلکو د ماشومانو سره مباحثه کوله، له دې وروسته ښوونځي د تعلیمي او تربیتي موسسې په شکل منځته راغلل، چې تر اوسه پورې په هماغه نوم سره یادېږي.

ښوونې او روزنه د تاریخ په اوږدو کې تاریخي دورې سرته رسولي دي او خپل ارزښت د ځان سره لري. پیغمبران د وحې او الهام له لارې د ښوونې او روزنې لپاره استول شوي. د سقراط ښوونې میتود د مشورې میتود رامنځته کړی، دغه ښوونیزې دورې د ماشومانو لپاره د ښوونځي نه مخکې په مشرانو تقسیم شوې او ارسطو په خپل کتاب (د نیکو اخلاقو کتاب) کې په سیاست او دتعلیم او تربیې په ماهیت نقديات ورکړي دي.

ارسطو د تحصیل حق د ټولو بشري افرادو لپاره یو برابر اعلان کړی. دیموکراتانو ثابته کړه، چې انسان د فعالیت او کوشنې پر بنسټ خپل د بنایست کوونکی جوړوي.

په یونان باستان کې بالخصوص په څلورم قرن مخکې د مېلاد څخه موږ کولای شو، د څلورم عصر د پوهانو لپاره یو روڼ عصر یاد کړو. په هندوستان کې تدریسي ښوونځي او په چین کې ابتدایي لېسې منځ ته راغلې.

نظم او دسپلین په ښوونځي کې د ټولو پام ځانته واړولو. په هغه وختو کې لوستل، لیکل، حساب کول، هندسه، نجوم، تخنیک، جغرافیه، طب او فلسفي مضامین وو. چې د یو بل نه د پرمختګ په حال کې وو.

دا خبره د یادولو وړ ده، چې یو شمېر غربي تاریخ لیکونکو دښوونې او روزنې په اړه څېړنو کې د ښوونیز او روزنیز نظام لمړۍ سرچینه د پخواني یونان او روم څخه گڼلې ده، په داسې حال کې چې د یونان او روم څخه مخکې ډېر لوی مدنیتونه د نړۍ په ډېرو هېوادونو کې او په ځانگړي توګه د مصر، بین النهرین، هند، ایران او خراسان (افغانستان) کې هم ښوونیز او روزنیز نظامونه موجود وو. چې ددوی د پرمختللو او معتبرو تمدنونو ښکارندويي کوي، چې د ځانگړتیاوو درلودونکي او د یونان روزنیز افکار یې د خپلې اغېزې لاندې راوستي وو.

په لرغوني روم کې هم ځینې لوی او مشهور متفکران چې ددغه هېواد د نوميالي خطیبانو څخه شمېرل کېږي، لکه سېسرون (۱۰۶ - ۴۳۰ ق م)، کونټیلیان (۲۳۰ - ۲۹۰) و پلوتارک (۴۶ - ۱۲۰ م) کې ژوند کړی دی او د ښوونې او روزنې په اړه یې گڼ شمېر اثار پرځای پرېښي دي. د اروپا منځنۍ پېړۍ باید د رومي کلیسا تر اغېزې لاندې د ښوونې او روزنې د ځلېدا پېړۍ وگڼل شي. په دې زرکاله دوره کې ښوونې او روزنې د لوړو او ژورو ډکې لارې په ډېر سست ډول سره طی کولې، سره له هغې چې د سقراط د امپراطورۍ له امله په دې پېړۍ کې د اروپا د لویې وچې سیاسي او فرهنگي ګډوډي ښکاره وه، نو په دې وخت کې کلیسا یواځینې ارګان و، چې په مدرسو، حجرو او کلیساو کې یې د ښوونې او روزنې ډیوه د کمې ځلېدا سره بله ساتلې وه.

لکه څرنګه چې ایمل دورکېم یادونه کړې ده، وایي: دا باید هېر نشي، چې په اسکو لاستیک زمانه کې په (۱۲ او ۱۳) پېړیو کې اروپایي پوهنتونونه هغه نهادونه او ارګانونه وو، چې د کلیسا په غېږ کې او د کلیسا د ملاتړ لاندې راغلي وو. د غربي نړۍ د لید (رنسانس) دوره په اسانګرایی ولاړه دوره ده. دا دوره دغربي نړۍ د انسانانو د ژوندانه په بېلابېلو اړخونو کې د ژورو بدلونونو دوره ده. د ښوونې او روزنې د عمل نظریې هم په کې بدلون وموند. په دې وخت کې یو شمېر متفکران د هغه سختو قیدونو څخه چې منځنۍ پېړۍ ورباندې اچولي وو، ډېر سترې کړي وو او ددې لپاره چې ددغه قیدونو څخه خلاص شي او نور یې د ځانځانۍ مخه نېولې وي، نو د نوي نسل لپاره یې د ښوونې او روزنې یو پراخه او ټولشموله نظام په مخ کې ونيو او تعقیب یې کړو او هغه روزنه چې ددې موجب گرځي، ترڅو د انسان ټولې قواوې لکه: جسمي، عقلي، اخلاقي او عاطفي په کار واچوي. رابله (۱۴۹۰-۱۵۵۳ م) ددې نظر د مخکښانو څخه دی، نوموړي په زیات ټینګار سره نوی نسل د ټولو علومو یعنې نظري، علمي، ریاضي، ژبو او ادبیاتو ته هڅولي دي.

په اوولسمه پېړۍ کې په اروپا کې د ښوونې او روزنې په نظریه کې مهم بدلون مخې ته راغلی،

تجربوي پېژندنه چې په علمي پېژندنې باندې بنا وه، احساس شوه. جان اسوس کامینوس د هغه پوهانو له ډلې څخه دی، چې دې اړتیا ته یې پاملرنه وکړه، نو په همدې نیت اولسمه پېړۍ د کامینوس او جان لاک په پېړۍ باندې مشهوره شوه.

همدارنگه اتلسمه پېړۍ د ښوونې او روزنې له نظره د ژان ژاک روسو (۱۷۱۲-۱۷۷۸) او د هغه د پیروانو د پېړۍ په نوم پېژنو او روسو په زده کړه او ښوونه کې د طبیعت گرایی د متفکرۍ منځته راوړونکی بلل کېږي او د دې نظریې بنسټگر دی، چې وایي: انسانان په فطري ډول نېک پیدا شوي دي.

۱۹ پېړۍ د نومن د روزنیزو نظریاتو عمر بلل شوی دی (بلل کېږي) چې د ښوونې او روزنې په نظر وجوه (ډول) باندې یې اغېزه وکړه. د ایمانوئل کانت د اډیالېسم مکتب چې د اتلسمې پېړۍ په وروستيو پورې اړه لري؛ زیاتې فکري او تربیتي مفکورې یې منځته راوړي دي، چې کولای شو، د هگل ایديالېسم، مارکس او گوست کونټ د ماتریالېسم او په ځانگړي ډول د ویلیام جېمز او جان دیوی د عملگرایی د نظریو څخه نمونه واخلو. دې ټولو تربیتي نظریاتو د شلمې پېړۍ په لومړیو کې یې تفکر په ښوونه او روزنه کې غني کړ او د ورستیو مراحلو د بشپړوالي لپاره یې زمینه برابره کړه.

د پیداگوژي موخه او اصطلاح

۱. د پیداگوژي د مفهوم توضیح او تشریح.

۲. د ښوونې او روزنې تعریفونه د علماوو له نظره.

۳. د ښوونې او روزنې اصطلاحات.

پیداگوژي ته څه اړتیا ده؟

پیداگوژي Pedagogy یا ښوونه او روزنه Education د بشري او انساني ټولنو د یوې اړینې او بنسټیزې اړتیا په توګه، کله د یو واحد هدف او کله هم د بل، کله په یوه بڼه او کله هم په بله بڼه، کله په شعوري، سیستماتیک او قصدي ډول او کله هم په غیر سیستماتیک، غیر شعوري او نا منظم ډول د نړۍ د ټولو وګړو مسلم وي او که غیر مسلم، د روزنې، پالنې او د ټولني د افرادو د شخصیت او کرکتر د سالمې جوړونې لپاره په کار اچول شوي ده.

په دې توګه که یو څوک وغواړي، چې د هغې په اصلاح او سمون د پرمختګ نېکمرغی، د افرادو د نېکو او ښو خویونو، صفاتو او نېکو خصلتونو هیله او غوښتنه کوي، خپلې نېکې هیلې د ښوونې او روزنې په لور متوجه کوي او د هغې څخه غواړي، چې د دوی دغه هیلې او ارمانونه پوره شي. په دې توګه دغه او داسې نور بې شمېره مثالونه او یادونې په ښه توګه سره څرګندوي، چې پیداگوژي د وګړو، ټولنو او هېوادونو د فردي او ټولنیز ژوندانه او همدا شان د هغوی مادي او معنوي پرمختګ، ودې او پرمختیا نه بېلېدونکې جز دی.

هرکله چې یو شخص، یوه ټولنه او یا یو ملت د ستونزو او کړاوونو د لرې کولو په خاطر او یا د ژوند په اوږدو کې د تغیر او تحول د راوستو لپاره اقدام کوي، تر هرڅه دمخه د ښوونې او روزنې د سالم پرمختګ او سمون او د همدې لارې د ټولني د وګړو د سالمې روزنې او پالنې لپاره هر ډول هلې ځلې په کار اچوي، اوس به دې ته راشو، چې پیداگوژي یا ښوونه او روزنه چې انسانانو تر دې دمه د ټولنیز ژوند په تغیر او تحول، وده او پرمختګ، د کلتور او تمدن پرمختګ او تکامل کې

بنسټيزې اړتياوې بللي دي، په لاندې ډول سره يې تعريفولای شو.

ښوونه او روزنه د يو پروسې په توگه

بايد روښانه شي، چې پروسه Process يو لړ سيستماتيک او دوامداره فعاليتونه دي، چې د يو هدف په لور متوجه وي، نو له دې کبله (من. ر) هم د يوې پروسې په توگه هغه يو لړ سيستماتيک فعاليتونه دي، چې لومړيو کې د سلوکونو هغو ښوونو ته وده او انکشاف ورکوي، چې هم په خپله د ده او هم د هغې ټولنې لپاره مثبت ارزښت لري، چې دی په کې ژوند کوي، دا بايد ذکر شي، چې دا يوه ټولنيزه پروسه گڼل کېږي؛ ځکه چې هغه د يو ټولنيز گروپ او د يوې ټولنې په وسيله پرمخ وړل کېږي، نو په دې توگه ښوونه او روزنه په يو ټولنيز گروپ کې پرمخ ځي او په هماغه کې خپل ژوند ته دوام ورکوي.

د ښوونې او روزنې پروسه د هر سړي لپاره همېشې ده، چې په زېږېدو سره پيل او بيا تر مړينې پورې دوام پيدا کوي.

ددې په هکله امريکايي اروا پوه جان ډيوي Jon Devey داسې وايي، ښوونه او روزنه هغه يوه دستگاه ده، چې د ژوند د کلونو په پام کې نيولو څخه پرته د ودې او د ژوندانه د بډايه کېدلو لپاره شرايط برابروي، يا هم د ښوونې او روزنې پروسه هغه دوامداره تطابق دی، چې د ژوند د هرې مرحلې لپاره د هدف او هم د ودې لپاره زيات ظرفيت او توان لري.

ښوونه او روزنه د يو محصول په توگه

پیداگوښي د ښوونې او روزنې د ټولنيزې پروسې د محصول په توگه هم گڼل شوې او کېږي، چې په حقيقت کې د همدغې پروسې نتيجه ده او محصول هم د يوه سړي په سلوکو کې د هغه بدلون په توگه ليدل کېږي، چې د ښوونې او روزنې د پروسې موضوع گرځېدلې ده، همداسې د يادولو وړ ده، چې په سلوکو (کړه وړو) کې بدلون په عمومي توگه د پوهو او پوهېدنو، قابليتونو، مهارتونو، ذهنيتونو د ايډيالونو او ارزښتونو په بڼه وي، د سلوکونو د دغو ټولنيزو غوره ښو ترلاسه کول هم د دغه دوو پروسو په ترڅ کې چې هغه هم تحليل وار، د ښوونې او روزنې د پروسې اړخونه دي چې د زده کړې د پروسې او د ښوونې د پروسې په وسيله ممکن کېږي، کله چې يو فرد يا يو شخص خپل چاپيريال سره په کار او عمل کې بوخت کېږي، يو شی تجربه کوي، چې بيا همدغې تجربې په پايله کې د ده په کړو وړو کې يو څه بدلون منځته راځي، خو په هر حال بايد وويل شي، ټول هغه بدلونونه چې د تجربو په نتيجه کې منځته راځي د ټولنې له مخې مطلوب نه دي، نو له دې کبله ضروري برېښي چې د دغه تجربو لا ښوونه وشي، ترڅو په دې وسيله هغه د ټولنې له مخې د سلوکو په غوره او ښو ښو وړو او البته چې دغه ډول لارښوونه د ښوونې د پروسې په وسيله ترلاسه کېدای شي.

د ښوونې او روزنې د ډولونو په برخه کې

۱. عمومي ښوونه او روزنه General Education: دا هغه ډول ښوونه او روزنه ده، چې د ټولو هغو وگړو لپاره اړینه گڼل کېږي، چې هغوی د یو ټاکلي ښوونیزې او روزنیزې زده کړې یا (سویې) لپاره روزل کېږي، چې د دې لپاره د ابتدايي ښوونې او روزنې، ثانوي عمومي ښوونې او روزنې او د عالي ښوونې او روزنې اصطلاحگانې هم په کار وړل کېږي او وړل شوي دي.

ازاده ښوونه او روزنه Liberal Education د عالي او عمومي ښوونې او روزنې سره مترادفه ده او په عمومي توگه د ازادو هنرونو Liberal First Clooeges یا هم د ازادو هنرونو لور یا Libred Arts Corcess له لارې چمتو کېږي، چې په مسلکي تعلیمي نصاب کې هم شامل دي.

۲. حرفوي ښوونه او روزنه Vocational Education: هغه ښوونه او روزنه ده چې یوې حرفې ته د شاملېدو د چمتو کولو لپاره کارول کېږي او ځینې وخت د عمومي ښوونې او روزنې معلومات ورکوي، د مثال په ډول؛ زموږ هېواد کې داسې حرفوي ښوونځي لکه د ننگرهار حرفوي مسلکي ښوونځي چې هلته د برق، تخنیک، نجاری، تراکتور زده کړه او داسې نورې حرفې ورته ښایي، یا ځینې موسسې هم شته چې بېوزلو او بیکاره ماشومانو ته حرفوي زده کړې لکه اهنګري، خیاطي، ویلپینګ کاري، البسه سازي، نجاري، مستري توب او داسې نورې حرفوي زده کړې وربښایي، چې ډېر ځوانان د حرفوي زده کړو څخه برخمن شوي او د خپلو کورونو د یوې مړۍ حلال رزق گټونکي دي.

۳. بدني ښوونه او روزنه Physical Education: دغه ډول ښوونه او روزنه د یو کوچني او یا یو سړي جسمي اړخونو سره اړیکه لري، چې اوس مهال د عمومي ښوونې او روزنې د یو مهم اړخ په توگه گڼل شوې ده.

۴. د ځوانانو ښوونه او روزنه Education: په عمومي توگه د ځوانانو د ښوونې او روزنې سره بشپړه اړیکه لري، خو پر یو محدود شوي معنی او مفهوم سره دغه اصطلاح د هغو ځوانانو لپاره په کار وړل کېږي چې یا هیڅ رسمي ښوونه او روزنه ونه لري او یا یې هم په کوچنیوالي کې ډېره لږه ښوونه او روزنه ترلاسه کړې وي.

د هغو ځوانانو په واک کې ورکول کېږي، چې هغوی د ښوونځي د بنسټیزې عمومي ښوونې او روزنې د ترلاسه کولو فرصت نه درلود.

۵. اساسي ښوونه او روزنه Basic Education: هغه ښوونه او روزنه ده، چې د یوې ځانگړې ټولني د ټولو غړو د عمومي ښوونې او روزنې لپاره په یو څه لږه اندازه ضروري گڼل کېږي.

۶. اکاډمیکه ښوونه او روزنه Academic Education: دا د ښوونې او روزنې هغه برقرار چې په هغې کې حرفه یي او بدني ښوونه او روزنه برخه نه لري.

د ښوونې او روزنې د سویو په برخه کې

۱. د ښوونځي څخه مخکې ښوونه او روزنه Pre School Education د لومړني ښوونځي یا د ښوونځي د داخلېدو څخه مخکې ښوونې او روزنې ته ویل کېږي او دوه فرعي برخې یا سویې لري، لومړنۍ یې د شیدو خوړلو خوړنځی Narseery Education په عمومي توگه دا په درې

کلنی یا څلور کلنی کې د ماشومانو لپاره بلدتیا د وړکتون ښوونه او روزنه ده، چې دا ښوونه او روزنه د (۴-۵-۶) کلنی کې شاملېږي او دې ته Kinclergerten Education او یا هم هغه ماشومان چې د رسمي شمولیت څخه دوه کاله تیت وي، یعنی (۵) کلنی عمر ته رسېدلي وي.

۲. ابتدایي یا لومړنۍ ښوونې او روزنې Elementary of Premery Education: د ماشومانو ښوونې او روزنې تمویل ته ویل کېږي او هر کله چې د لومړنۍ ښوونې او روزنې اصطلاح په کار وړل کېږي، وخت په عمومي توګه سره په ابتدایي ښوونې او روزنه او په منځنۍ ښوونې او روزنې سره وېشل کېږي.

۳. ثانوي مېتودونو روزنه Secondary Education: دا د لومړني ښوونځي څخه وروسته ښوونه او روزنه ده، چې په دې توګه سره عمومي ثانوي ښوونه او روزنه د لېسو په ښوونځيو کې او په داسې حال کې چې حرفه يي ثانوي ښوونه روزنه، په حرفه يي ښوونځيو دستګاوو، فارمونو، فابريکو او داسې نورو ځايونو کې برابرېږي.

۴. عالي ښوونه او روزنه Higher Education: هغه ښوونه او روزنه چې د ثانوي ښوونې روزنې څخه وروسته په لاس راځي او په عمومي توګه په لېسو یا کالجونو Colleges او پوهنتونونو کې ورکول کېږي.

لنډه دا چې زموږ هېواد کې پخوا دا ډول ښوونې روزنې شتون نه درلود که يې درلود هم په کمه سويه وي، اوسمهال د ښوونې او روزنې ټولې برخې الحمدلله په زیاتیدو دي، هغه دولتي مامورین چې د هېواد په مرکز کې په کار بوخت دي، دوی خپل ماشومان له ځان سره د کار پر لورې وړي او خاصه روزنه او پالنه يې کېږي. دوهم: اوس د هېواد په کچه دولتي او شخصي وړکتونونه تاسیس شوي، هلته هم زموږ کوچنيان شاملېږي او د ښوونځي څخه مخکې زده کړه او روزنه پیلوي، چې دا دواړه دورې اوسمهال د ښوونځي د شاملېدو دورې ګڼل کېږي.

پته دې پاتې نه وي چې زموږ هېواد اسلامي هېواد دی او د اسلام په رڼا کې باید خپل کوچنيان وروزو، که چېرته وغواړي چې بچیان يې د دې ټولو دورو څخه مخکې یوه بله د روزنې عالي دوره چې تر دې دمه ممکن په کتابونو او لیکنو کې چا ځای نه وي ورکړی، هغه د تېر خوداگاه یعنی څلور کلنی کې شامله ده، هغه د کوچنيانو تشویق او د والدینو اسلامي اند ګڼل کېږي، چې دوی خپل بچیان د ټولو دورو څخه مخکې جومات یا مدرسې ته ولېږي، ترڅو قرآن کریم له مخې زده او ولولي، که چېرته بیا والدین وس او توان ولري چې په شیدو خوړنتون او یا وړکتون کې خپل بچیان شامل کړي، نو دا بچیان به د وړکتون څخه مخکې په ابتدایه ښوونځي کې د شاملېدو لپاره جوګه شي؛ ځکه چې هغه کوچنيان چې قرآن پاک يې لوستی او زده کړی وي، دوی به ښوونځي کې د هیڅ ډول ستونزو سره لاس و ګرېوان نه شي، لیک او لوست به په اسانۍ سره وکولای شي او حافظه يې هم ډېره چټکه او تېزېږي، او د دغه ماشومانو پایلې به يې د فراغت او پوهنتون کې د شاملېدو پرمهال څرګندې شي، ځکه د هغو کره معلوماتو له مخې چې ما د ښوونې او روزنې په برخه کې کړي د پوهنتون د اول نمره څخه نیولی تر پنځم او د ښوونځي د اول نمره څخه نیولی تر

پنځم پورې دوی د مکتب له دورې څخه مخکې د قرآن د زده کړې لپاره د کلي جومات او یا هم مدرسې ته تللي، چې بیا په مخه دورو کې کوچنی خپل ذکاوت او پوهه په ښکاره توګه ښودلې او پایلې یې هم مثبتې دي، یعنې مور ته لازمه ده چې د دې ټولو دورو څخه وړاندې د قرآن کریم د زده کړې لپاره خپل بچیان او کوچنیان جومات او مدرسې ته د زده کړې د لوستلو لپاره ولېږو، چې له یوې خوا به مو خپله دیني فریضه اداء کړې وي او له بلې خوا به مو د خپلو تنکیو ماشومانو ذهنونه لا پیاوړي او د ژوند د پراوونو لپاره آماده کړي وي.

د ښوونې او روزنې فلسفه او پوهنيز بنسټ

په ټوله کې ښوونه او روزنه، فلسفه او پوهه د خپل ماهيت، دندو او کارونو له مخې په څرگند ډول يو له بل سره نږدې او نه شلېدونکې اړيکې لري؛ ځکه دغه درې واړه پوهنې او موضوعگانې په يوه بڼه او يا هم په بله بڼه سره د عيني واقعيت، ټولنې او انساني مفکورې د ماهيت د څرگندولو او د قوانينو او پرنسپونو د روښانه کولو په کار او لوري لگيا دي.

د بېلگې په ډول: مور بايد په دې وپوهېږي چې فلسفه د عيني واقعيت ډېرې ژورې او تر ټولو عمومي قانونمندی څېرې او د ژوندانه ډېرو پېچلو او اساسي مسلو ته ځواب لټوي او ورکوي، خو بيا پوهه د عيني واقعيت د يو ځانگړي اړخ قوانين رابرسېره کوي.

ښوونه او روزنه Education همدغه فلسفي او پوهنيزې لاسته راوړنې د انسان د سالمې روزنې او پالنې له لارې د اوس او د راتلونکي نسلونو ټولنيز پرمختگ او ټولنيز تکامل په واک کې ورکوي، چې په عمومي توگه د ټولو پوهنو په برخه کې که څه هم هغه طبيعت پوهنه وي او يا هم ټولنيزې پوهنې، ورته او يو شان عمل کوي.

له بلې خوا بايد وويل شي، چې په دې پوهنو کې يو شمېر داسې علوم شته چې هغه په ځانگړې توگه د ښوونې او زده کړې په پروسه کې ډېر مهم او اغېزمن رول لوبوي.

د بېلگې په ډول، د اروا پوهنې ټولې څانگې، ټولنه پوهنه، بشر-پوهنه، لرغون پوهنه او داسې نور.....

فلسفه د عقيدو د بيان او څرگندولو په توگه هم تعبير شوې ده. (۱)

^۱ Theodor Bromeld Philosophies of Education in the Cultural Perspective New York 1955. P.20 .

په دې توگه د ښوونې او روزنې فلسفه هم هغه عقیدې او ویناوې دي چې د ښوونې او روزنې په برخه کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، همدا ډول د پورتنۍ تعبیر سره سم فلسفه په عمومي توگه د درېیو برخو واقعیت، پوهې او ارزښت په هکله عقیدې تر مطالعې لاندې نیسي. چې په دې ډول فلسفه هم په درې څانگو وېشل شوې ده.

۱. انتولوجي Antology چې د واقعیت Reality پرنسیپونه مطالعه کوي.

۲. ایپستومولوجي Epistemology چې د پوهې Ravledye پرنسیپونه مطالعه کوي.

۳. اگزولوجي Exiology چې ارزښت Valve پرنسیپونه تر مطالعې لاندې نیسي. باید وویل شي دلته ځکه د فلسفې د درېیو څانگو یادونه وشوه، چې ښوونه او روزنه هم د دغه درېیو ساحو یعنې واقعیت، پوهه او ارزښت مطالعې او څېړنې تر بحث لاندې نیسي او په دې برخه کې کولای شي، چې د فلسفې پرنسیپونو د څېړنو او گټو له مخې لاس ته راوړنو څخه په زړه پورې گټه ترلاسه کړي.

همدا ډول په پورته ډول سره د فلسفې د عمومي درې گونو څانگو د وېش سره سم د ښوونې او روزنې فلسفه Education Phelosophay هم په لاندې څلور ډوله وېشل شوې ده.

۱. اصلیت پالنه Essentialism: د ښوونې او روزنې دغه فلسفه او مکتب په دې عقیده دی چې ښوونځی باید تر هرڅه وړاندې په اصلیاتو Essentialism باندې اتکاء ولري، چې هغه هم په خپل ځای هغه ازمویل شوي او امتحان شوي مهارتونه، حقیقتونه او د پوهې قوانین دي چې مور ته د معاصر تمدن په ترڅ کې رارسېدلی دی.

۲. پرمختگ پالنه Progressivism: اصلیت پالنه، په ځانگړي توگه د دوهمې سترې تیورۍ (پرمختگ پالنې) څخه انتقاد کوي؛ ځکه دغه فلسفه په دې عقیده ده چې ښوونه او روزنه Education باید نه یوازې د بهرنۍ نړۍ لوی او ستره محتوا جذب او هضم کړي، بلکې وگړي باید په داسې ډول وهڅوي چې هغوی په اغېزناک ډول سره فکر وکړي.

یعنې، داسې فکر چې تحلیل او تجزیه سرته ورسوي، انتقاد وکړي یا د الترناتیفونو یا متبادلونو Alternatives ترمنځ انتخاب وکړي او هم وکولای شي چې د تجزیې او تحلیل او انتخاب کولو، د دواړو پر بنسټ ځوابونه ترلاسه کړي. باید په لنډ ډول سره وکولای شي عملي مېتود Scientipic Method په کار واچوي او یا په بله ژبه وکولای شي چې د خپل طبیعي او ټولنیز چاپیریال سره په دوامداره ډول او په هوبنیارۍ سره تطابق وکړي او کله چې دغه کار سرته ورسېږي، بیا مور ویلی شو چې وده او پرمختگ مو وکړ.

د پیداگوژي د علم موضوع

دا یو حقیقت دی چې د علومو هره څانگه یوه ځانگړې موضوع تر څېړنې لاندې نیسي او د لا زیات درک او تشخیص پېژندنې په موخه د ځانگړو واقعیتونو حقایقو موخې، اصول، میتودولوژي او تاریخ لري.

پیداگوژي هم د ټولنيزو علومو د يوې څانگې په حيث ځانگړې موضوع مطالعه او څېړي او د ځان لپاره ځانگړې موخې، اصول، ميتولوژي او تاريخ لري. د پیداگوژي بنسټيزه موضوع د ښوونې او روزنې اړوند مسایل کړنې، نظرياتو او جرياناتو ته شامله ده، چې د انسان د شخصيت په هر اړخيزه وده او پراختيا کې څرگند رول لري؛ نو په همدې بنسټ د پیداگوژي اساسي موضوع د انسان د ښوونې او روزنې اړوند مسایل او موضوعات دي.

د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم

هر هغه لغت چې په مرسته يې مانا لفظ په قالب کې راځي او زياتره وخت د خلکو په وړاندې څرگند مفهوم نه لري. د يو واحد لغت څخه هر څوک يو اخیستنه لري چې په هغه شخص پورې ځانگړې وي او د نورو د اخیستنې سره لږ او ډېر توپير لري.

د بېلگې په ډول؛ د ښوونې او روزنې د لغت ډېر استعمال د هغو خلکو لپاره چې زيات يې استعمالوي، څرگند مفهوم نه لري؛ بلکې ډېر څېړونکي ددې کلمې د مفهوم په اړه د نظر بشپړ يووالي نه لري. د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم په خپلو اړوند مطالعاتو کې د لومړيتوب څخه برخمنه ده او ددې بحث لومړيتوب د هغو اثارو څخه سرچينه اخلي چې وخت ناوخت د ښوونې او روزنې د کلمې څخه د سم درک د نشتون له امله چې يو شمېر هغو مربيانو او هغو کسانو لخوا چې يو نوي نسل ته د ښوونې او روزنې په پلي کولو کې يې لري او نږدې څخه گډون کوي (لرې) ترتيبيري، ځکه چې په واقعيت کې د ښوونې او روزنې د مانا څخه د درک نه شتون ممکن ددې باعث شي، چې روزنيزو فعاليتونو کې چې په حقيقت کې يوه وسيله گڼل کېږي او له دې څخه زيات څه نه دي، هدف وگڼل شي نو له دې ځايه به د ښوونې او روزنې بهر په نيمه لار کې ځنډيدلی پاتې شي، ددې لپاره چې د ښوونې او روزنې بهر سره ښه بلد شو، نو لومړی يې لغوي مانا واضح کوو او وروسته هغه تعريفونه چې د مختلفو نظريو پر بنسټ شوي، بيانوو.

په حقيقت کې د تعليم او تربیې کلمه د لاتيني کليمې (Education) څخه اخیستل شوې، چې د ساتنې، کرنې او نمو ماناوې لري، لکه: څرنگه چې د پيل نه له دې اصطلاح څخه د يو حيوان او يا د نبات ساتنې او يا هم پاللو او نمو په اړه استفاده شوې، خو د وخت په تيرېدو سره يې مانا بدلون موندلی دی او يوازې د انسان د پاللو لارښوونې او څارنې په موخه په کار وړل شوې ده او د انسان د ښوونيزو او روزنيزو نظرونو او فعاليتونو په اړه ترې کار اخیستل شوی دی. ددې خبرې په پام کې نيولو سره چې د ښوونې او روزنې له لارې کولای شو، فردي وده او ټولنيزه ارامتيا لاسته راوړو، دا بهر د فرد په ژوند کې مهم رول لري. په ټولنيزه توگه د فردي استعدادونو وده او د ټولنيز ژوند د اساساتو پياوړتيا د ملي او بين المللي ارمانونو پراختيا او د افرادو تر منځ د تفاهم رامنځته کول د ښوونې او روزنې ترسيوري لاندې صورت نيسي.

لکه څرنگه چې وړاندې يادونه وشوه چې د ښوونې او روزنې د مفهوم څخه بېلابېل براداشتونونه اخیستل شوي او ډول ډول تعريفونه وړاندې شوي؛ مگر دهغې سم ډول پېژندل مهم او اړين گڼل

کېږي، تر څو هغه مفهوم ته په پاملرنې سره چې د ښوونې او روزنې څخه یې لرو، کړنې، موخې، پروگرامونه او پلانونه د هغې د مفهوم پر بنسټ منظم او ترتیب کړو. د همدې اړتیا پر بنسټ د امکان تر حده د بېلابېلو پوهانو د نظریاتو پر بنسټ تعریفونه ذکر کوو، تر څو وکولای شي، د ښوونې او روزنې په اړه تاسوته سم فکر او یو ډول صحیح ذهنیت درکړي.

ښاغلی امیل دورکیم فرانسوي جامعه څېړونکی وایې چې: (تعلیم او تربیه یوازې محفوظاتو ته متوجه ندی، ځکه چې دا مهم امر ماشوم د ژوند لپاره نه تیاروي؛ بلکې د تربیت موخه ترې عبارت ده، له هغه ساخت او کړه اوږه هنر څخه چې په انسانانو کې شته او د مفید ژوند لپاره لوی شي).

د مربي پستالوژي او تربیتي روانشناس دتعلیم او تربیې په تعریف کې وایې: (تعلیم او تربیه عبارت له طبیعي نمو، تدریجي او د ټولو استعدادونو همغږي او موجوده قوتونو په اسات کې دی).

المانې مربي او فیلسوف هربات وایې: (تعلیم او تربیه له ماشوم څخه ساتنې او تعلیم او هغه مالوماتو څخه عبارت ده چې هغه د هنر خاوند او مهارت او فضیلت او تقوا خاوند کړي. او له تعلیماتو څخه موخه باید د شخصیت کمال ته لاسرسی، یعنی د جسم او روح اعتدال او هماهنگي سره برابره کړي).

فروبل د المان لوی مربي پدې عقیده دی، چې (تعلیم او تربیه د قوو د نمو او بشپړتیا د استعداد د انسان په پټ وجود کې دی).

جان دیوي د امریکا لوی فیلسوف وایې: (تعلیم او تربیه د یو نفر د تجربیاتو سازمان بیا نوي کېدنه ده او د یو شخص د متقابل برخورد سره او د محیط سره پوهېږي).

په کلي ډول سره د تعلیم او تربیې څخه ډېر تعریفونه لاس ته راغلي چې مور دلته ددوی ځینو تعریفونو ته اشاره کوو:

- ۱- کلي جریانات د توان په نمو او د انسان په رفتار ته تعلیم او تربیه ویل کېږي.
- ۲- تعلیم او تربیه ټولنیز جریانات دی، چې دهغه په وسیله انسان اجتماعي شایستگی او فردي نمو ته رسېږي، نوموړی جریان د مکتب غونډې بنسټ پواسطه جوړېږي.
- ۳- تعلیم او تربیه مداوم، جامع او د انسان د اعلا حد ته رسولو لپاره، د فرهنگي غنیمت په خاطر او د ټولني د تکامل لپاره یو فعالیت ده.
- ۴- تعلیم او تربیه هغه ترتیب شوې او پیوسته زده کړه ده، چې د یو فهم او مهارت د انتقال لپاره طراحې شوې، چې د ژوند په ټولو فعالیتونو کې مهم وي.
- ۵- تعلیم او تربیه یانې یو کس عیارول دي، په هغه صورت کې چې نه یوازې د چاپیریال سره موافقه وکړي؛ بلکې وکولای شي، په هغه محیط کې دخل او تهرف وکړي او د هغه په پایله د دایمي، فردي او ټولنیزې ودې باعث شي.
- ۶- تعلیم او تربیه د صحیح قضاوت قوي نمو څخه عبارت ده.
- ۷- تعلیم او تربیه عبارت له دوباره سازي او د تجربیاتو د بیا جوړول، البته پدې اند چې تجارب پراخوالی ومومي او شخص د وروستي هدایت او کنټرول لپاره قابل وگرځي.

- ۸- تعلیم او تربیه عبارت ده د شخص د هدایت یا لارښود نمو. همدارنگه مو باید دې ته پام وي چې (تعلیم) او (تربیه) باید د یو بل څخه بېل ونه گڼو، تعلیم او تربیه لازم او ملزوم دي.
- هغه علم دی، چې څرنګه د هدف، روش او موضوع او محتوا لرونکي دي. عقلي موضوعگانو او نظرونه په هغه شامل دي.
- ۲- فلسفه ده: چې څرنګه په هغه بحث چې موخې، اصول او قواعد منطقي استدلال پر بنسټ د فلسفې موندونکي په هغه لیکل شوي.
- ۳- هغه کسب دی: چې په هغه عقلي موضوعات روش سره تعینوي.
- ۴- هنر دی په هغه کې پاکې او کوچني کارونه شامل دي، د انسان جوړښت کې سلگونه ټکر یا نقطې دي چې په دې کې وجود لري.
- ۵- پوهه، هنر سره یو دي، په هغه کې د شاگردانو نفوذ شامل دي.
- ۶- صنعت دی: کولای شو تعلیم او تربیه د تولیدي فابریکې په توګه ومانو، چې خام مواد په پخو موادو باندې اړوي.
- ۷- خدمت دی: تعلیم او تربیه یو خدمت دی چې د ټولنې یا د هېواد د پرمختګ سبب ګرځي. په دې توګه کولای شو یو شخص ازاد پرېږدو چې یوه ټولنه سقوط او یا پرمختګ خواته بیایي. یوازې داسې ښوونه او روزنه د عمومي، ټولنیز او فرهنگي بدلاینې د پوهې د انتقال لپاره به بسنه ونه کړي؛ بلکې د هغې برنامې باید د لاندې ځانګړتیاوو علمي لید، نوې پنځونې، خلافت او د کار امد او نوښتیزو وګړو لپاره د زمینه سازي څخه برخمنې وي.

دښوونې او روزنې ارزښت

ښوونه او روزنه د انسان د سموالي او د ښه ژوند لامل ګرځي، ځکه د انسان خوف او کمزورتیا د پیدایښت پر مهال ټولو ته ښکاره او مالوم وي، نو یوازې ښوونه او روزنه ده چې دغه کمزوري او ناتوان انسان د لاندې ځانګړتیاوو کرامت، عزت، درناوي، لوړفکر، زړه وړتیا حکمت او عدالت څخه برخمن وي. که چېرته انسان ونه روزل شي او یا د انساني ټولنې تر اغېزې لاندې لازمه روزنه ونه ویني، نه یواځې پورته زکر شوي ځانګړتیاوې به پکې ښکاره نه شي بلکې د هغه کړنې او اعمال به د حیواناتو د کړنو په څېر شي. د هغه کوچني ماشوم کیسه چې د انساني ټولنې څخه لرې په ځنګل کې لوی شوی و ښایي، چې د انسانیت په جوړولو او د شخصیت په بشپړلو کې روزنه څومره اړین رول لري. له دې پرته به وحشت او بربریت پر تمدن او مدنیت باندې غلبه تر لاسه کړي. په هر حال که چېرته ښوونه او روزنه د ژوند حقیقت وګڼو او پرته ددې څخه ټولنیز ژوند ناشوني وګڼو؛ نو ښوونه او روزنه ډېرې ګټې لري، چې د هغوی ذکر کول دلته ډېرې ستونزمنې دي، څومور په لنډه توګه ځینو ګټو ته دلته نغوته او اشاره کوو:

دښوونې او روزنې فردي (ځاني) ارزښت

کولای شو چې ښوونه او روزنه د روح ښایست او کمال ته د رسېدو لپاره یو وسیله او د فردي نیکمرغه کېدو لپاره یو عامل و گڼو. انسان کولای شي چې د ښوونې او روزنې تر سیوري لاندې حقیقی او ریښتینی انسان شي. ښوونه او روزنه په دې توانیدلې چې د انسان دننی جوهر کشف کړي او د هغه قواوې نورې هم ځواکمنې کړي او هغه ته ښکلی ذهنیت ورکړي او تفکرات یې را ژوندي کړي او د فرد څخه زړه ور، خلاف او خپلواک کس جوړکړي. انفرادي ژوند ښکلی کړي او ټولنیز ژوند ته پراختیا ورکړي، نو روزنه د فرد د شخصیت بنسټ دی چې وړتیا او استعدادونه غوړوي او لوری ورته ټاکي. د انسان شخصیتي لورو ته وده ورکوي او پشپړوي یې. د انسان دنني محیط ته وده ورکوي او عمل ته یې راکاږي همدارنگه روزنه د هوډ او ارادې ځواک ته پیاوړتیا ورکوي او انسان دې ته اړ باسي چې سم گام پورته کړي، سټه یا وجود پیاوړی کوي او همدارنگه د تعقل، تدبیر او څېړنې لپاره لاره هواروي.

د ښوونې او روزنې ټولنيز ارزښت

که په ټولنيز ژوند کې يو فرد د خښتې او مهرې په څېر وگڼو؛ نو وبه مومو چې د هر فرد روزنه د مهرې په څېر ده، چې د ژوند پر مخ بيولو کې ډېر اړين دي. د روزنې مساله د ملتونو او جمیعتونو ليد او مساله ده، چې د فرد او د ټولنې کړنه پکې اغېزه لري. شونې ده چې فردي هوسيارتيا د ژوند او د ټولنې په سرنوشت کې گټوره وي. کله چې افراد تر روزنې لاندې نيول کېږي، په حقيقت کې دا د ټولنې د بدلون او اصلاح لپاره يوه هڅه ده، چې مثبتې فردي او ټولنيزې کړنې رامنځته کوي، نو بالاخره دښوونې او روزنې ارزښت د ټولنې له پلوه تردې حده دی چې ډېر مشران يې له مريتوب څخه وژغورل او د خپلواکۍ او کمال څخه يې برخمن کړ او د نوي ژوندانه لپاره يې چمتو کړل تر څو خپل او د نورو حقوقو ته درناوی وکړي او خپلې ټولنې ته بدلون ورکړي.

د خپلواکې په ترلاسه کولو کې د ښوونې او روزنې ارزښت

علمي او اخلاقي روزنه چې څومره پراخه وي، همغومره به انسان پوه او د ښه فکر او تدبير خاوند وي او د يو ښه او نيکمرغه ژوند په ټاکلو کې به بريالی وي. هر انسان چې د خپل سرنوشت په وړاندې په اگاهانه او مسؤلانه شکل عمل وکړي، هغه خپلواک او ازاد انسان دی، نه غلام؛ نو هغه ټولنه چې د ريښتيني خپلواکۍ او ازادۍ څخه برخمنه وي. ښکاره ده چې دغه امتياز پرته له کورنۍ او ټولنيزې ښوونې او روزنې څخه نشي ترلاسه کولای. له بل پلوه مطلق او بې بند وباره ازادي هم ازادي نه ده؛ بلکې يو ډول قيد دی چې انسان په حيواني قواوو کې راگيروي او کمال ته د رسېدو څخه يې مخنيوی کوي، نو په پايله کې بايد وويل شي چې خپلواکې يانې د مسووليت، ځکه که يو څوک خپلواک نه وي، نو هغه به مسوول هم نه وي. د انسان طبيعي وده بايد د هغې ښې او نورو اړتيا وده وي، تر څو جسم او روح په طبيعي همغږۍ او متعادلې بڼه گټور وي. په انساني ټولنه کې

هره ښوونه او روزنه چې د لازمي او مناسبې ازادۍ څخه برخمنه نه وي او زده کوونکي د يو شمېر قيد او ناوړه پروگرامونو ښکار شي؛ نو نه بايد د يو کارنده ازاد او ليوال انسان انتظار او غوښتنه وکړو او همدارنگه د سمې ښوونې او روزنې اصول نه مراعتول به زده کوونکي زيانمن کړي.

د ښوونې او روزنې ارزښت د انساني اړېکو له پلوه

ډېری کارپوهان دي چې خپله پوهه او وړتياوې په غير انساني لاروچارو او د خپل شخصي گټو لپاره کاروي او په دې کار سره وگړو او ټولني ته زيان اړوي او په انساني اړېکو کې د نا کاره کړنو لپاره لاره هواروي لکه: حسادت، کينه، بخل، زياته ځان ښودنه، دروغ او بدبيني چې د اخلاقي زايلو څخه دي دود کېږي او په پايله کې خلک امنيت او سوکالي د لاسه ورکوي او يو بل په وړاندې خواږدي کېږي؛ نو بڼاً د يو سالم انساني ژوند لپاره چې د مينې، صميميت او اعتماد څخه برخمن وي څه بايد وکړو؟ ځواب: وړتياوې او تخصص لرل لازم شرط دی او بسنه نه کوي يا په بل عبارت د تخصص او وړتيا لرل اړين نه دی؛ بلکې اړين دادی چې خلک په خپل منځ کې څنگه اړېکه لري. يوازې انساني اړېکه ده چې مور ته خوښي، خوشحالي او سوکالي رابښي، نو د ټولني، وگړي بايد په دې پوه شي چې د هغوی روحي او روانې سوکالي يوازې نورو سره په اړېکه لرلو کې ده. ملگرتيا، درناوی، مسؤليت، همدلي او د انسانانو د حقوقو رعايتول کولای شي چې انساني اړېکو ته پراختيا ورکړي او ټولنه د اصلاح په لور سوق کړي او په دې بايد پوه شو چې د دغه ښه والي رامنځ ته کول يوازې د روزنې له لارې شونې ده.

د ښوونې او روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړیکې

پیداگوژي د اروا پوهنې سره د ډېرو زیاتو اړخونو له مخې نږدې اړیکې لري، چې په دې توګه د یو شخص د ښوونې او روزنې ماهیت او مقدار د هغه د ذهني وسیلو په ذریعه ټاکلی کېږي او له همدې کبله د ښوونې او روزنې (پیداگوژي) پرنسیپونه هم په حقیقت کې هماغه د اروا پوهنې Psychology حقایق او پرنسیپونه دي.

د اروا پوهنې یا Psychology بېلابېل ښوونځي او سیستمونه.

د اروا پوهنې مختلف افکار او نظریې شتون لري، چې د دغه مفکورو او نظریو یوه طبقه بندي دلته په لاندې ډول داسې کوو:

جوړښتي یا وجودي Structural Existential

جوړښتي یا وجودي نظریه په لویانو، چې هغوی خپلې نظریې تر زیاتې اندازې د Wandt څخه ترلاسه کړې دي او اصلي لارښوونې یې هم د Tetchner دی.

د زیاتې اندازې د ذهني پروسو د تحقیق، تحلیل او تجربې سره ښه لوی او هم د ذهني پلټنې Intercospection څخه د یو سیکالوجیکي مېتود په توګه کار اخلي او په عین حال کې تر دې چتر او فرضیې لاندې کار کوي، چې د تجربو د هر حقیقت یا هورې یوې پدیدې د شعور رینښې په عصبي سیستم کې نغښتې دي.

نو، په دې توګه جوړښتيانو (د جوړښت پیروان) د اروا پوهنې د پروسو له مخې د بېلابېلو حسی-غړو په هکله ډېره مهمه او اړینه علمي پوهه ترلاسه کړې ده.

خو، له دې سره د جوستي نظریې یوه لویه کمزورتیا په دې کې ده، چې هغه تحلیلي حجراتو باندې ډېر ټینګار کوي او په داسې حال کې چې د ارواپوهنې اصلي دندې او وظیفوي اړخونه له پامه

غورځوي.

دنده پالنه Functionalism

د جان دیوی J. Dewy او کار Corr په وسیله لارښوونه شوې ده او د دې تیورۍ پلویان لکه چې د نوم څخه یې څرگندېږي، شعور د هغه د جوړښت له مخې نه، بلکې د هغې د دندو له مخې تر مطالعې لاندې نیسي، په دې توګه د دغه ډلې لارویانو (اروا پوهانو) زیاته مینه په دې کې ده چې د چاپیریال سره د بشري موجود د تطابق Aclyustment په برخه کې د شعور ډول تر مطالعې لاندې نیسي. همدا ډول ددې تیورۍ پلویان په دې باورمند دي چې انعکاسونه Replexes او غریزې Instincts د غیر شعوري سلوک بنسټونه دي، خو له بلې خوا په دې باور دي چې شعور په سلوک انعطاف منونکي او د بدلېدو بڼه لري او کولای شي خپل ځان د شرایطو سره سم کړي، چې په دې توګه د دې پلویانو د ذهني ودې له مخې د وراثت Genetic اړخونو په برخه کې د زیاتې پوهنې په ترلاسه کولو او هم له تطابق یا زده کړې سره د عواطفو د اړیکو په برخه کې زیاته مرسته کړې ده.

سلوک پالنه یا رفتارګرایی

د شعور یا ذهن سره په دې توګه علاقه نه لري، بلکې داسې فکر او خیال کوي، چې کېدای شي ارواپوهنه Psychology یوازې هغه وخت علمي بڼه غوره کړي، چې وکولای شي، تر خپلې مطالعې لاندې فعالیتونه په افقي توګه سره اندازه کړي.

سلوک پالنه چې د واتسن Watson په وسیله رامنځته شوه، د SR فرضیه خپله بنسټیزه تیوري ګڼي او د SR فرضیه په دې عقیده او باور ده چې ټول سلوکي ځوابونه په مستقیمه او اتوماتیک ډول د فزیکي انگېزو څخه مینځته راځي.

چې په دې توګه سلوک د تحریک په وړاندې د بېلا بېلو ځوابونو نتیجه ګڼل شوې ده، چې شعور د عصبي سیستم په پام کې ونیول شي، باید هغه د انگېزو او یا هم د ځوابونو له مخې کنټرول او رهنمایی شي، همدا ډول دغه تیورۍ په دې باور ده، چې یوه انگېزه ښایي بې له دې چې د هغې نورو سره عوامل په پام کې ونیول شي د یو شخصي ځواب غوښتونکی وي، چې په دې ځای کې ښوونه او روزنه هم یوازې د انگېزو او ځوابونو Responses ترمنځ د بې شمېرو اړیکو جوړول دي او همدا ډول همدغه سلوک پالان ول، چې د لومړي ځل لپاره یې د توراندا Toranda د زده کړې قوانین رامنځته کړل او هم یې د مشق او تمرین په هغه قانون او د ښوونې او روزنې په هغو پرنسپونو باندې پوره تاکید وکړ، چې په زده کړه کې یې په تمرین او تکرار باندې ټینګار کاوه.

سلوک پالانو یا د سلوک د پیروانو اروا پوهنې سره د یوې پوهې په توګه دا وړ مرستې کړې دي، چې په دې توګه په دغو مرستو کې هم په سایکالوژي کې مطالعه شوي، د علمي مېتود کارول د سلوک په ارتباط د هغو بدلونونو د دندو په هکله پوهه او د عاداتو جوړولو پرنسپونه شامل دي، خو د دې سره د سلوک پالنې په برخه کې یو مهم مخالفت له دې کبله شوی، چې هغه سلوک او زده کړه په یو میخانیکي توګه تشریح او توضیح کوي او هم انسان د داسې ماشین یا حیوان سره

مشابه کوي چې هغه نه شي کولای خپل عکس العمل یا سلوک په داسې توگه تعدیل او یا اصلاح کړي، چې د ذکاوت د کارولو له لارې د یو نوي حالت سره په جوړه کې راځي.

د ښوونې او روزنې اقتصادي ارزښت

د نفوسو ډېروالی، بېکاري او د نړیوالو اړیکو پراختیا سره د خلکو اړتیا او غوښتنې ډېرېږي. هغه گامونه چې د ټولنې او د وگړو له پلوه د خلکو د مادي او اقتصادي اړتیاوو لپاره صورت نیسي. اقتصادي پرمختیا رامنځ ته کوي او د ټېکنالوژۍ د رامنځته کېدو لامل ګرځي. همدارنګه د موهبات او زېرمو څخه گټه اخیستنه ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. د یوې ټولنې اقتصادي زېرمې عبارت دي له:

الف. طبيعي زېرمې: د ځمکې لاندې لکه معادن، فلزات، قیمتي ډبرې، نفت او گاز د ځمکې پرمخ زېرمې: ځنګلونه، ځمکې، سېدنونه، اقیانوس

ب: مادي شتمني: نقدې روپۍ، سره زر، نقره، لاسي صنایع او گران بیه فلزات (عتیقه) او نور.

ج: انساني ځواک او قدرت: مهارتونه، تخصص، هونبیاړتیا، مدیریت او رهبري، نوښت، نوې پنځونې چې ددې اقتصادي ارزښت پورته دواړو عواملو څخه اړین دي، ځکه د هر ډول زېرمو څخه گټه اخیستنه د (انساني پانګې) پورې تړلې دي؛ نو پر ښوونې او روزنې پانګه اچونه د ماهرینو، تجربه کارو او متخصصینو وگړو روزنه ده، خو که په اوږد وخت کې ترلاسه کېږي؛ نو د لنډ مهاله څخه ډېره گټوره ده. که چېرته د یوې ټولنې وگړي کارندوي، اقتصادي او ټولنیز فعالیتونه یې لازم تخصص او مهارت ونه لري، یعنې اقتصادي تولیدات ونه لري؛ نو د هغې ټولنې اقتصاد به شاتګ وکړي. د تولیداتو کیفیت به کمښت و مومي او هرڅه به په لوړه بیه تولید شي. اقتصادي کمزورتیا د خرڅلاو ارزښت کموي او ژوند له ستونزو سره مخامخ کوي. همدارنګه بنسټیزې اړتیاوې به ارزان صادر او مصنوعي جامې او لباس به په لوړه بیه وارد شي، نو په اوسنۍ نړۍ کې پر ښوونو او روزنه پانګه اچونه یو ښه اقتصادي پانګه اچونه ده.

تشویق کوونکې برخه به د اقتصاد منابع او د اقتصاد د پیاوړتیا په خاطر د تولید په کیفیت او کمیت کې د ماهرینو پواسطه ښه والی راولي. یوازې تعلیم او تربیه ده، چې مناسب شکل، زمان او همغږۍ ته اړتیا لري. د ټولنې د ضرورت په خاطر د اقتصادي تولیداتو بډایې د اقتصاد تضمین کوي او همدا ده، چې صنعتي چرخونه متحرک کوي او په نتیجه کې یې ټکنالوژیک پرمختګ رامنځته کوي، نو د ټولنې د رفاه د تامین سبب ګرځي، په دې سره کولای شو چې د محدودو امکاناتو څخه ښه استفاده وکړو او پدې کار سره به هېواد خپلواکۍ سرلورۍ او کامیابۍ په لور روان شي.

د ښوونې او روزنې سیاسي اهمیت

په اوس وخت کې تاریخي، سیاسي تجربې او د انسانانو تلاش په ټوله کې د اجتماعي تحولاتو او انقلابونو ښوودونکی دی، چې عام بشریت ازادۍ ته میل لري او ددې هدف دښه تحقق لپاره د خلکو حکومت په خلکو باندې یا په بل عبارت (دخلکو واکداري) چې دا ټول طبيعي، مدني،

انساني حقوقو ته احترام لري او فردي او ټولنيزه ازادي په پام کې لري، نو ددې کار لپاره بايد خلکو په ذهنونو باندې کار و شي او خلک دې ته تيار او تربيه شي چې څنگه دې موخو ته ورسېږي، يا په بل عبارت هغه وگړي چې د حکومت عمده چارې په مخ وړي. د کوم ډول شرايطو او خصوصياتو لرونکي به وي. په عمومي شکل دا چاره هم د تربيتي او تعليمي سازمانونو په غاړه ده، چې وړ او شاخص چې د قوي سياست مداران او د يوې دقيقې برنامې څخه بهرمند شوي وي؛ وروپېژني، نو پدې لړ کې بايد هغه اشخاص چې د قدرت د رهبري استعداد څخه بهرمند شوي، په نښه کېږي او بيا په هغو کې ددې ذهنيت جوړول چې مسؤليت د لوړو اجتماعي مقاماتو مديريت او د هغوی د رهبري لپاره لازمه آماده گي ولري، پېژندل شوي اشخاص بايد د فرهنگي، اجتماعي، سياسي او اقتصادي حساسيتونو څخه بايد برخورداره وي، نو پدې اساس ددې ډول اشخاصو په غوره کولو کې ډېر زيات دقت په کار دی او پرته له توپير (تبعيض) څخه د خلکو له منځ انتخابيږي، نو که پدې کړنه کوم مدير انتخاب شي هغه به خامخا يو مسؤل انسان دوست مددگار، جامعه جوړونکی او سالم مدير وي. که په يوه ټولنه کې د سياسي نقطې له نظره د خلکو په مشوره د ازادۍ په لاره او د مادي او معنوي سوکالي (رفاه) په تکامل کې چې فرد او اجتماع ته ورکړل شوی وي، د يو شخص په ټاکلو کې گام پورته کړي، نو حتمي ده چې خامخا به د تعليم او تربيتي مثبت تاثير او اهميت ټولو عامو خلکو ته د لمر په شان واضح شي، نو په دې اساس د تربيتي سازمانونو اساسي دنده ده چې ځوانان بايد د ټولنې د سياسي اهدافو سره بلد کړي او د هغې په ساتلو کې له ځانه وفاداري وښيي او هم فردي ازادۍ ته ژمن وي. واکدار بايد په خپلو ټولو تصميمونو کې د ټولنې او فرد د ضرورت پر بنسټ الهام واخلي او د هغې مطابق وړ کړنه تر سره کړي، لکه څنگه چې سياست، اقتصاد، فرهنگ، اخلاق، اجتماع تر تاثير لاندې راوستلی شي، خو دا تر تاثير لاندې راوستل بايد يو طرفه نه وي او په مساويانه شکل ټولو ذکر شوو برخو ته رسېده گي وکړي او کړنه د هغوی د ضرورت پر بنسټ صورت ونيسي. د دولت واکداران او سياست مداران بايد پدې اگاه او خبر وي، چې څنگه عامو خلکو ته ددې ذهنيت ورکول چې تعليم او تربيه د انسانانو په ژوند او زنده گي کې څه رول لري؟ د يوې ټولنې فرهنگ اقتصاد او اجتماعي روابطو او بالاخره سياسي خوشبختي او بدبختي او سرنوشت د همدې ټولنې د واکدارانو سياست د تعليم او تربيتي د کيفيت سره تړلې ده. په مختلفو وختونو کې تربيتي رنگا رنگ مفاهيم ځان کې نيولي او د عقيدوي شرايطو پر بنا اجتماعي، اقتصادي، سياسي شرايطو پر بنا او داسې نور تغيرات موندلي او له هغه ځايه څخه چې تعليم او تربيت د هرې ټولنې د ژوند اینه ده نو هر ډول اجتماعي تحولات د ضرورت وړ تغيراتو سره په هغه جامعه سره مل وي.

پدې اړه چې کوم مطالب مطرح شو. دې پايلې ته رسېږو چې اجتماعي تربيت بايد د مادي فرهنگ او معنوي جامعې او د احترام رعايت پر بنسټ او واقعي، فردي او اجتماعي ضرورتونه برنامه ريزي شي. پدې اړه په جامعه کې د شعور او پوهې د پورته وړلو او د مهارتونو زده کړه، تخصص، پوهاوی، واقعت منل، جهان کتنه، تقوا او بالاخره خلاقيت او نوبت منځ ته کول بايد د

ارزشي اهدافو د تعليم او تربيت قرار ونيسي، ځکه چې د جامعي سعادت مندي او نيکبختي په ښه برنامه او صحيح اجرا کې ده.

د ښوونې او روزنې بیولوژیکي بنسټ

د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ اهمیت

باید وویل شي، چې د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ، د ښوونې او روزنې د پروسې د هر یو مفهوم لپاره بنسټیز اساس گڼل کېږي، حتی تر دې اندازې چې کېدای شي ښوونه او روزنه په بشپړ ډول سره یو انسان د بیولوژیک تطابق په توگه وگڼل شي.

ځکه چې د یو فرد د زده کړې ټول وسایل د هغه د ارثي جوړښت په وسیله برابرېږي، ښوونه او روزنه نه شي کولای چې د یو فرد یا یو سړي په جوړښت کې کوم نوی شی رامنځته کړي، بلکې هغه یوازې کولای شي، چې د یو سړي پټو قواوو او یا بالقوه استعدادونو Latenal Potentialis ته وده ورکړي.

د ذهن او بدن اړیکې

د لاندې بېلابېلو دلایلو له مخې مغز (Brain) او ذهن (Mind) یو له بل سره نژدې او نه بېلېدونکې اړیکې لري، لومړی د هغو ذهني ناروغی د اختلالاتو له کبله منځته راځي، چې په مغز کې رامنځته شوې وي، دویم د اناتومي له مخې اعصاب چې د حسي غړو څخه مغز ته تللي دي، د عصب تحریکونه مغز ته لېږدوي او په دې توگه په ذهن کې احساس منځته راځي او بیا هم بېرته دغه عصبي تحریکونه د حرکي عکس العملونو لپاره د بدن نورو برخو او عضلاتو ته پرمخ ځي.

درېیم: د مغز د ځینو برخو له منځه تلل او زیان رسېدل په سلوکو یا کپرو وړو کې ځینې بدلونونه رامنځته کوي.

څلورم: عمومي تجربې لکه تحریکونکی، زهر او تبه په مستقیم ډول د مغز په حالاتو کې بدلون راولي او هم په شعور باندې اغېزه اچوي.

پنځم: د مغز اندازه او جوړښت په عمومي توګه لوی مغز د لوړ ذکاوت ښکارندوی وي، خو په هر حال بیا هم د جوړښت ظریفوالی، د تکامل اندازه او د نورو اړوندو قشرونو وده یوازې د مغز د وزن په نسبت د ذکاوت سره زیاتې اړیکې لري.

د انسان او نورو ژویو ترمنځ ورته والی

د بیولوژي له مخې انسان یو ژوی (حیوان) دی او هغه یو لوړ ژوی دی، خو د دې سره سره بیا هم د نورو ژوو سره د زیاتو اړخونو له مخې ورته والی لري.

لومړی: د هغه د بدن اساسي برخې او د هغو شکل او ترتیب د ځینو ژوو لکه ایپ Ape او گوریلا Gorilla سره ډېره نږدې ورته والی لري.

او د هغوی د وینو د رګونو، غدو، عضلاتو، اعصابو، حسي غړو، غاښونو او د ژوند او د بدن د نورو غړو ترمنځ نږدې تطابق موجود دی.

دویم: د فزیولوژي له مخې د انسان د غړو دندې او د هغه د بدن د بېلابېلو برخو عکس العملونه او فعالیتونه تر زیاتې اندازې د نورو ژویو سره ورته والی لري.

همدا ډول د انسان او نورو ژویو حسي غړو، عصبي سیستم او عضلاتو ترمنځ هماهنگي تر زیاتې اندازې یو شان ده او هم یې فزیولوژیکي پروسې لکه تنفس کول، د وینې دوران او میتابولیزم سره ورته وي.

درېیم: د نطفې وده، د نطفې تشکیل او د هغې د ودې موده په انسان او نورو حیواناتو کې سره ورته وي.

د مثال په توګه حجره د جوړښت واحد دی او پروتوپلازم هم د هغه جوړونکي مواد دي، همدا شان د نطفې د دوو مرحلو یعنې د حجرې د وینې او تکثیر څخه تېرېږي.

په ښوونه او روزنه کې بیولوژیکي موخه

د چاپیریال سره تطابق د یو حیوان د بقا یا پاینیت وسیله ده، خو په انسانانو کې د تطابق دغه پروسه نه یوازې په خپله په انسان کې د بدلون د راوستلو له لارې، بلکې همدا شان په چاپیریال کې هم د بدلون د راوستلو له لارې سرته رسېږي، نو په دې توګه د همدغه وروستي تطابق له لارې دی چې د چاپیریال په بدلون سره هغه د خپلو هدفونو سره سموي او همدغه شی په نورو ژویو باندې د انسان د ښه والي او لویوالي نښه نښانه ده.

ولې انسان په لوړه او عالي توګه سره تطابق کوي؟

بشري موجود نه یوازې د خپل بیولوژیکي جوړښت له مخې، بلکې په هغه شان چې مخکې د نورو ژویو سره ورته وښودل شو، کولای شي چې په اغېزمن ډول سره تطابق وکړي، بلکې دغه قابلیت د ځینو هغو ځانګړو، فزیکي خصوصیاتو او مشخصاتو محصول دی، چې یوازې بشري انواع یا ډلو پورې اړه لري.

کوم یو چې د ښوونې او روزنې لپاره ارزښت لري، په لاندې ډول سره دي. لومړی: د لاسونو ازادې، په نورو ژوو کې څلور پښې، ټولې د خوځېدو، تکیه کولو او ځېنو نورو دندو لپاره په کار وړل کېږي، خو یوازې انسان دی چې د هغه دوه پښې د خوځېدو او تگ کولو لپاره په کار وړل کېږي او دوه لاسونه یې نور هم کولای شي، چې ډېر ظریف او نازک کارونه او ځانگړې دندې پرمخ بوځي، چې په دې توگه هغه کولای شي خپل لاسونه په بېلا بېلو لارو کې د یوې تنستې د پیلو (گنډلو) څخه بیا د یوې پیاوړو تر غړوولو پورې په کار واچوي.

په داسې حال کې چې نور ژوي دا کار نه شي ترسره کولای.

دوهم: دا چې د صریح او صحیح بیان لپاره غریزه وسیله، غابڼونه، ژبه، شونډې او ټوله خوله د اغېزمن بیان لپاره په ځانگړي ډول جوړ شوی دی، چې د بیان د دغو غړو د همغږۍ په وسیله انسان کولای شي، هغه یو زیات شمېر غږونه رامنځته کړي، چې بېلا بېلې معناگانې افاده کوي او همدا شان د لاسونو په مرسته هم مخابره ممکنه وي.

درېیم: انسان په عالي توگه وده میندلی مغز، د ژوو د بېلا بېلو ډولونو په قلمرو کې د ذکاوت اندازه د مغز د پیچلتیا او ودې سره په موازي توگه پرمخ ځي، چې په دې توگه د انسان په گډون ټول فقاریه ژوي د شمزی Cerebro-Spinal System مشابه سیستم او مشابه برخې او تنظیم لري، همدارنگه د انسان مغز د نورو حیواناتو په پرتله د وزن او اندازې له مخې کوم ښه والی نه لري، بلکې هغه یوازې د غټ سیروم Cerebrom او په ځانگړي توگه د هغه د مخکیني لوب Lobe په اندازه وده ده، چې د انسان مغز د نورو ټولو مخلوقاتو څخه مشخص او جدا کوي.

څلورم: د ماشومتوب اوږده موده هیڅ کوم بل ژوی د زېږېدو په وخت کې د انسان ماشوم په توگه د خاموالي او بېوسۍ اوږده موده نه لري او هم په عین وخت کې د ماشومتوب دغه د بېوسۍ اوږده موده د بیولوژیکي جوړښت له مخې ډېره انعطاف منونکې ده او همدغه اوږده موده مرسته کوي، چې د یو ماشوم دغه بیولوژیکي ودې سره سم په ورو ورو د هغې نورې روزنیزې دندې هم پرمخ یوړل شي او هم یوه ټولنه د دې توان پیدا کوي، چې د ماشومانو د سیستماتیکې ودې او د ښوونې او روزنې لپاره ښوونځی رامنځته کړي.

د ځوانۍ د وخت ماهیت او ارزښت

د ماشومتوب Chillhood او د ځوانۍ Adulthood ترمنځ یو څه وخت شته، چې په نوې ځوانۍ Adolescence نومول شوې ده، چې دا وخت هم په بلوغ سره پیلېږي، یعنې د انسان په ژوند کې هغه مرحله چې په هغې کې یو سړی د ماشوم د زېږېدلو توان پیدا کړي، بلوغ Puberty په ښځو کې د دولس کلنۍ په شاوخوا کې او په نارینه وو کې هم د څوارلس کلنۍ په شاوخوا کې منځته راځي او په ځوانۍ کې Maturity هم د یو رد هغه بشپړه بیولوژیکي وده او نمو ده چې په ښځینه وو کې د یوویشتمو کلنۍ په شاوخوا او په نارینه وو کې هم د پنځه ویشتمو کلنۍ په شاوخوا کې سرته رسېږي.

کله چې یو فرد د ماشومتوب څخه د لوی ځوانۍ په دوره کې ځوانۍ ته رسېږي، په هغه کې ډېر

لوی بیولوژیکي بدلونونه منځته راځي.

د هغه د اسکېټ سیستم او بدني بڼه او جوړښت د یو ځوان په بڼه بدلون مومي، وینه او هډوکي یې کیمیاوي مرکبات بدلوي، غده کې یې بدلونونه منځته راځي، جنسي غریزې پخپري او عواطف یې هم ټینګ او پیاوړې کېږي.

د دغه بیولوژیکي بدلونونو سره جوخت بېلابېل تغیرات منځته راځي، چې د ښوونې او روزنې له مخې ډېر ارزښت لري، د مثال په توګه هغه سلوکي ستونزې چې د قوي او پیاوړو عواطفو په وسیله په ځوانانو کې منځته راځي، د لارښوونې Gnidance د یو سیستماتیک پروګرام او د داسې نورو بدني او ټولنیزو فعالیتونو غوښتنه کوي، چې د هغوی په مطلوب ډول پوځوالی خپل وساتي، همدا شان په نورو ځوانانو، هلکانو او نجونو کې، نوي علایق او نوي تمایلات د لوستلو د نوو مادو او د زده کړې د نوو فعالیتونو غوښتنه کوي.

د توپیر او تفاوت طبیعي قانون

د فردي توپيرونو حد او اندازه د تفاوتونو هغه عمومي قانون سره سمون لري، چې هغه هم د احتمال د نورمال قوس او یا هم د وېش نورمال قوس په نومونو یاد شوي دي، دا هم د دې معنی لري چې یو ځانګړی شخص او یا څو زیاتو مشخصاتو لپاره د Mean یا منځ Middle په شاوخوا کې د افرادو یوه مجموعه شته، چې په دې توګه په منځ Middle کې په سلو کې پنځوس وګړي تر زیاتې اندازې د یوه ګروپ د اوسط سره سمون خوري او په داسې حال کې چې په سلوک کې پنځوس پاتې نور د منځ Middle څخه په کمېدو وېشل شوي دي، د رسامی له مخې ۴۰٪ یا منځ یا اوسط ډول ګروپ کې شامل دي.

او ۲۳٪ له اوسط څخه د لاندې او د ۲۳٪ له اوسط څخه پورته او ۷۰٪ نور هم د دغو دواړو خواوو ته وېشل شوي دي.

د توپیر دغه قانون سره سم د دې امکان شته، چې د وګړو په یوه نه طبقه بندي شوي ګروپ کې د فزیک د ذهني او داسې نورو خصوصیاتو له مخې دغو دواړو ممکنه خواوو ته د افرادو د ممکن تناسب ځای وټاکو.

فردی توپيرونه

په اروا پوهنې کې (فردی تفاوتونه) د ځانګړي سرلیک لاندې توضیح او تشریح کېږي، چې لوی لوی بحثونه پرې شوي دي.

د نړۍ د ټولو انسانانو داخلي جوړښت (مینه، محبت، احساسات، جذبات، تخیلات، شخصیت، سپړیتوب، اخلاق او نور) او خارجي جوړښت (قد، قواره، د پوستکي رنګ، سترګې، پوزه، غوړونه او داسې نور) یو له بله سره توپیر لري.

په نړۍ کې هېڅ یو داسې انسان به نه وي، چې له بل انسان سره په داخلي او خارجي جوړښت کې سره یو شان وي.

(ډاکټر يوسف کريمي، روانشناسي اجتماعي) کې د فردي تفاوتونو په باب داسې وايي:
ژباړه: (د ځمکې پرمخ د نړۍ ټول مخلوقات، ژوندي، غیر ژوندي که هغه حيوانات وي او که نباتات وي، الله تعالی په يو ټاکلي اندازه او بنکلا سره پيدا کړي دي، د وراثت او محيط تاثيرات دي، چې د انسانانو داخلي او خارجي جوړښت يو له بله سره توپير لري، د بېلگې په ډول د قد لوړوالي، وزن او ذکاوت د توپيرونو له جملې څخه گڼل کېږي.)

د ښوونې او روزنې تاریخي بنسټ

د ښوونې او روزنې د تاریخي بنسټ مانا او مفهوم

د ښوونې او روزنې تاریخي بنسټ په ټولیز پرمختګ کې د هغو واقعاتو په لاسته راوړنو پورې اړه پیدا کوي، چې پر زده کړه باندې اغېزه کوي او هم د نوي یا معاصرې ښوونې او روزنې د اسانتیاوو لپاره پسمنظر جوړوي.

همدا ډول هغه زموږ د ښوونې او روزنې د موسسو د تعبیر او تفسیر او ارزیابی او د هغو هلو ځلو او زیاتو کوشښونو راسپړلو لپاره لاره لټوي او اواروي، چې زموږ په اوسني معاصر روزنیز میراث کې په کار اچول شوی دی.

غیر رسمي ښوونه او روزنه

د وحشت او بربریت په اوږده موده کې ټوله ښوونه او روزنه غیر رسمي وه، بشري زده کړه په سوچه توګه واقعاتو او پېښو په شان د ژوند یو طرحي بڼه وه، یوازې د چانس او تصادف په شکل بېخي په غیر شعوري توګه منځته راتله.

طبیعي چاپیریال په خام او نامعقول شکل پاتې و، ټولنیز پرمختګ هم په خپل ډېره ساده او ابتدایي حالت کې و، په عمومي توګه انساني ژوند په ډېرو ساده، ابتدایي او په وروسته پاتې حالت کې تېرېدلو، په دې توګه سره کوم پېچلي مهارتونه هم نه وه، چې ترلاسه شوی وای او نه هم کوم پېچلي رواجونه یا عنعنات وو، چې زده شوی وای او دا هم له دې کبله چې هغوی لا تر اوسه کومه وده او پرمختګ کړې نه وه.

رسمي ښوونه او روزنه

دا ښوونه او روزنه هغه وخت پیل شوه، کله چې وگړو د تولید څېنې هنري مهارتونه ترلاسه کړل. د ژوندانه د موادو او اړتیاوو ترلاسه کولو لپاره یې ابزار او وسایل په کار واچول او رامنځته یې کړل، کوچني گټور معلومات یې په لاس راوړل او په ټولنیزو او عقیدوي عادتونو یې پیل وکړ، چې دغه ډول لاسته راوړنې ارزښتناکې گڼل کېږي، خو د هغوی زده کړه، چانس او تصادف ته پرېښودل شوې وه او د هغوی په هکله ښوونه او تدریس هم په پوره احتیاط او دقت سره د ټولني د ډېرو هوبنیارو او یخو غړو په وسیله سرته رسېده.

ځوانانو ته په تشدد سره یو ځای زده کړه ورکول کېده او هم به مشرانو هرڅه چې سرته رسول په زور او کراری سره به یې عملي کول.

ترڅو د ټولني د ځوانو غړو لپاره د دې زمينه بربره شي، چې د هغو د کار د کتلو په ترڅ کې یو څه ورڅخه زده کړي او دغه ډول ښودنه او روزنه د پېړیو پېړیو لپاره د وحشي او ځناورو قبیلو په منځ کې موجوده وه، ترڅو چې بیا په ښوونه او روزنه کې یوه بله مرحله رامنځته شوه.

تاسیساتي ښوونه او روزنه

تاسیساتي ښوونه او روزنه د ابتدایي وگړو ترمنځ د څېنو مراسمو د ښوونې په بڼه پیل شوه، چې البته په دې وخت کې د ټولنیز پرمختگ یو داسې حالت ترلاسه شوی و، چې په هغه کې دغه شی ضروري او مطلوب گڼل شوی و، چې داسې معین وختونه وټاکل شي، چې په هغو کې دمخه ټاکل شوي روښونو له مخې ځوانان د ځوانۍ د ژوند د فعالیتونو او مسوولیتونو لپاره چمتو او آماده شي، چې همدا مراسم د همدې کار لپاره آماده او طرحه شوې وه، چې په ځوانانو باندې د ځوانۍ دا مسوولیتونه اغېزې وشیندې، دغه رابطه همدا ډول ټولنیز کنترول ته د ودې ورکولو او د ټولني ترمنځ د وحدت او لا ټینګښت او پیوستون لا اغېزمنې وسیلې هم وگرځېدې او همدغه ابتدایي ښوونیزو مراسمو د ځوانانو لپاره په ټولنیز گټورتوب کې عمومي روزنه برابره کړه.

په دې وخت او زمان کې مذهبي فعالیتونه په قبیلوي ژوند کې کنټرولونکی عامل گرځېدلی و او هم له دې کبله اړین گڼل کېده، چې مذهبي عقیدې او هم له هغو سره یو ځای مراسم ساتل شوی وای.

نو، په دې توګه مذهبي لارښوونکی مجبور و، چې هغوی ته یې دا ښوونه کړي وای چې هغوی دغه مذهبي مراسم ترسره کړي وای، په دې توګه همدغه تاسیساتي ښوونه او روزنه چې د مذهبي قشر په وسیله پرمخ بیول کېده، د نن ورځې د ښوونځي لپاره مخکښه وگڼل شوه.

ښوونځی

ښوونځی، د مذهبي مراسمو او جشنونو د عملي کولو په منظور د زده کوونکو د روزنې د هماغه پخوانیو مذهبي دندو د پراختیا او انکشاف پایله ده او هم په یو ټولنیز گروپ کې د مذهبي لارښوونو د ځانګړي موقف له مخې ژر تر ژره د هغه لارښوونې غیر مذهبي فعالیتونو ته هم لاره

پیدا کړه.

د لیکنې په منځته راتگ سره مذهبي قشر هم د ښوونې او روزنې مسوولین وگرځېدل؛ ځکه چې مذهبي لارښوونکي داسې کسان و، چې هغوی په پوهه کې غوره لاس درلود او له دې کبله د ښوونې ځانگړې دنده د ټولني له خوا مذهبي لارښوونکو ته وسپارل شوه، چې په دې توگه مذهبي لارښوونکي لومړني ښوونکي او هغه ځای چې ښودنه په کې کېده، لومړی ښوونځی وگڼل شو.

قشري يا طبقه يي ښوونه او روزنه Class Education

د ډېرو لرغونو تاريخي وختونو څخه را په دې خوا ترمنځنيو پېړيو پورې د ښوونځي ښوونه او روزنه په مذهبي لارښوونکو Priesis او حاکمو طبقو پورې اړه درلوده، ښوونه په بشپړ ډول سره د مذهبي قشر په لاس او اغېزې لاندې وه.

په ځېنو هېوادونو کې لکه هندوستان کې پوځي قشر ته يو ډول حرفوي ښوونه او روزنه ورکول کېده، په مصر کې په اعلى فنونو او هنرونو کې د صنعت او تجارت ساحو يو شمېر لارښوونکو ته يو څه روزنه ورکول کېده، په چين کې ښوونه او روزنه بډای طبقې پورې اړه درلوده چې ښوونځي تللو ته يې کافي وخت او پيسې درلودې او همدا شان د چين په ښوونځيو کې وگړي د حکومتي پراخو مدني خدمتونو د ازموينو لپاره چمتو کول، چې په هغو کې د بري يا لوړ نمر و اخستل د دولتي چوکيو د نيولو لپاره يو ضروري کار و.

په اتن کې ښوونه او روزنه د هغو هېوادوالو لپاره وه، چې د نارينه وگړو يو پر پنځه (۱/۵) يې احتوا کوله.

په روم کې ښوونه او روزنه د لوړو پوړيو طبقو لپاره د سياسي ژوند د چمتووالي لپاره پرمخ بيول کېده.

په تورو دورو کې Dark Ages کې ښوونه او روزنه خپل پخواني او لرغوني دريځ يعنې يوازې د مذهبي طبقې د دندې لپاره راواړول شوه او د ۸۰۰م په پيل سره هلې ځلې وشوې، ترڅو ښوونه او روزنه د لوړو طبقو په واک کې ورکړي، په دې توگه حاکمانو په خپلو قصرونو کې ښوونځي تاسيس کړل، ترڅو درباريانو ته ښوونه او روزنه برابره کړي.

پرگنيزه ښوونه او روزنه Mass Education

پرگنيزه ښوونه او روزنه د اتحاديو د هغو ښوونځيو په پيل سره رامنځته شوه، چې د منځنيو پېړيو د صنفی اتحاديو په وسيله د دوه طبقې د ماشومانو د روزنې لپاره تاسيس او منځته راغلي وه، همدا شان د منځنيو پېړيو د پرمخ تلونکو ښارونو دولتي مامورينو هم د ښار د اوسېدونکو د منځني طبقې د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره رامنځته کړې ده، په دغه ښوونځيو کې د مذهبي کسانو له خوا کنترول او تدريس کېده.

خو په هغو باندې د تعادل او د څار د صلاحيت لرونکي کنترول او غلبه زياته وه او هم په عين حال کې په هغه وخت کې د کلیسا د ښوونځيو په نسبت دغو ښوونځيو زياته دنيوي بڼه درلوده.

د شپاړسمې پېړۍ د لومړيو وختونو کې پروتستان تېز اصلاح غوښتونکي و، پروتستان په دې عقیده و چې باید هر یو فرد د خپل ځان د نجات لپاره مسوول وي او له همدې کبله ضروري برېښېده، چې باید هر یو سړی د دې توان ولري، چې انجیل مقدس کتاب Bible ولوستلای شي او تفسیر یې کړای شي، نو ځکه د همدې موخې لپاره د پروتستان کلیساگانو محلي شخصي-ښوونځي رامنځته کړل، چې په هغو کې د دواړو جنسونو نارینه او ښځینه لپاره د لیکلو او لوستلو او مذهب درس ورکول کېده.

په جرمني کې هم کله چې لوترانيسم Lutheranism د رسمي مذهب بڼه غوره کړه، د کلیسا ښوونځي هم د دولتي سیستم په ښوونځيو پورې مربوط شول، چې د دولت له خوا تمويل کېده او د اشخاصو شمولیت هم جبري وگرځېده، په همدې وخت کې د کاتولیک کلیساگانو هم په خپله روزنيزه کړنلاره باندې نوی نظر وکړ او د خپلو روزنيزو هلو ځلو د خپلو عقیدې پر گڼو ته د روزنيزو گټو په وریځېدلو سره پراخ کړل، په همدې وخت کې و چې د کاغذ د جوړولو پروسه کشف او هم د چاپولو اختراع رامنځته شوه او دغه چاره مرسته وکړه، چې لومړنی ښوونه او روزنه نوره هم پراختیا ومومي.

د ښځو ښوونه او روزنه Women Education

د ښوونې او روزنې اسانتیاوو کې د ټولو طبقو د ښځو برخې اخیستل، یوازې په دې نږدې وختونو کې عملي شول او دا هم د هغو عنعنوي زړو عقیدو له مخې و، چې د ښځو موقف یې د نارینه په نسبت ټیټ گانه.

د ډېرو لرغونو وختونو څخه را په دېخوا د ښځو ټولنيز موقف د یو مربي یا هم د یو ښکلا، د یوه عشق او یا هم د یو ظریف او نازک ملکیت په توگه و، چې باید مینه ورباندې شوی وای او ساتل شوی وای، خو په یونان کې افلاطون د جنسونو ترمنځ د تبعیض نشتوالی رد کړ او د نارینه او ښځو دواړو لپاره یې یو ډول ښوونې او روزنې مفکوره تایید کړه.

په روم کې هم سربېره پردې چې ځېنې کسانو عقیده درلوده چې ښځې او نر دواړه یو شان ذهني فعالیتونه لري، خو بیا هم د ښځو ښوونه او روزنه په لومړني ښوونځي پورې مربوط وه او یوازې د لوړو طبقو ښځو د لوړو زده کړو څخه گټه اخیستلای شوی.

د عیسویت په لومړي وختو کې ښځې یوازې په کورنیو دندو پورې محدودې وې او حتی د پروتستان ریفورم څخه وروسته هم د ښځو ښوونه او روزنه په کورنیو چارو پورې محدوده وه، خو یوازې د رنسانس په دوره کې د لوړو طبقو ښځو د دې توان پیدا کړ، چې د هغه وخت د لویو ښوونکو څخه زده کړه وکړي، همدا شان په شپاړسمې پېړۍ کې د ۱۷ او ۱۸ پېړۍ په نسبت د ښځو د ښوونې او روزنې په هکله ذهنیتونه ډېر سم او په زړه پورې و او دا هم یوازې د صنعتي انقلاب څخه وروسته و، چې ښځو وکولای شول، د ښوونې او روزنې د زیاتو اسانتیاوو څخه گټه ترلاسه کړي او هم د شلمې پېړۍ د ښځو د حقوقو غورځنگ د دې زمینه برابره کړه، چې ښځې په مساوي توگه د نارینه وو په شان د یو ډول روزنيزو اسانتیاوو څخه برخمنې شي.

د معیوبانو ښوونه او روزنه

پخوانۍ ټولنې د معیوبانو په وړاندې بې پروا وې او له دې کبله هغوی یو ناچاره بېوزله او له نظره لوېدلې قشر جوړېدو، چې په دې توګه د معیوبو لپاره ښوونه او روزنه د ګټو په استثنا تر زیاتې اندازې یوه بشري او انساني پرمختیا ده، د ګټو لاره د ښوونې او روزنې په برخه کې مخکښ کار په ۱۵۷۸ کې د یوه هسپانوي په وسیله کشف شوه.

نړیواله ښوونه او روزنه Universal Education

د عامه یا دولتي ښوونې او روزنې یو نوی او پراخ مفهوم د یو سیاسي دولت هدفونو او دندو په هکله د اتلسمې پېړۍ د عقیدې په وسیله رامنځته شوه او په حکومتي چارو کې د سترو پرګنو پریخت اخستنې د زیات سواد او د زیاتې پوهې غوښتنه کول او همدا ډول د عمومي انسانیت د محرومیت لرې کولو نه یوازې د درېیو (3RS)، یا لوستلو، لیکلو او شمېرلو ته اړتیا درلوده، بلکې د هغې ټولنیزې او فزیکي نړۍ پوهې ته یې هم اړه درلوده، چې په هغې کې یې ژوند کاوه، همدا ډول صنعتي انقلاب د ماشوم د کار او زحمت ستونزه هم رامنځته کړه او ورسره د ښوونځي د جبري کېدو د قوانینو پسې د ماشوم او کار قوانین هم منځته راغلل او په دې توګه ښوونځي ته د جبري شمولیت کېدو او د ښوونې او روزنې سوبې د پرمختګ وړتیا ومیندله.

په ښوونځي کې په اجباري ډول شمولیت او نورمالو او معیوبو ماشومانو همدا ډول دواړه کټګور یو، ښوونه او روزنه نړیواله، پراخه او عمومي وګرځوله، چې په دې توګه د عصري صنعتي نړۍ غوښتنو سره تخنیک زراعتي او حرفه یي ښوونځي منځته راغلل او دولتي یا عامه ښوونه او روزنه هم په عملي توګه حل او هغو څخه ووتله.

ښوونه او روزنه د هغې ودې او پرمختګ د تاریخ سره ډېرې نږدې اړیکې لري، لکه په هغه شان چې هیڅ یوه پدیده او یا یو شی د تاریخي مطالبو او څېړنو څخه پرته په ښه او بشپړه توګه نه شوای پېژندل کېدای، نو همدا شان د ښوونې او روزنې تور په کې او هم د پراکتیکي اړخونو وده او انکشاف د هغې د تاریخي پس منظر او تاریخي څېړنو څخه پرته نیمګړي او ناممکنه ښکاري.

د بېلګې په توګه که چېرې مور وخواړو، چې د ښوونې او روزنې د پوهې، اصول پرنسپونه او نظریو په هکله معلومات په لاس راوړو، مور مجبور او مکلف یو چې له مېلاد څخه مخکې د پوهانو او متفکرانو لکه سقراط، افلاطون، ارسطو او داسې نورو فیلسوفانو مفکورې او نظریې تر بشپړې مطالعې لاندې ونیسو.

یا هم که چېرې په خپل ټولګي کې د یو ماشوم یا کوچني د کړو وړو او یا په بله ژبه د هغه د هوښیاری او لټې یا تنبلۍ علت او عوامل پیدا کړو، مور اړ یو چې د هغه د ژوند د تاریخي او د هغه د کورنۍ تاریخچې ته ژوره پاملرنه وکړو.

ځکه چې په همدې برخه کې دلته داسې ویل شوي: «یو انساني فرد تاریخي محصول او د خپل وخت او د بشریت محصول دی، نو له همدې کبله د ده ماهیت هم د انساني تاریخ د بدلون او تکامل سره بدلون او تکامل مومي.»

ښوونه او روزنه بنسټيزه اړتيا

افغاني ټولني ته د ښوونې او روزنې اړتيا

ښوونه او روزنه د هرې ټولني يوه اړينه برخه ده او دا بايد چې يوه غښتلې او فعاله لارښود وي. د اسلامي ارشاداتو پر بنسټ ښوونه او روزنه يو انساني حق دی او دغه حق حکم او عمليه بايد د حکومت له خوا، د ټولني او افرادو په ملاتړ پوره شي.

د تيرې جگړې په بهير کې ډېری ماشومان، ځوانان او لويان له هر ډول رسمي او غيررسمي ښوونې او روزنې څخه بې برخې شوي دي. د افغانستان د دولت له اړينو دندو څخه يو دا دی، چې د ټولني د ټولو سويو لپاره د افغانانو له ديني او ثقافتي ارزښتونو سره سم، د ښوونې او روزنې زمينې برابرې کړي.

افغانستان يو اسلامي هېواد دی. اسلام ښوونه او روزنه پر نارينه ؤ او ښځو فرض کړي ده؛ نو ځکه ضرور ده، چې د ښوونې او روزنې زمينې له ابتداء څخه تر بيخي جگو سويو پورې د ښځو په شمول ټولو خلکو ته برابرې کړي.

په اسلام کې د نارينه ؤ او ښځو تر منځ هېڅ ډول ښوونې او روزنې په کسبولو کې کوم توپير نشته. (دمسلم) عربي کلمه په قرآن شريف کې پر نارينه ؤ او ښځو دواړو باندې دلالت کوي.

له بېلابېلو سرچينو څخه تر لاسه شوي احصايې ښايي، چې ښوونځي ته د تلو وړ په سلو کې نوي (8%) افغان ماشومانو ته د ښوونې او روزنې د زمينو د نشتوالي او له ښوونې او روزنې سره د علاقې کمښت له کبله هم د مهاجرينو په کمپونو او هم په افغانستان کې هېڅ رسمي ښوونه او روزنه نه ميسر کېږي.

د ښوونې او روزنې عمليه په افغاني ټولنه کې بايد په کليوالي سېمو کې ابتدائي ښوونځيو ته د

لومړيتوب حق ورکړي او د ښوونې او روزنې د موجودو مؤسسولکه د کليوالي ښوونځيو (د مسجد د سبقونو) ملاتړ وکړي. په عنعوي لحاظ، ښوونه او روزنه په افغانستان کې د يو مرکزي نظام له خوا اداره کېدله. دا نظام د افغانستان په شان پرمختيايي ملکونو کې ډېر اغېزمن ثابت شوی دی، نو ځکه بايد د ښوونې او روزنې د نظام اداره په يوې مرکزي ادارې پورې تړلې وي چې ټول درسي مواد لکه درسي متنونه، لارښوونه او نور چاپ او توزيع کړي. مواد بايد د افغانستان په دواړو رسمي ژبو پښتو او دري خپاره شي.

حکومت بايد له متخصصانو سره د مشورې له لارې داسې پاليسي غوره کړي چې د ولس له غوښتنو سره سم يو ملي تعليمي نصاب را منځ ته کړي. بايد د افغانستان د هر ولايت په هر کلي کې لږ تر لږه يو يو ښوونځی وي. د ښوونځي د جوړېدو ځای بايد پخپله ولس وټاکي. د پخوانيو رژيمونو د تعامل پر خلاف بايد دې ته پام وشي، چې د افغانستان په کليوالي ښوونځيو کې لايق، لايق ښوونکي مقرر کړای شي.

د افغان ماشومانو ضرورتونه

افغاني ټولنه له يو ډېر بد حالت څخه د وتلو په حال کې ده. زمونږ برياليتوب د داسې يوې فضا په رامنځ ته کولو کې نغښتی، چې په کې زمونږ ماشومانو او زلميانو ته د ممکنې ښوونې او روزنې بهترينه زمينه برابره شي.

د جوماتونو اساسي ښوونه او روزنه په لومړنۍ ښوونه او روزنه کې ستره ونډه لري، ځکه چې زمونږ جومات په لوستلو او لیکلو کې لومړی ديني تعليمات ښايي. د جوماتونو په دې ښوونځيو کې واره هلکان او وړې نجونې يو ځای درس وايي، قرآن شريف او نور اساسي ديني کتابونه لولي. دغه ماشومانو ته بايد د محلي او ولايتي مقاماتو له خوا د ولس په گډون د تعليم د ادامې فرصتونه مساعد کړای شي.

زمونږ د لومړنۍ ښوونې او روزنې نظام اساسي بدلون غواړي. د اسلامي ارشاداتو په رڼا کې د ښوونې او روزنې د يوې نوې پاليسۍ له غوره کولو څخه پرته خپل گران هېواد بېرته نه شو جوړولای. د لومړنۍ دورې د ښوونې او روزنې درسي مفردات بايد په ضروري توگه انسجام ومومي. د مضامينو يوه لړۍ ده، چې په عمومي توگه پر اسلامي تعليماتو، ساينس، ادبياتو، رياضي، تاريخ، جغرافيه او نورو مشتمل وي، پر عملي او بشپړ میتود تدریس شي.

زمونږ راتلونکی تعليمي نظام بايد زمونږ د خلکو غوښتنو ته ځواب ووايي او زمونږ له تاريخ او ثقافت سره نږدې اړېکې ولري. زمونږ د ښوونځيو تعليمي نصاب بايد داسې احکام او مواد ولري، چې زمونږ زلمي زده کوونکي دخلکو د ژوندانه د کيفيت د ښه کولو په لاره کې د عملي گامونو د اوچتولو وړ کړي.

په لومړنۍ دوره کې بايد د قرآن شريف لوستل، دينيات، حساب، ژبه، ليکل، بدني روزنه او نور اساسي مضمونونه تدریس شي.

د اسلامي شريعت په رڼا کې له بين المللي معيارونو سره سم تنکيو نجونو ته بايد د ښوونې او

روزنې د امکاناتو په برابرولو کې خاص پام وشي. د دوی په خاصو مضمونونو کې باید کورنۍ پوهنه، ماشوم پالنه، روغتيايي تعليمات او نور شامل کړای شي. دا به پر عمومي مضمونونو سربېره يوازې د ښځينه زده کوونکو لپاره وي. د ښځينه ښوونکو د اهميت او زموږ په ټولنه کې د دوی د ستر نقش له مخې باید دې ته خاص پام وشي، چې سويه يې له نارينه ښوونکو سره برابره وي.

د دغو غوښتنو په بشپړولو کې د ښوونکي ونډه

زموږ د ښوونې او روزنې په ډگر کې باید داسې لایق او باکفایته ښوونکي مقرر شي، چې د علم معيار اوچت او زده کوونکي لوړو تحصيلاتو ته چمتو کړي. پخوانی رژیم به بيخي کمزوري ښوونکي په کليوالي لومړنيو ښوونځيو کې مقررول.

ښوونکي يوازې د دې مسؤل نه دي، چې د شاگردانو تعليمي سويه اوچته کړي، بلکې د ولس په غوښتنو او فکرونو باندې به د دوی د پوهېدلو سطحه هم لوړوي. ښوونکي باید د ولس په پرمختيايي فعاليتونو کې هم برخه واخلي او خلک هم برخې اخيستلو ته وهڅوي. په همدې توگه ښوونکي د تعليمي نصاب په بڼه کولو کې هم برخه اخيستلای شي. ښوونکي باید په خپله سېمه کې د ښوونکو د روزنې او د اړونده سمینارونو په ټولو فعاليتونو کې ونډه واخلي او څه چې زده کوي، هغه په خپلو ټولگيو کې تطبيق کړي. تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې ښوونکي باید په افغاني ټولنه کې د قومي، ژبني او توکمېزو (نژادي) گروپونو ستاينه وکړي. دوی باید زده کوونکي په خپله مورنۍ ژبه کې له سياسي او عمليې جاري پرمختياو سره اشنا کړي او دغه کار هغه وخت سرته رسولای شي، چې د کتابونو او ورځپاڼو په لوستلو او دنړۍ د عامه خبرتيا د وسپلو په اورېدلو عادت وي.

د مسلکي ښوونکو کمی داسې يوه ستونزه ده، چې باید يادونه يې وشي. دغه ستونزه داسې لري کېدای شي، چې د ښوونکو د روزنې تقويې کورسونه، په خدمت کې داخل روزنيز کورسونه، د لوړو زده کړو د امکاناتو برابرول او د ښوونکو په روزنه کې د لوړو زده کړو د مؤسسو ونډه اخيستنه په پام کې وساتل شي.

افغان ماشومان باید څه زده کړي؟

د ليکنې عمده موخه دا ده، چې ښوونکي ماشومانو ته څنگه درس ورکړي چې د ځلمېتوب مرحلې ته رسېږي، نو د صادقو مسلمانانو په حيث له کار کولو سره بلد او دغه شان زده کړي، ښوونې او روزنې ته چمتو شوي وي.

د يو کار پر موخې له متيقين کېدو نه پرته هغه پيل کول د وخت ضايع کول دي. په نړۍ کې د خپل نوم او شهرت د ساتلو په خاطر باید وپوهېږو چې د افغانستان د بيا ودانولو لپاره ښوونې او روزنې ته د لومړيتوب حق ورکړای شي. موږ به د ښوونې او روزنې لوړ کيفيت ته هېڅکله ونه رسېږو که د دولت او زده کوونکو د پلرونو او ميندو تر منځ گډه همکاري نه وي.

د ښوونې او روزنې د بيا جوړونې په نظام کې باید د ټولو خلکو حقوق په نظر کې ونیول شي. يانې

د افغانستان ټول خلک باید له هر ډول تعصب څخه پرته د دې چانس ولري، چې زده کړه وکړي. د ښوونې او روزنې مانا د ټولنې ذهني، بدني او ټولنيزه پرمختیا ده. د ښوونې او روزنې له برکته د خلکو فزيکي ښکلا، ذهني، اخلاقي، ټولنيز او روحي اړخونه وده مومي او کولای شي، چې دخپل ثقافت، د کورنۍ په وړاندې د مسؤولیتونو، دکسب او کار د غوره کولو او د تفریح له وخت څخه د گټې اخیستلو په باب مالومات تر لاسه کړي او د ولس یو گټور او فعال غړی شي. د لومړنیو یادو شوو ټکو پر بنسټ د ښوونې او روزنې کورسونه او مضمونونه په لاندې توگه تدوین او وړاندې کېږي:

د بدني روزنې او ورزشي پروگرامونه باید د ماشومانو له عمر سره سم داسې تصنیف شي، چې د ماشومانو د بدني ودې لپاره، د ژوندانه په بېلابېلو مرحلو کې گټور ثابت شي. د هنر، ښکلې لیک، روغتیا او رسم مضامین دې د دې له پاره وښودل شي، چې ماشومان د چاپېریال په ساتنه او ښکلا باندې وپوهېږي.

دیني مضمونونه دې په دې خاطر تدریس شي، چې د الله تعالی په وحدانیت او نورو اسلامي موضوعاتو وپوهېږي؛ ځکه چې ماشوم د دیني مضامینو پر پوهېدو له افرادو سره خپلې اړیکې او په ټولنه کې خپل مسؤولیتونه تشخیصوي.

د جغرافیې، تاریخ، تمدن او ټولنیزو چارو زده کړه له زده کونکو سره مرسته کوي، چې له خپل ثقافت، هېواد او نړیوالو سره اشنا شي.

په همدې توگه د ریاضي زده کړه له ذهني پراختیا سره مرسته کوي. د زده کونکو منطق ورسره قوي کېږي او د پیچلو تخنیکي مسایلو درک او ورباندې پوهېدنه اسانه کوي. افغانی ماشومان به نظري او عملي درسونه زده کړي، ځکه چې زده کړه د زده کونکو په کړو وړو کې مطلوب بدلونونه راولي. زده کونکي به هر مضمون د هماغه مضمون له هدفونو سره سم زده کوي.

ورځنۍ ژوند او ښوونځي

د ژوندانه په بهر کې د هر انسان اړتیاوې ډېرې دي. د ماشوم اړتیاوې ښوونځي ته تر ټولو مخکې محدودې وي. کله چې ښوونځي ته ولاړ شي، چاپېریال او له نورو سره تماس یې پراخېږي. له دې امله یې اړتیاوې ډېرېږي. د بېلگې په توگه ماشوم په کور کې له مور او پلار وروڼو او خویندو او په کلي کې له ګاونډیانو سره نږدې اړیکې لري، خو ښوونځي کې له نوي چاپېریال، ټولګیوالو، مشرانو او نورو سره مخامخ کېږي. ماشوم په کور کې د کورنۍ له چاپېریال سره چې ځانته رسم او دوونه لري.

د ازموينې وسيلې او د زده کړې د کچې پېژندل

ازموينه د زده کړې او د تدريس نه جلا کېدونکې برخه ده. ازموينه په ښوونځيو او د زده کړې په نورو موسسو کې د زده کوونکو د ښوونيزو-روزنيزو پرمختگونو په اندازه کولو کې خورا مهم رول لوبوي. همدارنگه د زده کړې د موسسو ادارې او ښوونکي له ازموينو څخه په گټې اخېستنې په لاندې برخو کې مالومات لاسته راوړي او د هغې له مخې د زده کړې او تدريس لپاره تر ټولو غوره شرايط رامنځته کوي.

- ✓ د ټولگيو ډلبندي
- ✓ د استثنایي زده کوونکو پېژندل
- ✓ د زده کوونکو د پوهې د کچې لوړول
- ✓ درشتې او حرفې په ټاکلو کې له زده کوونکو سره مرسته
- ✓ د ښوونيز نصاب ارزونه
- ✓ د تعليمي پروگرامونو ښه کول

د زده کړې په بهر کې د ازموينې دندې

ازموينه معمولاً د زده کړې او ښوونيزې دورې يا کورس په پای کې زده کوونکو ته دنومرو ورکول د يو بهر په توگه پېژندل کېږي. سره له دې چې زده کوونکو دنومرو ټاکنه د ازموينې دنده ده، خو د ازموينې د اخيستلو يوازينې لامل کېدای نه شي. د ازموينې عمده او اصلي موخه د زده کړې ښه کېدل دي. پردې سربېره ازموينه د ښوونيزو پرېکړو په کولو کې هم مرسته کوي. د تدريس په بهر کې بايد ښوونکي او استادان له ځانه يوشمېر پوښتنې وکړي او وروسته د هغې په اړه پرېکړه وکړي:

١. زده کوونکي تر کومې کچې د زده کړو د تجربو ترلاسه کولو ته چمتوالی لري؟
٢. په اړوند مضمون کې له زده کوونکو څخه زموږ تمه څه ده، چې څومره ژر لوست زده کولای شي؟

٣. د تدریس شوو توکو د کومې برخې لندیز گټور دی او کله؟

٤. کوم یو زده کوونکی انفرادي تدریس ته اړتیا لري؟

کوم زده کوونکي تر نورو ډېر پوه دي چې له پراخه پروگرام څخه برخمن شي؟

کوم زده کوونکي دې لوړ ټولگي ته بریالي شي؟

٥. کوم زده کوونکي دې وهڅول شي، چې یو مضمون دخپل اختصاصي رشتې په توگه وټاکي؟

ازموینه دپورته پوښتنو او د زده کوونکو په اړه د نورو رښتینو مالوماتو په رڼا کې له ښوونکي سره د پرېکړې په نیولو کې مرستندویه واقع کېدای شي. د بېلگې په توگه: پوه پلیره ازموینه چې زده کوونکي له مضمون څخه د گټه اخیستنې لپاره ورته اړتیا ولري، تر یوې کچې وټاکلای شي. خو د کورس په بهر کې د ټولگي بېلا بېلې ازموینې په لاندې برخو کې زیات مالومات چمتو کوي:

١. د زده کوونکو ډلبندي

٢. د زده کوونکو د ټولگيو ډلبندي کول

٣. د زده کړې دستونزو پېژندل او د هغه هوارول

٤. دهغوی انفرادي تدریس

په پای کې اصلي موخه دا ده، هغسې پرېکړه ونيول شي، چې په پورته برخو کې د زده کوونکو د ښې او زیاتې زده کړې لامل شي.

ازموینه پر زده کوونکو مستقیمه اغېزه لري او کولای شي، چې:

❖ زده کوونکي لا پسې وهڅوي.

❖ د زده کړې پایښت پراخ کړي.

❖ له زده کوونکو سره د ځان په پېژندلو کې مرسته وکړي.

ازموینه د هڅونې لامل

ازموینه زده کوونکي هڅوي، چې ځانونو ته تعلیمي موخې وټاکي او د هغوی د ترلاسه کولو لپاره هاند او هڅه وکړي. د ازموینو په رارسېدو د زده کوونکو فعالیتونه زیاتیري او د لوستونو په زده کولو کې زیار کارې. ښوونکي باید د ازموینو د پایلو په اړه له زده کوونکو سره خبرې وکړي او هغوی کمزورو او قوي اړخونو ته یې پام واړوي.

په متناسب ډول جوړې شوې ازموینې له زده کوونکو سره مرسته کوي چې:

١. زیاتې زده کړې ته وهڅیږي.

٢. د غوښتل شوې زده کړې لور ته رهنمایي شي.

٣. د زده کړې د پایلو په اړه د پوهې او پرمختگ په اړه مهم او عیني شواهد چمتو کړي.

ساتنه او لېږد

ازموينه د زده کوونکو د زده کړې هڅې د هغو هدفونو لورې ته بيايي، چې بايد اندازه شي. په دې توگه د زده کړې د ساتنې او لېږد د يوې وسيلې په توگه کاريدلی شي. داسې گومان کېږي، چې د پوهې د کچې د زده کړې په پرتله د مفهوم د درک، پلي کولو، تفسير او د مفهوم د تعبير زده کړه تر ډېره ساتل کېږي، ځکه د هغه پوهې د لېږد ځواک زيات دی.

که چېرته د يوې ازمويڼې پوښتنې، پېچلې وي او زده کړې اندازه کېږي، بايد د زده کوونکو پام ورته واړول شي؛ ځکه دا راز پوښتنې د هڅوونکو پوښتنو په توگه په زده کوونکو کې د مفهوم د درک اود مفهوم د تعبير او تفسير د پراختيا لپاره کاريدلای شي.

په دې توگه ازمويڼه په يادو برخو کې بشپړوونکې دنده سرته رسوي او په زده کوونکو کې د زده کړې اغېز تلپاتې کوي.

ازمويڼه ځان پېژندنې لامل په توگه

د ښوونې او روزنې له سترو موخو څخه يوه په افرادو کې د ځان پېژندنې د وړتيا پيدا کول دي؛ ترڅو خپل ځان ښه وپېژني، خپلې وړتياوې درک کړي، خپله راتلونکې ښه وسنجوي او خپلې کړنې سمې و ارزوي.

ازمويڼې او دهغې پايلې له زده کوونکوسره مرسته کوي چې:

۱. دخپلو کړنو پرمهيت ځانونه سم پوه کړي

۲. خپلې نيمگړتياوې درک اوله منځه وړلو ته يې هڅه وکړي

۳. په مختلفو برخو کې دخپلې وړتيا ډگرونه وپېژني.

همدا راز مالومات چې له ازمويڼې څخه لاسته راځي، زده کوونکو ته وخت ورکوي چې:

۱. خپلو تحصيلي پروگرامونو ته پلان جوړ کړي؛

۲. د خپلې راتلونکې روزنيزې تجربې وټاکي؛

۳. دخپلو ارزونو وړتياوو ته وده ورکړي.

ازمويڼه د تدريس د اغېزمنتوب په اړه مالومات چمتو کوي. هغه مالومات چې له يوې ازمويڼې څخه لاسته راځي، د تعليمي عمليې د مختلفو اړخونو د ارزونې لپاره په کارېږي. پردې مالوماتو:

❖ تعليمي موخې ټاکل کېږي؛

❖ درسي مناسب توکي ټاکل او ویشل کېږي؛

❖ دلا ښې روزنې لپاره د زده کړې تجربې پېژندل کېږي.

د ازمويڼې پايلې نه يوازې د زده کوونکو کمزورې اړخونه جوتوي، بلکې که د يوې ډلې د ازمويڼې پايلې د يو کل په توگه په پام کې ونيول شي، د تعليم او تدريس کمزوري ټکي هم څرگندوي. که چېرته په ازمويڼه کې د ډېرې زده کوونکو پايلې ښې نه وي، کېدای شي په زده کوونکو کې نيمگړتيا موجوده وي، خوزياترهدا کېدای شي، چې ستونزه د تدريس په اصولو کې پرته وي.

ښايې ښوونکي دموخو دلا سته راوړلو لپاره داسې زيار ايستلی وي، چې لاسته راوړل يې زده

کونکوته ناشوني وو، يا ښايې هغه دغوښتل شوو بدلونونو دراوړلو لپاره له ناغوښتلو شوو میتودونو څخه گټه اخیستې وي. په هرډول د ازموينې پوښتنوته دزده کوونکو ځوابونه او له ازموينې وروسته دهغې دپایلو په اړه خبرې اترې داسې حقایق زموږ مخې ته بردي، چې له مخیې کېدای شي، راتلونکې لپاره گامونه پورته شي.

د ازموينې بنسټيز لاملونه

ازموينه دښوونې اوروزنې په ښه کولو کې ډېره مرسته کولای شي. يوه ازموينه کولای شي:

١. ښوونيزو موخو ته دزده کوونکو اومحصلاتو پام واړوي.
 ٢. زده کوونکي هڅوي، چې د يوه مضمون دمنځپانگې پر يوې تاکلې برخې خپل پام متمرکز کړي
 ٣. دمضمون مهموبرخو ته دزده کوونکو پام واړوي
 ٤. دزده کوونکو زده کړه وستايې.
 ٥. له زده کوونکو وغواړي، چې خپل لوست په ژوره توگه درک کړي،
 ٦. د تعليمي پرېکړو د نيولو لپاره باوري مالومات چمتو کړي
- په زده کړه او تدريس کې د مثبت ځواک په توگه دټولگي دننه ازموينو دجوړولو اوکارولو پرنسپونه:

١- ازموينه بايد لاسته راغلي هغه زده کړهچې په څرگند ډول تعريف شوي او له ښوونيزو موخو سره همغږي وي، اندازه کړي.

اكتسابي ازموينه د زده کړې بېلابېلې پایلې اندازه کوي:

١. دخصوصي حقيقتونو پوهه
 ٢. د اصطلاحگانو پوهه
 ٣. د مفهومونو او قوانينو درک
 ٤. دحقيقتونو اوقوانينو دپلې کولو وړتيا
 ٤. د فکري وړتياوو مختلفې بڼې (لکه، تجزيه(شننه)، ترکیب، قضاوت او ارزونه.)
- يادونه: د اکتسابي ازموينې لومړی گام د ازموينې دپوښتنو جوړول نه دي، بلکې دزده کړو دپایلو پېژندنه اوتاکنه ده، چې بايد اندازه کړای شي.
- دزده کړې دپایلو دټاکلو لپاره دپړاوونو لړۍ(دزده کړې محصول):

الف- دمضمون دتعليمي موخوټاکل

ب- د زده کړې دعمومي پایلوله مخې دمضمون دتعليمي موخويان، (لکه، زده کوونکي دعمومي اصطلاحگانو پرمانا پوهېږي.)

ج- د زده کړې دخصوصي موخو پایلې چې ښايې ترلاسه شي، دنوموړو موخو په کتار کې ليکل او بيانول. دپېلگې په توگه:

۱. اصطلاح په خپله ژبه راوپېژنئ
۲. د مانا له مخې د اصطلاحگانو توپیر وکړای شي، (مانا له مخې دهغوی سره پرتله کړئ.)
۳. اصطلاحگانې په سمو او منلو جملو کې وکارولای شي.

د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختګ مرحلې

د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختګ لومړنۍ مرحله

د پرتله ایزې پیداگوژي لومړنۍ څېړونکي فرانسوي عالم مارک انتوان جولین (Marc Antoni Jullien)، چې د (۱۷۷۵-۱۸۴۸) کلونو کې یې ژوند کاوه، نوموړي اول ځل په پرتله ایز ښوونه او روزنه کې شهرت ترلاسه کړ او د پرتله ایزې ښوونې او روزنې په اړه تدبیر او مقدماتي نظریې د رسالې په لیکلو سره یې د لومړي ځل لپاره په (۱۸۱۷) کال کې د پرتله ایزې ښوونې او روزنې اصطلاح په لار واچوله چې د هغې وروسته دا اصطلاح د ټولو هېوادونو د پیداگوژي په اصطلاحاتو کې شامله شوه د کوم په پایله کې چې کولای شو نوموړي عالم د پرتله ایزې ښوونې او روزنې بنسټ اېښودونکی وبولو.

د پوهانو ترمنځ تربیتي مسائلو د حل لپاره یو داسې کمیسیون جوړول په کار دي، کوم چې وکولای شي د موادو، ښونیزو مطالبو، روزنیزو، موسساتو، د زده کړې میتودونه او په بېلابېلو اروپایي هېوادونو کې د کره شواهدو له لارې ټول او پرتله یې کړي، همدارنگه د ښوونې او روزنې د متخصصانو د روزلو یا اماده کولو لپاره ځانگړې ښوونیزې موسیسې جوړې شي او هم د تعلیم او تربیې مجله په مختلفو ژبو نشر شي او د دې سره سره باید د اروپا د علمي او فرهنگي مرکزونو د استازو ترمنځ د مسائلو په تصویب کې په لیکلي بڼه اوسیستماتیک ډول د افکارو تبادلې صورت ونیسي. د دې تر څنګ مذهبي او رسمي مکاتب هم تشکیل شي. د ۱۹ پېړۍ په وروستیو کې د نړۍ په مختلفو هېوادونو کې د مشکلاتو د منځته وړلو او د تعلیمي موسیساتو د تکامل لپاره د پرتلیزې ښوونې او روزنې ځینې نظریې او عملي اساسات وټاکل شو. د ښوونې او روزنې د سیستم د پرمختګ لپاره د بېلابېلو هېوادونو پوهان د تجربو او د یوبل د پیداگوژي د مثبتو کړنو څخه گټه پورته کوي. د ۱۹ پېړۍ په نیمايي کې د نړېوالو څېړنو موسیسي منځته راغلې، چې د موادو په ټولو ښونیزو او

روزنيزو موضوعاتو ته وده ورکولو کې يې په خپلو او نورو هېوادونو کې فعاليت کاوه. په روسيه کې هم د پرتليزې پیداگوږي څېړنو پرمختگ وکړ، د روسيې پیداگوږي پوهانو (اوشينسکي) او (تولستوي) اثارو د خلکو پاملرنه ځانته راجلب کړه. اوشينسکي لازمه وگڼله چې دنورو هېوادونو د پیداگوږي د مثبتو تجربو څخه د روسيې په ښوونځيو کې عملاً استفاده وشي. مگر تولستوي د اقتباس د تعليمي سيستم پر ضد پاڅون وکړ او نوموړي دا خبره په ډاگه کړه، چې مکاتب يوازې هغه وخت ښه کېدای شي چې وکولای شي، د خلکو د ژوند اساسي قوانين وپېژني. تولستوي په ډېر فشار سره ښکاره کړه چې په روسيه کې د خلکو ښوونيز سيستم بايد د خپله ځان پورې خاص موجود وي کوم چې د روسيې د خلکو د ملي او تاريخي ژوند سره مطابقت ولري؛ مگر د خارجي پیداگوږي څخه يوازې کولای شو د ماشومانو د پوهاوي لپاره طريقې راخپلې او عملي کړو. ۱۹د پېړۍ په دوهمه نيمايي کې په عرب کې ملي موسيسې او وروسته په موزيمونو او انستيتوتونو کې نړيوالې او څېړنيزې موسيسې رامنځته شوې چې د خپلو او خارجي هېوادونو د احصايوي مطالبو او په سيستماتيک ډول د اطلاعاتي موادو جمعې اوږې او برسي وکړه.

د پرتليزې ښوونې او روزنې د پرمختگ دويمه مرحله

دا مرحله د ۱۹۱۷-۱۹۴۵ کلونه په بر کې نيسي. د سرمايه داره ممالکو د پیداگوږي عالمان په دقيق ډول په نورو ممالکو کې د مکاتبو پرمختگ ته متوجه شول چې د عمومي تعليماتو پرمختگ د تحصيل د دورې لوړيدل، تعليمي سطحې او مکاتبو عمومي پرمختگ او ښه يې د نظر لاندې ونيول. تعليمي ميتودونو ته وده او انکشاف ورکول د علمي تحقيقاتو د بين المللي سازمان په جوړيدلو په ۱۹۴۳ کال په کولمبيا پوهنتون کې د دارالمعلمين په جوړيدلو د امريکا په متحده ايالاتو کې د تعليم او تربيه د کلني مجلې په خپریدلو په اروپا او امريکا کې د علمي کانفراسونو او سيمينارونو په دايرولو خارج ته په سفرونو او بين المللي ليدنو سره د خارجي مکاتبو مطالعه زياته د استفادې لاندې ونيول شوه. او هم ريگي تانسي بورډ په ابتکار سره په ۱۹۲۵ ژنو کې بين المللي معارف جوړ شو. لاندې موضوعات د هغه د وظيفو څخه دي، کوم چې د بورډ په ذيمه واری کې سپارل کېږي. د نړيوال معارف په بورډ کې دغرو ممالکو تعليماتو د وضعې په اړه د موادو جمعې اوږې، د تعليم او تربيه د نړيوالو روابطو د استقرار لپاره د ساتنې مخصوص ټول پوښتنې، د اثارو ليک او نشر، د سيمينارونو او مجالسو دايرولو او غير د لاندې نرياتو څخه په دوامداره توگه خپرېږي. همدارنگه دمعارف کلني مجله په کولمبيا(د امريکا متحده ايالاتو کې)، په الماني، انگليسي او فرانسوي ژبو تر ۱۹۳۴ کلونو پورې په جرمني کې دپیداگوږي د نړيواله مجله نشر ته سپارل کېده. په اروپا او امريکا کې علمي کنفرانسونه اوسيمينارونه پراخه پيمانه دايريدل او د مختلفو ممالکو د تعليمي سيستم سره د بلدتيا په منظور، مسافرتونو او د خارجي مکاتبو د مطالعې لپاره د افکارو تبادلې او د ملاقاتونو د تگ راتگ صورت نيوه او د مقاييسوي تعليم او تربيه د تحقيقاتو مخصوص ميتودونه وړاندې شول. د ۲۰ پېړۍ په ۲۰ او ۳۰ کلونو کې د مقاييسوي تعليم او تربيه څېړنې نظريې مسايل چاپ کېدل. لکه څرنګه چې امريکايي پروفيسور (کيندل) په ۱۹۳۳ کال

د (د مقایسوي تعلیم او تربیې په ډگر کې تحقیقات) په نوم اثر کې د مقایسوي تعلیم او تربیې میتودونو او مضمون اهمیت د مطالعې لاندې نیولې دي او د تعلیماتي سیستم په یو پلان کې انگلستان، فرانسه، جرمني، ایتالیا، روسیه او د امریکا متحده ایالات تشریح کړي دي.

د پرتلیزې ښوونې او روزنې د پرمختګ درېیمه مرحله

د پرتله یزې ښوونې او روزنې د پرمختګ د درېیمې مرحلې خصوصیات د ۱۹۴۰ کال د وروستیو څخه بیا تر اوسه پورې په بر کې لري، چې د سیاسي نړیوالې اوضاع د تغیراتو او د علم او تخنیک د چټکې پرمختیا په واسطه مشخص کېږي. په دې دوره کې د انستیتوتونو او انجو گانو خپل فعالیتونه زیات کړل، یو شمېر نوي نړیوال مرکزونه او گڼ شمېر علمي تحقیقاتي موسیسې جوړې شوې. د تعلیم او تربیې په مسایلو او فرهنگ په علم کې په ۱۹۴۵ کلونو د پاریس په ښار کې د ملل متحد سازمان یونسکو جوړ شو کوم چې لاندې مسایل او موضوعات یې بررسی کړل:

په مختلفو ساحو کې یې د تعلیماتو د پرمختګ زمینه برابره کړه خصوصاً چې باید د تخنیکي تعلیماتو اړخ او تعلیمي نصاب ته وده ورکول او لا غوره شي. هر څه د مخه د مخ په پر ودې هېوادونو سره مرسته وشي او د تعلیم او فرهنگ د پرمختګ د پروگرامونو پواسطه اقتصادي او اجتماعي پرمختګونه لا گړندي کړل شي. د طبیعي او اجتماعي علومو په ډگر کې باید نړیوالې مرستې ملاتړ وکړي، د افکارو تبادلې کوم چې فرهنگي او کلتوري هدف لري تشویق او تقدیر کړي. معلوماتي مرکزونه سره مرسته وکړي، ترڅو ټول د عضو ټولو ډولونو ته د علم او فرهنگ د تعلیماتو په ساحه کې رسمي اسناد مهیا کړي.

یونسکو هغه مواد چې د پرتله یزې ښوونې او روزنې په ډگر کې د څېړنو لپاره گټه پورته کوي شواهد راټولوي، همدارنگه د نړۍ د معارف د اېښودلو په منظور رهنماگانې او کالنامې په چاپ رسولې. د تعلیم او تربیت په مسایلو او مشکلاتو او هم یې د مقایسوي تعلیم او تربیې په مسایلو کې کنفرانسونه تشکیلول. ددې سره سره د پرتله یزې ښوونې او روزنې د نظري مشکلاتو بررسی د بورډ نړیوالې یونسکو پواسطه سرته رسېدل. لکه څرنګه چې په ۱۹۵۱ کال د هامبورګ په ښار کې د پیداگوژي انستېټوت تاسیس شو او د انستېټوت پر بنسټنامه کې د هغې فعالیتونه په لاندې ډول مشخص شوي دي: د پرتله یزې ښوونې او روزنې په ساحه کې د نړۍ په سطحه پر بنسټي لورې تعلیمي پروگرامونه کوم چې لوی کنفرانس یونسکو هغه په نښه کړي آماده او په طبع ورسېږي، پروگرامونه باید د پیداگوژي د تجربو د تبادلې او د مختلفو ممالکو ترمنځ د ښه پوهاوي په منظور تهیه شي، خپل روابط د پیداگوژي پوهانو سره متداوم وساتو، تر څو چې مو د جهان په سطحه د انستیتوت په فعالیتونو کې مساعدت وربښلې وي. د انستیتوت دوهم نړیوال کنفرانس چې د لندن پوهنتون د پیداگوژي د انستیتوت سره یو ځای دایر شو، لاندې مشکلات د غور او بررسی لاندې ونیول شول:

د مقایسوي تعلیم او تربیه د ښوونځي اصلاح کوونو د پلان اچونې د انستېټوت په شباهت، مقایسوي تعلیم او تربیې په معاصره نړۍ کې په عالي مکاتبو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې

مضمون مطالعه، د نړيوال متقابل درک او همکارۍ په وده کې د مقایسوي تعليم او تربیې رول او هم د کنفرانس د ضروریاتو له مخې په ټولو عالي مؤسسیاتو او پوهنتونونو کې د مقایسوي تعليم او تربیې د لکچرونو لپاره د مخصوصو همکارانو په ټاکلوسره د دیپارتمنتونو په جوړولو ټینګتیا وشوه. د مقایسوي پیداگوژیک کتنې باید د وزارت معارف د پېژندونکو پواسطه، هغه متخصصینو په واسطه چې د مکتب د اصلاح پلان گذاري کوي او هم د تعليم او تربیې د نړيوالو سازمانونو د همکارانو پواسطه صورت ونیسي، د مقایسوي تعليم او تربیې د مطالعې لپاره باید د ملک څخه بهر یو معاش مشخص او د مختلفو ملکونو د مقایسوي نړيوال سازمانونه جوړ شول. لکه: د امریکې په متحده ایالاتو کې په ۱۹۵۶ کال د مقایسوي تعليم او تربیې جامع جوړه شوه. د نوموړې جامعي هدف دا و، چې په پوهنتونونو او کالجونو کې د مقایسوي تعليم او تربیې زمینه مساعده کړي، د مقایسوي تعليم او تربیې په ډگر کې د علمي تحقیقاتو لمن پراخه کړي، اثار او مقالې په نشر ورسوي، نوي مالومات په متقابل ارتباط د ټولو اجتماعي پدیدو سره مطالعه او ارزیايي کړي، د مختلفو ملکونو د مقایسوي نمایندګانو تر منځ همکارۍ ته زیادت وروښيي يانې تحقیقات او د افکارو او اسنادو تبادلې صورت ونیسي، د نړيوالو سازمانونو لکه د نړيوال معارف یونسکو بورد سره مرستې ته پرمختګ ورکړي. دا جامعه بعضې بخشونه لري کوم چې په هر کال کې کنفرانسونه او ناستې دایروي، مونوګرافونه، د رسالو مجموعې او د مقایسوي تعليم او تربیې په شرحه کې مجلې طبع کوي. په لندن کې د مقایسوي تعليم او تربیې په کال ۱۹۶۱ کې تاسیس شوه، چې وظایف یې په دې ډول دي: په تعليم او تربیې کې مقایسوي میتود ته وده ورکړي، د مقایسوي تعليم او تربیې د اثارو د طبع او نشر لپاره زمینه مساعده کړي، د متخصصینو لیدنې او کنفرانسونه تنظیم کړل شي او په خارجي ممالکو کې د مقایسوي تعليم او تربیې د مرکزونو او ټولنو سره مرسته وکړي. د مقایسوي پیداگوژي په مضمون چې د عمومي پیداگوژي یو ښاخ دی، مهم خصوصیات یې دادي، چې پیداگوژي په عملي او نظري کچه یانې په اوسني دور کې د مطالعې لاندې نیسي او د هغه ارتباط د مشخصو تاریخي، اقتصادي، اجتماعي او سیاسي شرایطو سره یو شمېر هېوادونه داسې بیانوي: مقایسوي پیداگوژي د تعليم او تربیې په پروسه کې د نوي قانونمندی خبره منځته نه راوړي؛ بلکې د پیداگوژي د علم د تجربو څخه په استفادې اساسي مشکلات او د جهان په سطحه د قانونمندی او ودې (انکشاف) هدفونه د مطالعې لاندې نیسي. د پورتنې مطلب په نظر خصوصي وده او علمي تعليم او تربیې د نړۍ په سطحه مطالعه کوي. مقایسوي تعليم او تربیې د پیداگوژي د مقایسوي قانونمندیو او د خلکو (عامه) تعلیماتو په ودې سره په مختلفو او مخ په پرمختګ هېوادونو کې د مطالعې لاندې نیسي او د تعليم او تربیې د نظریو د پرمختګ لپاره زمینه مساعد وي.

دویمه برخه

د مقایسوي مطالعو د خصوصیاتو له جملې څخه کولای شو، چې د موضوعاتو تحلیل او تجزیه

ذکر کړو. په پخوا وختونو کې دا مسایل ډېر کم و، چې معمولا به ځینې تربیتي پدېدو څخه د یو هېواد په داخل او یا څو هېوادونو کې د مطالعې لاندې نیول کېدل، مگر کله چې مقایسوي مطالعو نړیوال اړخ د ځان کړ او د تعلیم او تربیې د مسایلو مربوط اجتماعي، سیاسي، اقتصادي او تکنولوژیکي خصوصاً د دوهمې نړیوالې جگړې څخه وروسته ورته توجه وشوه او د اساسي تاریخي، اجتماعي، فرهنگي او اقتصادي مطالعوپه لازموالي او هم موثر قوتونه په هغه هېوادونو کومو کې چې د تربیتي نظامونو جوړولو ته اشاره وشوه او هم په دې ډول تحقیقاتو کې مقایسوي تعلیم او تربیې د محققانو او د اجتماعي علومو د پوهانو تر منځ د مشارکت احساس وشو. پس د بعضې پوهانو په عقیده مطالعه او په مقایسوي تعلیم او تربیې په قلمرو کې د بررسی وړ مسایلو طرحه کولای شي. مونږ ته د خپلې تعلیمي او تربیې مسایلو په لاپېژندلو کې د جالبو کشفیاتو د لاسته راوړلو کمک او لارښوونه وکړي.

الف: د مقایسوي مروجو مطالعو له جملې څخه کولای شي چې د یو یا څو آموزشی نظامونو د خصوصیاتو مربوط مسایل او موضوعات د یو نظام د مختلفو او یا هم مشابه خصوصیاتو سره بررسی او د جهان د ملکونو د آموزشی نظامونو سره مقایسه شي.

د دې قسم مطالعاتو مهم بحثونه کولای شي په لاندې ډول و اوسي:

۱. د زده کړې د نظامپالنې او تربیوي اصلاحاتو د تیریدو تاریخچه.

۲. د ښوونې او روزنې موخې

۳. اداري او تعلیمي تشکېلات او جوړونې.

۴. تحصیلي دورې (ابتدایه، منځنۍ، ثانوي او عالی).

۵. ښوونیز مضامین او پروگرامونه.

۶. د ښوونکي تربیت (انتخاب، تربیت او وړاندې کول یا استخدام).

۷. د ښوونې او روزنې د مصارفو بودیجه او د تامینسرچینې.

۸. د لویانو زده کړه.

۹. تخصصي زده کړه (کار زده کول، داخلي خدمت زده کړه یا تعلیمات).

۱۰. روزنیزې څېړنې.

۱۱. تحصیلي ارزیابي او لوړوالي یا ارتقاع.

ب: د تعلیم او تربیې د اقتصاد اړوند موضوعات او مسایل (د تعلیم او تربیې ارتباط او اقتصادي پرمختگ) د اقتصاد د عالمانو د ډېر وخت راهیسې د انساني ځواک په تربیت کې د اقتصادي او صنعتي رشد او نمو لپاره د تعلیم او تربیې د اهمیت په اړه نظرونه څرگند کړي دي او ښوونه او روزنه یې د ملل د دارایی د زیادت له امله د مفیدې سرمایه گذارۍ د عنوان لاندې ذکر کړې ده، یانې تعلیم او تربیه یې جامع ثروت په عنوان کې شامله یا داخله کړې ده. یو د هغه پوښتنو کومې چې د دوهمې نړیوالې جگړې وروسته د څېړونکو توجو ځانته را جلب کړې ده دا ده چې تعلیم او تربیه د اقتصاد د پرمختگ سره څه رابطه یا اړیکه لري؟ د همدې سوال په رابطه د اقتصاد پوهانو

او تعلیم او تربیې متخصصانو په یو لړ څېړنو لاس پورې کړ او نوبتي فصل یې د پرتله یزو مطالعاتو په مخ (د تعلیم او تربیې اقتصاد) په نوم خلاص کړي.

په تدریس کې د میتود رول

په ښوونه او روزنه کې د ښوونکو لپاره یو مهم او د بحث وړ موضوع د درسي میتودونو سره اشنايي او د درسي موضوعاتو مطابق د مناسبو میتودونو غوره کول او ټاکل دي. د میتود اصطلاح د ښوونې او روزنې نه علاوه په نورو چارو کې هم د استعمال موارد لري. مثلاً په اقتصاد، سیاست، کرهڼه، امنیت، دفاع او داسې نورو چارو کې. د مثال په ډول که چېرې وغواړو د یوې کرهڼې پروژې څخه معقوله او موثره استفاده وکړو، باید د مختلفو طریقو څخه یوه مناسبه تگ لاره غوره کړو. په ښوونه او روزنه کې میتود، د زده کوونکو د تعلیمي او تربیتي ودې او انکشاف لپاره مهم رول لري؛ مگر دې ته باید متوجه شو، چې میتود په ښوونه او روزنه کې اصلي مطلب نه، بلکې د مطلب او هدف لپاره یو قالب او قاعده گڼل کېږي.

مشهور انګلیسي فیلسوف فرانسس بیکن (۱۶۲۶-۱۵۶۱ زېږدیز کال) میتود او اسلوب د یو خراغ سره مقابسه کوي او وایي "څېړونکي که چېرته د یو خاص او مشخص میتود او اسلوب لرونکي نه وي، هغه مسافر ته ورته دی چې د شپې په توره تیاره کې لار لټوي" نو له همدې کبله د هر علمي او تحقیقي عمل د سرته رسولو لپاره د میتود او میتودولوژي څخه کار اخیستل لازمي او ضروري گڼل کېږي، چې په لاندې ډول یې توضیح کوو: (Methodoci) د میتود اصطلاح د یوناني کلیمې څخه اخیستل شوې ده او مانا یې طریقه، روش او تگ لاره ده. د میتود لپاره مختلف تعریفونه ورکړ شوي دي، چې ځینې یې عبارت دي له: میتود د هغه منظمې طریقې او تگ لارې څخه، چې د یو علمي موضوع د زده کړې لپاره غوره کېږي. میتود د هغه منطقي اصولو او اساساتو د تعقیب څخه عبارت دی، چې هدف ته د رسېدو لپاره عملي کېږي. یا په بل عبارت میتود د هغه منظم او پېش بینی شوې منطقي جریان څخه عبارت دی، چې ښوونکي یې د زده کوونکو د تربیتي ودې او تعلیمي اهدافو د لاسته راوړلو لپاره تعقیبوي. د میتود خاصیت د موضوع او مضمون په مقایسه د نسبي استقلال لرونکی وي. په دې مفهوم چې نه شو کولای د خپل ذهني تمایلاتو پر بنسټ په هر مضمون او موضوع کې د یو خاص او یوازېني میتود څخه کار واخلو، بلکې د مختلفو درسي مضامینو او موضوعاتو لپاره مختلف میتودونه شتون لري، چې د ضرورت په وخت کې باید ورڅخه کار واخیستل شي. د تدریس میتود د یو ښوونکي لپاره چې په هرځای او یا په هر مضمون کې درس ورکوي، د پوره اهمیت او ارزښت لرونکی وي. ښوونکي یوازې د تعلیمي پروگرام د عملي کولو مسول نه دي؛ بلکې د یوې واقعي سازمان ورکونکي شخصیت په توګه د ښوونې او روزنې د قواعدو او قوانینو په پلي کولو او د زده کوونکو د تعلیمي او تربیتي فعالیتونو په سازماندهي کې د ابتکاري، روحي او میتودوکي صلاحیتونو لرونکي وي. د تدریس عملیه په حقیقت کې د یو سلسله علمي حقایقو او مهارتونو

انتقال دی، چې د ښوونکي له خوا زده کوونکو ته صورت نیسي. ددې دوه اړخیزې عملیې (ښوونکې او زده کوونکي ترمنځ) په جریان کې چې کوم شی زموږ توجه ځانته راجلبوي، هغه د درس موضوع او هدف دی، چې باید په یوې نوې، معقولې او منل شوې طریقي باندې تر لاسه شي. دا غوښتنه هغه وخت په واقعي ډول عملي کېدای شي چې د درسي موضوع او تدریسي میتود ترمنځ اړیکه د ښوونکي له خوا په نظر کې ونیول شي. هر مضمون حتی هره درسي موضوع د خاصو درسي میتودونو لرونکې وي. مثلاً د ریاضي د مضمون د تدریسي میتود له لارې نشو کولای چې د ژبې د زده کړې په تدریس کې کار واخلو. هره علمي رشته د میتودونو د یوې مجموعې لرونکې وي، چې باید دهغوی څخه د هغه علمي رشتې په تدریس کې استفاده وشي. د میتودونو د یو ګروپ څخه د یو خاص علمي موضوع د تحقیق او څېړنې په منظور کار اخیستل د میتودیک په نوم یادېږي.

د میتودونو موثریت یوازې د ښوونکي لپاره مطرح نه دی؛ بلکې زده کوونکو لپاره هم په زړه پورې اهمیت لري. په دې مانا چې میتود په لومړي قدم کې ښوونکي سره مرسته کوي، تر څو خپل درسي اهداف په سم ډول انتقال کړي او په دوهم قدم کې زده کوونکو ته زمینه مساعده وي، تر څو د زده کړې لپاره لازم اقدامات وکړي.

ښوونکي فعالیت ممکن لکچر، توضیح او لوستلو باندې محدود وي، مګر زده کوونکي د تدریس په بهر کې باید واوري، ولولي او وليکي، مسایل یو د بل سره مقایسه کړي، خپل فعالیتونه منسجم او په ازادانه کارونو اقدام وکړي. له همدې کبله وینو چې د زده کوونکو فعالیتونه د ښوونکي د فعالیت په مقایسه زیات وي او ښه ښوونکي هغه دی، چې دې مهم اصل ته متوجه وي او شرایط داسې آماده کړي چې د فعالیت زیاته برخه یې د زده کوونکو له خوا سرته ورسېږي. اما باید وویل شي چې ښوونکي په ټولګي کې نه یوازې باید د یولیدونکي (مشاهده کوونکي) شخص په توګه رول ادا کړي، بلکې ښوونکي باید د زده کوونکو لپاره په ټولګي کې د یو واقعي لارښود په توګه عمل وکړي.

میتودولوژي Methodology

میتودولوژي د دوو یوناني کلمو څخه مرکبه ده یانې Logy او Method کلمو، میتود میتود پېژندنه او د علمي څېړنو په مانا راغلې ده. په ځینو تالیفاتو کې میتودولوژي د اصولو او میتودونو د منطقي او منظم تشکیل او مطالعې په مفهوم ذکر شوی دی، په حقیقت کې میتودولوژي د علم د هغه منطقي څانګې څخه عبارت ده، چې مقصد ته د رسېدلو لپاره لاره هواروي.

یا په بل عبارت میتودولوژي د ذهنیت پکار اچولو هغه منطقي فن څخه عبارت ده، کوم چې په علمي څېړنو کې څېړونکي د غلط فهمۍ څخه ساتي. د ځینو تعریفاتو په اعتبار میتودولوژي د بشري علومو یوه څانګه ګڼل شوې ده، چې د علومو د نورو مختلفو څانګو سره اړیکې لري. د ځینو منابعو پر بنسټ میتودولوژي د میتودونو او روابطو د زده کړې تیوریکي اساس ګڼل شوی دی. په هر حال څېړونکي او پوهان د علمي څېړنو او مسایلو په حل او فصل کې د علمي قواعدو او مشخصو کړنلارو د تعقیب او فکري نظم په مرسته خپل بحث او استدلالی قوی ته تر هغې پورې دوام ورکوي، چې د ستونزو نتایج ترلاسه شي، کوم چې د میتودولوژي وظیفه مونږ ته راپه ګوته کوي. د ښوونې او روزنې په چوکاټ کې د میتود او میتودولوژي اصطلاحات زیات معمول دي، دا ځکه چې زده کړه درس او تدریس په حقیقت کې د یوې مشخصې او منظمې تګ لارې تنظیم او تعقیب ته اړتیا لري. د میتود او میتودولوژي اصطلاحات د علمي څانګو او مضامینو په اعتبار تقسیم بندي کېدای شي، د مثال په ډول د طبیعي علومو میتودولوژي د اجتماعي علومو میتودولوژي د ساینس او ریاضي میتودولوژي، د تاریخ او جغرافیې میتودولوژي او نور همدارنګه د میتود اصطلاح هم د علومو او مضامینو په اعتبار نومول کېدای شي. مثلاً د

ټولنيزو علومو د تدریس میتود، د نظامي علومو د تدریس میتود، د طبیعي علومو د تدریس میتود، د ژبې د تدریس میتود او داسې نورو له اغېزمنو او بنسټيزو عواملو څخه چې په ښوونه او روزنه په ځانگړي ډول په تدریس کې ډېر مهم بلل کېږي د درسي ټولگي مدیریت دی. ډېرې طریقې او لارې چارې دي، چې دهغې درلودل ښوونکي ته ځانگړی اهمیت لري. د درسي ټولگي مدیریت د هغه مواردو له جملې څخه دی، چې ښوونکی او استاد یې د خپلې دندې د ښه او اغېزمن ترسره کولو لپاره ورته تر بل هر څه جدي اړتیا لري. د درسي ټولگي مدیریت کولای شو د اغېزمنو عواملو او د تدریس د مهارتونو اصلي هسته وکیل شي؛ ځکه چې د درسي ټولگي د ښه مدیریت او زده کوونکو د تحصیلي پرمختگ تر منځ مستقیم او مثبت ارتباط شته. ټولگی چې په ښه ډول مدیریت کېږي د زدکړې لپاره زده کوونکو ته بهترین فرصتونه برابرېږي او د درسي ټولگي د مدیریت څخه موخه د زدکړې لپاره د زمینو برابرول دي. د درسي ټولگي د مدیریت او ښوونیزو فعالیتونو د په اړوند د ښوونکي پوهه او لیدلوری کولای شي زده کوونکو ته د ټولگي او ښوونځي چاپیریال په زړه پورې کړي. څرنگه چې په درسي ټولگي کې نظم او انضباط د تدریس یو اساسي رکن دی، نو د ښوونځي د هرې دورې ښوونکي او د پوهنتون استادان باید دې چې د درسي ټولگي د مدیریت د سبکونو او لارو چارو سره پېژندگلوې ولري، له دې پرته د زدکړې او تدریس جریان له ماتې سره مخامخ کېږي.

د میتود او میتودولوژي د مفهوم په هکله مو څه نا څه مالومات تر لاسه کړ، دپورتنۍ موضوع په مطابق کوشن کېږي، چې د تدریس د میتودونو د خصوصیاتو او د هغوی څخه د لاسنې گټې اخیستلو په منظور مالومات حاصل کړو. د میتودونو تشخیص او د هغوی څخه د ښې گټې اخیستنې او معقول چلند د مضامینو په پرتله د ښوونکي کار اسان او د زده کوونکو علاقه د درسي فعالیتونو لپاره ژوندی کوي. د وخت په تیریدو سره او د ښوونې او روزنې د چټکې پراختیا پر بنسټ د درسي میتودونو شمېر هم زیات شوی دی، چې په مجموعي ډول د هغوی تحلیل او څېړل په کم وخت کې د امکان څخه بهر دی.

مگر، د وخت د تقاضا په پام کې لرلو سره دځینو مهمو او اساسي درسي میتودونو څخه په ډېره لنډه توگه یادونه کوو. که چېرې دتدریس عمومي کړنلارې ته څېړشو، نو دا به څرگنده شي، چې تدریس له درېو حالتونو څخه خالی نه دی، یابه د شفاهي بیان په ډول وي، یا به د عمل له لارې وي او یا به د مشاهدې او لیدنې کتنې په بڼه وي. په دې اساس ویلای شو، چې دتدریس عمومي میتودونه په درېو ډولو ویشل کېږي، چې عبارت دي له:

۱ دتدریس شفاهي (لفظي) میتودونه.

۲ دتدریس عملي (تجربوي) میتودونه.

۳ دتدریس عيني (مشاهدوي) میتودونه.

دتدریس د میتودونو پېژندنه اود هغوی دسته بندي، ښوونکو او مدرسینو ته د ازموینې مساعدي، چې مناسب میتودونه دتدریسي موضوع دغوښتنې سره سم غوره او وټاکل شي. دتدریس د

میتودونو په خوا کې دښوونکي د کار تجربه، پوهاوي او مهارت هم د ارزښت وړ دي. د درس پلان گذاري چې دمنجمنت اوله دنده ده او د درسي ممدو موادو برابرول، د درسي موخو په لېږد کې پوره برخه او اغېزه لري. دتدریس میتودونه چې پورته ترې یادونه وشوه، په نوروڅانگو ویشل کېږي، چې په لاندې ډول یې تر څېړنې لاندې نیسو:

1: Oral: دتدریس شفاهي (لفظي) میتودونه شفاهي دعرېبې کلمې (شفه) څخه اخیستل شوی دی. شفه په لغت کې شونډې ته وايي. په دې خاطر کوم درسي پروگرام چې بیان یې د الفاظو او کلماتو په مرسته کوم چې د شونډو په مرسته ادا کېږي او د تطبیق وړ دي، د شفاهي تدریس په نوم یادېږي. د تدریس کوم طرز او طریقه چې پدې درسي طرزالعمل کې پکار وړل کېږي، د شفاهي میتود په نوم یادېږي. شفاهي درسي میتود د زده کوونکو لپاره ډېر اهمیت لري او د ښوونځیو او نورو ملکي او نظامي زدکړو په اکثره مضامینو کې د دې درسي میتود څخه گټه اخیستل کېږي. ددې لپاره چې ددې میتود څخه ښه او معقوله گټه اخیستل شوې وي، باید لاندینو څو ټکو ته زیاته پاملرنه وشي.

۱- د ښوونکي شفاهي او لفظي بیان باید پر علمي اساساتو ولاړ وي. ښوونکي باید د موضوعاتو، مطالبو، حقایقو، واقعاتو او حکایاتو تفسیر په واقعي او حقیقي ډول وکړي.

۲- په شفاهي تدریسي تگ لارې کې د مطالبو تسلسل باید په نظر کې ونیول شي. د مطلب په تر لاسه کولو او عملي کولو کې د درسي پلان ترتیبول او جوړول د ښوونکي کار اسانوي او د درسي پلان په مرسته د درس د موخو د لاسته روړلو لپاره تدریسي مراحل په ښه ډول درجه بندي کېدای شي.

۳- د ښوونکي شفاهي بیان باید د زده کوونکو د ذهني او علمي سوېې سره سم وړاندې شي، تر څو چې موضوع د زده کوونکو د فهم او پوهې جوگه شي.

۴- د مطالبو په لېږد کې باید ښوونکي د ساده محیطي مثالونو، همدارنگه د ساده اړتیا وړ درسي ممدو موادو څخه کار واخلي.

۵- په شفاهي بیان کې د زده کوونکو د ابتکاري روحيې وده او انکشاف باید په پام کې ونیول شي. د دې مطلب لپاره زده کوونکو ته د پوښتنې کولو زمینه برابرول او هغوی ته د موضوع په هکله د قضاوت اجازه ورکول گټور واقع کېدای شي.

په ټولو درسي فعالیتونو کې، چې په هر طرز او طریقه وي، د درس د موخو، درسي منظم پروگرام او د کار پلان، وسایل او وخت د ښوونکو د پاملرنې او د پام وړ فکتورونو څخه شمېرل کېږي. د تدریس شفاهي میتودونو مهمې برخې عبارت دي له:

۱) (دقصې میتود: قصه په لغت کې خبر او حکایت ته ویل کېږي، کوم وخت چې درسي موضوع په قصو، قصو کې زده کوونکو ته وړاندې شي، دې ډول تدریسي طریقي او تگ لارې ته د قصې میتود وايي.

دقصې میتود د شفاهي تدریسي میتودونو په کتار کې یو مهمه درسي طریقه ده، چې د کارولو

موارد يې په ټولو مضامينو کې د زده کوونکو لپاره زيات ليدل کېږي. زمونږ په اسلامي او افغاني کلتور کې قصه او حکايت يو خاص ځای لري، خلک د قصو او حکاياتو سره زياته علاقه او دلچسپي ښکاره کوي او قصې ته په څېر سره غوږ نيسي. د قصو په واسطه کولای شو د ژوند حالات، واقعات، ټولنيز مثبت او منفي کړنې په داسې بڼه زده کوونکو ته بيان کړو چې له يوې خوا موضوع دوی ته سترې کوونکي واقع نه شي او له بلې خوا دوی ورڅخه د راتلونکې ژوند لپاره پند او عبرت واخلي. زده کوونکي په خاصه توگه ماشومان او تنکي ځوانان روحاً قصو او داستانونو ته زيات ارزښت ورکوي. د قصې ميتود د زده کوونکو د ذهني ودې، اخلاقي ارزښتونو او د شخصيت پرمختيايي بهر کې مهم اوستر رول لوبوي. د قصې ميتود د زده کوونکو د ژبني مهارتونو، ټولنيزو روابطو او تاريخي مالوماتو په هکله په زړه پورې او موثر ثابت شوي دي. د دغه ميتود په مټ کولای شو، چې د زده کوونکو په شخصيت کې د الله جل جلاله پيروي، ايمانداري، صداقت، ريښتینولي، وفاداري، وطن دوستي، دينداري، د وطن د گټو ساتنه او د ښو اخلاقو روحیه ژوندی وساتو او دغو ښو اخلاقو ته وده ورکړو او د اخلاقي او ټولنيزو انحرافاتو په مقابل کې د زده کوونکو د تنفر قوه فعاله وساتو.

د قصې د ميتود په تطبيق او عملي کولو کې ښوونکي بايد لاندینې ټکو ته پاملرنه وکړي:

۱. قصه او حکايت بايد واقعيت او حقيقت ولري. د دې مطلب څخه موخه دا ده چې، زده کوونکو ته بايد حتی الوسع کوشښ وشي چې قصه کتابي اړخونه ولري. ځينې داسې کېږي چې ليکوالان او داستان ليکوونکي د ټولني د اصلاح په منظور مضامين ترتيب او نشر ته يې سپاري. دا ډول داستانونه بايد په داسې ډول ترتيب او تنظيم شي، چې رښتيا ته نږدې وي. عموماً بايد هغه قصې په کارېکولم کې شاملې شي، کوم چې حقيقت ولري.

۲. د قصې ويلو په وخت کې بايد ښوونکي د زده کوونکو په مقابل لورې کې ولاړوي. يانې ښوونکي په داسې ځای کې قرار ولري چې زده کوونکي د هغه حرکات او کردار د سر په سترگو وويني.

۳. د قصې ويلو په وخت کې بايد د تمثيلي حرکاتو، اشاراتو او احساساتو څخه کار واخيستل شي، احساسات په دې مفهوم نه چې ښوونکي خپل اخلاقي ملايمت په قهر او غصې تبديل کړي، بلکې ښوونکي بايد د قصې ويلو په وخت کې په ځان کې دا ډول احساس راښکاره کړي، چې په خپله ښوونکي په دې واقعه کې شتون درلود.

۴. د قصې په وخت کې بايد ښوونکي د ساده کلماتو او جملاتو څخه کار واخلي. يانې د تظاهر او ځان ښودنې څخه ډډه وشي او د زده کوونکو د سويې سره سم ادبياتو څخه کار واخلي.

۵. د قصې ويلو په وخت کې د ښوونکي لهجه او د اواز لوړ والی هم بايد په نظر کې ونيول شي. يانې د ښوونکي لهجه نرمه او د اواز لوړوالی يې په داسې ډول وي، چې ټول زده کوونکي د هغه اواز په عادي او نورمال ډول واورې.

۶. د قصې وخت هم د تصور وړ دی، چې بايد د زده کوونکو د ذهني او جسمي ودې مطابق

تشریح شي. مثلاً د لمړنيو دورو زده کوونکو لپاره د قصې ویلو وخت باید د ۵-۱۰ دقیقو په شا او خوا کې وي.

۷. په قصې کې باید د خلکو عنعنات، کلتور، رواجونه او عقاید په نظر کې ونیول شي. همدارنگه د قصې په ویلو کې باید د ضد او نقيص کلماتو د کارونې څخه ډډه وشي.

باید یادونه وکړو، چې د قصې په میتود کې ځینې نواقص او کموالی هم لیدل کېږي. لکه؛

۱: قصه یوازې نظري اړخ لري.

۲: زده کوونکو ته په عمل کې برخه نه ورکول کېږي.

۳: عملي مهارتونه زده کوونکو ته نه تدریس کېږي.

د ټولګي د اداره کولو تاريخچه

د درسي ټولګي مدیریت په عمومي ډول یوه اوږده مخینه لري. ممکن مبالغه ونشي که ووايو چې تاريخ يې د پیداگوژي له تاريخ سره يو ځای پيل شوی دی. له هغه وخته چې درسي ټولګي په کورونو، ښوونځيو، کلیساوو، جوماتونو او په اخر کې په رسمي بڼه په مدارسو يا هم رسمي ښوونيزو مراکزو کې تشکیل کېدل. نو ښوونکو به د ښوونې او تدریس لپاره درسي ټولګي د خپلې تجربې او سلیقې پر بنسټ مدیریت کول. ولې د درسي ټولګي د مدیریت د میتودونو او څرنگوالي په اړوند يې کومه مطالعه نه درلوده. ځکه چې د درسي ټولګي د مدیریت موضوع تقريباً یوه نوې موضوع ده. خو د لومړي ځل لپاره د کانين په وسیله په (۱۹۷۰) کال کې د ټولګي د مدیریت په هکله ډېره جامع او منظمه مطالعه ترسره شوه. مارزانو، (۲۰۰۳) (ترجمه، مرتضوي زاده، ۱۳۸۶:۱۰۹)

د درسي ټولګي مدیریت

د درسي ټولګي هغه ځای دی، چې په هغه کې هره ورځ ډېر شمېر زده کوونکي په ساعتونو کولای شي یو د بل ترڅنګ کېني، یو له بل سره اړېکې ولري او یو له بل څخه مطالب يا موضوعات زده کړي. په همدې خاطر یو شمېر نوي او تازه کاره ښوونکي، ددې موضوع په اړوند په ویره کې وي چې ددې تر څنګ چې له زده کوونکو سره صمیمانه اړېکې ټینګې کړي څه ډول وکولای شي درسي ټولګي مدیریت کړي؟ نو د درسي ټولګي کنترول یوله ډېرو اړینو او مهمو چارو څخه شمېرل کېږي؛ ځکه چې د ټولګي اداره کول د زده کوونکو په پوهولو کې ښه او ډېره اغېزه لري، په دې مانا چې که یو ښوونکي د کنترول په مختلفو ډولونو پوه وي، نو په هر موقعیت کې به په ډېر بريالیتوب او اسانۍ سره خپل ټولګي په ښه توګه اداره کړي شي، کله چې ټولګي اداره او کنترول شي نو په اسانۍ زده کړه را منځته کېږي.

د درسي ټولگي مدیریت د اغېزمنې زده کړې لپاره سریزه او یوه مخکینی اړتیا ده یا په بل عبارت په درسي ټولگي کې د بريالیتوب بنسټ دی. په درسي ټولگي کې د اغېزمن مدیریت او زده کړې لپاره د لازمو شرایطو د برابرولو لپاره پخپله ښوونکي باید یو اغېزمن کس و اوسي، او د درسي ټولگي د مدیریت کولو د مختلفو میتودونو سره اشنایې ولري. لکه څرنګه چې زده کوونکي له خپل ښوونکي څخه تقلید کوي او د هغه لاره تعقیبوي نو ښوونکي باید خپلو خبرو او کړنو ته متوجه وي .

خپلو افکارو ته پام کوئ، ځکه چې افکار په کلیماتو بدلېږي خپلو کلیماتو ته پام کوئ، ځکه چې کلیمات په اعمالو بدلېږي. خپل اعمالو ته پام کوئ، ځکه چې اعمال په عاداتو بدلېږي. خپلو عاداتو ته پام کوئ، ځکه چې عادات په شخصي ځانګړنو بدلېږي.

خپلو شخصي ځانګړنو ته پام کوئ، ځکه چې شخصي ځانګړنې په برخلیک بدلېږي. نو ښوونکي باید خپلو (افکارو، کلیماتو، اعمالو، عاداتو او شخصي ځانګړنو) ته پام وکړي ځکه چې زده کوونکي له هغه څخه تقلید کوي، اغېزمن ښوونکي هغه څوک دي، چې د سمو او مناسبو میتودونو په نسبت چې په مختلفو موقعیتونو کې یې په کار اچوي په پوره ډول اشنایې ولري. (کالاهان و کلارک، ۱۹۹۰، نېکنامې، ۱۳۷۷) ښوونکي باید د درسي ټولگي د مدیریت په مختلفو میتودونو کې تخصص او مهارت ولري، ترڅو وکولای شي اغېزمن تدریس او زده کړه را منځته کړي. د درسي ټولگي مدیریت د زده کړې د تحقق لپاره د لازمو شرایطو آماده کول دي. د ټولگي اداره یا مدیریت (رثوفې، ۱۳۸۰) کې داسې تعریفوي: د ټولگي اداره له یوې مناسبې فضا څخه عبارت ده چې زده کوونکي په ډېره آرامۍ او نظم سره هلته زده کړه وکړي. یا هم د درسي ټولگي مدیریت عبارت دی له ګڼ شمېر پلانونو او اقداماتو څخه چې ښوونکي یې په درسي ټولگي کې د زده کړې د اسانتیا او چټکتیا لپاره ترسره کوي .

ښوونکي باید د خپل مضمون تر څنګ د ټولگي د ادارې په برخه کې هم پوره مالومات ولري؛ په مختلفو موقعیتونو کې د ډول ډول مهارتونو څخه کار واخلي؛ تر څو د خپلو زده کوونکو په سمه توګه کنترول وکړي او زده کوونکي د ټولگي حالت د بې نظمۍ خواته یو نسي.

یو شمېر ښوونکي مدیریت او انضباط یو ډول بولي، خو اړینه ده چې ووايو مدیریت او انضباط یو له بل سره توپیر لري. انضباط د زده کوونکو ساکت او آرام توب او د ښوونکي خبرو ته غوړنیول نه دي. ځکه چې د ټولکي فضا باید متنوع د دوستۍ او مینې څخه ډکه وي په داسې ډول چې هر زده کوونکي د آرامش احساس وکړي او له ټولگي سره تړاو ولري. انضباط د ښوونکي هغو شمېر کړنو ته ویل کېږي چې د زده کوونکو د اخلاکوونکو کړنو مانع ګرځي هغه کړنې چې د ټولگي فعالیت له خنډ او تهدید سره مخامخ کوي. د درسي ټولگي مدیریت د درسي ټولگي د انضباط په نسبت پراخ مفهوم لري. ځکه چې ترسره شوو مطالعاتو ته په کتود درسي ټولگي د مدیریت څخه منظور د داسې شرایطو او موقعیتونو ایجادول دي چې ښوونکي یې د نظم او آرامش د رامنځته کولو د زده کوونکو د توجه د جلب کولو، د درسي فعالیتونو د تنظیمولو او د زده کړې په جریان

کې د زده کوونکو د گډون لپاره مطلوبو او د نظر وړ موخو ته د رسېدلو لپاره برابرې وي.

د درسي ټولگي د مدیریت موخې

یوازې د نظم راوستلو لپاره د درسي ټولگي اداره کول بې گټې دي او د زده کوونکو د ارامولو لپاره د مدیریت د فنونو څخه استفاده کول هم سم کار نه دي. نو پوښتنه داده چې د درسي ټولگي د مدیریت موخه څه ده؟ د درسي ټولگي د مدیریت موخه داده چې په درسي ټولگي کې د نظم او ارامش د رامنځته کولو سربېره یو مثبت او د خوښیو ډک درسي ټولگي یا چاپېریال ولرو. په درسي ټولگي کې د نظم او ترتیب شتون خپله هدف ندی؛ بلکې درسي ټولگي باید په داسې ډول مدیریت شي چې ډېره زده کړه پکې و شي. د درسي ټولگي بله مهمه موخه داده چې زده کوونکي د خپلو کړنو د مدیریت څرنگوالی زده کړي.

د درسي ټولگي د مدیریت پر وړاندې پراته خنډونه

ښوونکی باید د منظمې او ارامې فضا د رامنځته کولو او ساتلو لپاره هغه عوامل وپېژني کوم چې د زده کوونکو د بې نظمۍ او ښوونیزې فضا د مختل کېدو سبب کېږي او د زدکړې-ورز دکړې فعالیتونه له خنډونو سره مخامخ کوي.

ددې پرځای چې د زده کوونکو کړنې کنترول کړئ ښه داده چې مخکې له مخکې نه مناسب اقدامات وکړئ خو د بینظمۍ مخه ونیول شي.

د زده کوونکو د بې نظمۍ لاملونه کولای شو مختلفو ابعادو ته په پام طبقه بندې کړو:

۱: د زده کوونکو اړوند لاملونه (فردی توپيرونه)

۲: هغه لاملونه چې ښوونکي پورې اړه لري.

۳: هغه لاملونه چې په ټولگي او د ښوونځي په فضا پورې اړه لري.

۴: د زده کوونکو کورنۍ ځانگړتیاوې (خصوصیات)

۵: ټولنیز عوامل.

د زده کوونکو د بې نظمۍ د علتونو پېژندل او د هغې د مخنیوي لپاره هڅې، د درسي ټولگي د مدیریت کولو باعث کېږي.

۱. په ښوونکي پورې اړوند لاملونه

دا لامل د یو ښوونکي د تدریس په تگلاره، ظاهري وضعیت، کړنو او خواصو پورې اړه لري. یانې که ښوونکي د ښه شخصیت خاوند، د تدریس په مختلفو طریقو پوه، د ارواپوهنې په برخه کې هم پوره مالومات ولري او پر خپلو ستونزو باندې په بشپړه توگه برلاسی وي زده کوونکي به په ډېر شوق او نظم خپل درس ته متوجه او هېڅکله به بې نظمې ونه کړي. همدارنگه که د تدریس د مختلفو میتودونو، تربیتي، زده کړې او ودې ارواپوهنې په اړوند د ښوونکي د اطلاعاتو کچه کمه وي، ددې باعث کېږي چې په درسي ټولگي کې نظم او انضباط له نیمگړتیاوو سره مخ شي.

سربېره پردې د ښوونکي شخصیت هم کولای شي د ټولگي په مدیریت کې بنسټیز رول ولري. په هغه ځای کې چې زده کوونکي له ښوونکي سره علاقه نه لري، شاید انضباط نه وي. کله چې ښوونکي د تدریس د مختلفو میتودونو په اړوند مالومات ونه لري او د هرې موضوع متناسب میتود ونه کاروي، نه یوازې د زده کوونکو د زده کړې لپاره لازم شرایط نه شي برابرولی، بلکې د درسونو د زده کړې لپاره د زده کوونکو نه مینه او بې میلیې لا پسې زیاتوي او روښانه ده کله چې زده کوونکي د زده کړې لپاره علاقه ونه لري نه شي کولای د ټولگي نظم او انضباط وساتي.

۲. په زده کوونکو پورې اړوند لاملونه

د بې نظمۍ ځینې لاملونه چې په زده کوونکو پورې اړوندېږي دا دي: جسمي او روحي ناروغۍ، د زده کړې لپاره د انگیزې او علاقې نه درلودل، د ښوونکي لارښوونو ته اهمیت نه ورکول، د ښوونځي او ټولگي قوانینو او مقرراتو څخه بې خبري، د مطالعې مشخص او منظم پلان نه درلودل، کم خوبي، ستړیا او نور هغه لاملونه دي چې په ټولگي کې د زده کړې پر وړاندې د بې نظمۍ لپاره زمینه برابروي.

۳. د ټولگي په فزیکي فضا پورې اړوند لاملونه

د ټولگي فزیکي وضعیت رڼا، چوکۍ، پاکۍ، میز، مناسبه تخته، مناسبه هوا، تودوونکې او سپروونکي وسایل او داسې نور هغه عوامل دي چې د ټولگي په مدیریت کې مهم رول لري. د ټولگي فزیکي فضا کولای شي هم د مدیریت په تامین او هم د مدیریت پر وړاندې د خنډونو په ایجادولو کې مهم رول ولوبوي او د زده کړې مانع شي. د ټولگي فضا نه یوازې داچې په فزیکي چاپیریال پورې نه محدودیږي، بلکې په عاطفې فضا پورې یانې د ښوونکي او زده کوونکي یا زده کوونکو په روابطو پورې هم اړوندیږي. نو یو ټولگي باید له عاطفې پلوه مناسب حالت ولري او د ښوونکي او زده کوونکي تر منځ باید دوستانه اړیکې شته وي.

د ټولګي د مدیریت سبکونه

د ټولګي د مدیریت سبکونه توپیر لري. ښوونکي کولای شي د ښوونې او روزنې د موخو، د زده کوونکو د پوره پیژندنې او درسي فضا په پام کې نیولو سره مختلف سبکونه تجربه کړي. په ټوله کې درسي ډوله سبکونه شتون لري چې عبارت دي له:

الف: پر دموکراسی ولاړ مدیریت

دا د ټولګي د مدیریت کولو یو ډېرښه میتود دی؛ ځکه چې زده کوونکي له تحصیلي اړخه ډېر پرمختګ کوي او څومره چې د ښوونکي او زده کوونکو ترمنځ ښې اړیکې او درناوی ولري په هماغه اندازه زده کړیالانوته درس مهم او د پام وړ ګرځي هغوی کولای شي د خپل ښوونکي څخه په یوه ازاده فضا کې د درس په هکله پوښتنې وکړي، نظر وړاندې کړي، وړاندېز وکړي، بحث وکړي او د خپلې پوهې کچه لوړه کړي. ددې ترڅنګ دوی خپله د ټولګي په مدیریت کې مرسته وکړي. د ښوونکي په لارښوونه په فعالیتونو ګمارل کېږي، په دې ډول ټولګیو کې د زده کوونکو او ښوونکو ترمنځ ګټه تفاهم شته وي او انضباطي ستونزې ډېرې نه رامنځته کېږي.

ب: پر عدم دخالت ولاړ مدیریت

په دې ډول ټولګي کې د ښوونکي د ادارې موخې مشخصې نه وي او ښوونکي د ښوونیزو او روزنیزو موخو په ترسره کولو کې نیمګړتیا احساسوي. د تدریس او ټولګي د مدیریت لپاره امدادګی نه لري، زده کوونکي ازاد پېرېږدي، کوم کار چې یې زړه وغواړي سرته یې ورسوي او هر کار د دوی په خپله خوښه وي. همدارنګه په دې میتود کې د مشخصو موخو د نشتوالي او درسي ټولګي د مدیریت د ضعف په خاطر زده کړه کمېږي، نو په همدې خاطر تر ټولو بد میتود همدا میتود دی.

ج: استبدادي یا زور زیاتي مدیریت

هغه ښوونکي چې په درسي چارو کې له استبدادي مدیریت څخه کار اخلي زده کوونکي په شدید

ډول کنټرولوي او محدودوي. په دې ډول مدیریت کې زده کوونکي د پوښتنې کولو اجازه نه لري، ټول تصمیمونه د ښوونکي پر غاړه وي، زده کوونکو ته ډېر احترام نه کېږي، زده کوونکي د هېجان او اضطراب دلرلو په خاطر د مسوولیت احساس نه کوي او چندان زده کړه صورت نه نیسي. هغوی د ښوونکي په حضور کې د فعالیتونو د ترسره کولو لپاره هڅې کوي، ولې کله چې ښوونکي نه وي هېڅ فعالیت او کوشنې نه کوي. په داسې حال کې پر دیموکراسۍ ولاړ مدیریت کې زده کوونکي هڅې کوي چې خپلې چارې په سم ډول ترسره کړي. (شریعتمداري، ۱۳۸۲).

په دې میتود کې ښوونکي د مدیریت په برخه کې اصلي رول لوبوي؛ نو په دې سره ښوونکو ته لازمه ده چې د مدیریت د میتودونو په اړوند مالومات ولري او که د درسي ټولگي د مدیریت کولو په اړوند پوره مالومات ونه لري د تحصیل پرېښودل، د ټولگي د غیبت، غم او افسردگي، د ښوونکي پر وړاندې د زده کوونکو مقاومت، د زده کوونکو تر منځ د رفاقت د نه شتون او د درس او زده کړې سره د علاقې په نه درلودلو کې ډېرې ژورې اغېزې لري. روښانه خبره ده چې په درسي ټولگي کې د ښوونکي د رهبرۍ څرنگوالی، ددې غبرگونونو په رامنځته کېدلو کې بنسټیز او عمده رول لري. لنډه دا چې دا ډول اداره د هغې ادارې برعکس ده چې په دموکراسۍ ولاړه وي او زده کوونکو ته پکې ارزښت ورکول کېږي او زده کړه په اسانۍ سره صورت نیسي. په دې ډول اداره کې زده کوونکي د ښوونکي سره علاقه نه لري. زده کوونکو ته، ښوونکي او لوستنځي د علاقې وړ نه وي، نو دوی نشي کولای په لازمه توگه ښوونې ته لاسرسی ولري او په درسونو کې پرمختگ وکړي.

د درسي ټولگي په مدیریت کې د اغېزمنو ښوونکو ځانگړنې

اغېز لرونکي ښوونکي هغه دي، چې په مناسب او مستقیم یا غیرمستقیم ډول هغه موخې چې په زده کوونکو پورې اړوندې دي، تعقیبوي. اغېزمن ښوونکي باید په خپلو چارو کې د اغېزمنتوب د تر لاسه کولو لپاره لاندې ځانگړنې کسب کړي، تر څو وکولای شي درسي ټولگي په ښه او سم ډول اداره کړي. اغېزمن ښوونکي هغه ښوونکي دي چې په ټوله کې لاندې ځانگړنې لري:

۱: اغېزمن ښوونکي خپل زده کوونکي د هغوی د زده کړې سبکونه او طریقې، د ضعف او قوت ټکي او د هغوی پوهه او مهارتونه پېژني او پوهېږي چې زده کوونکي په کوم ډول کولای شي چې ښه زده کړه وکړي.

۲: اغېزمن ښوونکي په پوره ډول امدادگي لري، پر درسي موضوع پوره حاکمیت لري او په پوره دقت سره پلان جوړوي.

۳: اغېزمن ښوونکي هغه دي چې له خپلو زده کوونکو سره پېژندگلوي ولري او د تدریس په مختلفو طریقو او مهارتونو پوه وي.

۴: اغېزمن ښوونکي خپل زده کوونکي په عملي کارونو مشغولوي.

۵: اغېزمن ښوونکي په لومړۍ ورځ خپل انضباط او کنټرول زده کوونکو ته ښيي او د زده کوونکو د

بې پروايۍ پایلې هم ورته په نښه کوي ترڅو له لومړيو ورځو د دوی پام درس ته را وگرځوي. ٦: اغېزمن ښوونکي خپلو زده کوونکو ته ډېر درناوی کوي ترڅو دوی هم همدا احساس په ځان کې غښتلی کړي.

٧: اغېزمن ښوونکي خپل ټولگي په ښه ډول اداره کوي. زده کوونکي پوهېږي چې کومې دندې باید ترسره کړي، زده کوونکي خپل فعالیتونه ترسره کوي ځکه چې ښوونکي په اوله ورځ خپل قوانین او مقررات ټاکي او د نامناسبو کړنو پایلې ورته اعلانوي. ټول فعالیتونه یې واضح او روښانه وي.

٨: اغېزمن ښوونکي نه یوازې د زده کوونکو کارونه او فعالیتونه مشخصوي، بلکې دا هم مشخص کوي چې ولې او څه ډول باید کارونه ترسره کړي. (د کړنو او فعالیتونو د ترسره کولو دلایل او منطق روښانه کوي او زده کوونکي متقاعد کوي).

٩: اغېزمن ښوونکي د زده کوونکو فعالیتونه په دوامداره ډول تر نظارت او څارنې لاندې نیسي او په دې جریان کې د زده کوونکو کارونه ارزوي او هغوی ته په فردي ډول د ترسره شوو دندو په اړوند فیډبک ورکوي او دقت او هڅه کوي چې ښه کار ته ښه بدل ورکړي.

د درسي ټولگي د مدیریت طریقي (کړنلارې)

ښوونکي د ټولگي د ښوونیزو موخو، چاپېریال، عاطفي شرایطو په هره دوره او هر ټولگي کې د زده کوونکو پېژندگلوي ته په پام سره، د درسي ټولگي د مدیریت لپاره د خپلو تجربو او مطالعاتو څخه په گټې اخیستنې سره د خاصو طریقو او لارو څخه گټه اخلي، چې په دې برخه کې یوشمېر طریقي وړاندې کوو چې په لاندې ډول دي:

پوره امدادگي

ښوونکي باید نه یوازې دا چې په موضوع حاکم وي بلکې د ورځنیو اطلاعاتو څخه هم پوره مالومات ولري او د دې ترڅنگ له روحیې، جسمي او صحې اړخه هم تدریس ته چمتووالي ولري؛ سربېره پردې ښوونکي باید هغه رشته چې تدریس کوي پکې پوره تخصصي او اپدیت شوي مالومات ولري او د علم او ټکنالوژۍ د پرمختگ متناسب خپلو مالوماتو ته پراختیا ورکړي.

د فرصتونو څخه گټه اخیستل یا د شرایطو سره مطابق تدریس کول

د تدریس پر مهال ممکن یو شمېر اتفاقات را منځته شي د بېلگې په ډول: د واورې اوریدل، سیلاب راتلل، زلزه او نور. څرنگه چې دا ډول پدیدې د زده کوونکو لپاره ناڅاپي وي، نو ښوونکي کولای شي همدې اتفاقاتو ته په کتو سره خپلو درسي موضوعاتو لومړیتوب ته ورکړي او همدې موضوع ته په پام سره موضوع وټاکي او تدریس وکړي. چې په دې ډول سره زده کوونکي د عیني پدیدو سره اشنا کېږي. ښوونکي په ټولگي کې د تنوع په را منځته کولو او نوې موضوع په وړاندې کولو سره کولای شي د ټولگي فضا د ستړیا له حالت څخه وباسي او ټولگي ته تازگي او

خوښي ورکړي.

د ټولگي د قوانينو ټاکل

په ټولگي کې د قوانينو ټاکل د ټولگي په کنترول او د ښوونکي په اغېزمنتوب کې بنسټيز رول لري. که په لومړيو کې قوانين و نه ټاکل شي زده کوونکي د ټولگي وضعیت د خپلې گټې او خوښې په لور او د ښوونکي د نا خوښۍ په ډول تعينوي. نو د ټولگي د کنترول او ښې ادارې، د تدريس د وخت څخه د ښې استفادې او د کال په اوږدو کې د احتمالي ستونزو د را ولاړيدو د مخنيوي لپاره لازمه ده، چې ښوونکي د ښوونيز کال په لومړيو کې مخکې له دې چې درسي ټولگي ته دننه شي خپلو تجربو او هغه اطلاعاتو ته په کتو چې د زده کوونکو په اړوند يې لري، خاص قوانين او مقررات فهرست کوي او د دې لپاره چې له ياده يې ونه وځي، په يوه پاڼه (کاغذ) کې يې وليکي او په لومړنۍ درسي ناسته کې يې زده کوونکو ته اعلاني او د زده کوونکو او ځان ترمنځ يوه دوه طرفه هوکړه ليک منعقد کوي، په داسې ډول چې زده کوونکي د ښوونيز کال يا هم يو سمستر تر پايه پورې هغه قوانين رعايت کړي. په ابتدايه دوره کې بايد د درسي ټولگي اصول او قواعد د کال په لومړيو ورځو کې د زده کوونکو په اختيار کې ورکړي. مطالعاتو ښودلې ده چې ښوونکي بايد خپل انضباطي سياست اعمال کړي او په دې برخه کې بايد ثابت قدمه و اوسي. په دې ډول سره زده کوونکي، د ښوونکي د مستقيم نظارت او دخالت پرته کولای شي مناسبې کړنې ترسره کړي. د زده کوونکو د اخري برياليتوب د دلایلو څخه يو هم د درسي ټولگي د قوانينو او مقرراتو څخه پيروي کول دي. د يادولو وړ ده چې په مثبتې ژبه د قوانينو ټاکل ددې باعث کېږي، چې زده کوونکي د ښوونکي سره علاقه پيدا کړي او په درسي فعاليتونو کې په فعال ډول ونډه واخلي. چې په دې توگه د درسي ټولگي مدیریت خپله تامين کېږي.

د ټولگي د قوانينو او مقرراتو نوملړ

په مثبتې ژبه په منفي ژبه

- پر خپل وخت ټولگي ته حاضر شئ.
- ټولگي ته بايد ناوخته رانشئ.
- په امادگي سره درسي ټولگي ته دننه شئ.
- له امادگي پرته ټولگي ته مه دننه کېږئ.
- د ټولگي نظم او انضباط وساتئ.
- په نظم او ترتيب او ارام ډول له ټولگي څخه ووځئ.
- چې له ټولگي څخه وتئ منډې مه وهئ.
- له خبرو کول مخکې، لومړی اجازه واخلي.
- له اجازې پرته خبرې مه کوئ.

بايد په پام کې ولرو چې وضح شوي قوانين او مقررات بايد دومره ډېر نه وي، چې د زده کوونکو د

زده کړې د فعاليتونو مخه ونيسي؛ بلکې دقيق، روښانه او د انعطاف وړ وي. په داسې ډول چې زده کوونکي وپوهېږي په درسي ټولگي کې کومې کړنې منل کېږي کومې کړنې منع دي. يانې کوم کارونه کولای شي او کوم کارونه نه شي ترسره کولای.

د کړنو د تغير لارې چارې

د کړنو دتغير څخه منظور د زده کوونکو د کړنو د اصلاح په موخه د زده کړې د ارواپوهنې د اصولو او طريقو څخه استفاده کول دي. ددې لارو چارو لويه موخه، د مطلوبو ښوونيزو او ټولنيزو کړنو د ترسره کولو لپاره د زده کوونکو لارښونه او د نامطلوبو کړنو له منځه وړل دي. (سيف، هغوی و نه رټې او نور اقدامات چې نامطلوبې پایلې لري کم کړي. يو شمېر ښوونکي چې د (کړنو دتغير) د ميتودونو څخه بې خبره وي، له منفي لارو څخه استفاده کوي لکه تنبيه، له ټولگي څخه د زده کوونکو اخراجول او داسې نور. هغوی تل د زده کوونکو د نامطلوبو کړنو څخه شکايت کوي، اما هېڅ وخت له ځانه پوښتنه نه کوي، چې ولې زده کوونکي نامطلوبې او نامناسبې کړنې ترسره کوي؟ شايد اصلي لامل يې د ټولگي په اداره کې د ښوونکي نيمگړتيا او ضعف وي. د رفتار د تغير ميتودونه ډېر دي اما يو ميتود يې چې ډېر اغېزمن دی د اشباع ميتود دی.

• د لومړني درسي ساعت ارزښت

کله چې ښوونکي ټولگي ته دننه کېږي لومړی بايد د خداى پاک نوم ياد کړي، سلام واچوي وروسته د زده کوونکو له حاله ځان خبر کړي او په لنډه توگه ځان زده کوونکو ته ور وپېژني. د اړتيا پر مهال خپل مشخصات لکه نوم، تخلص، مدرک، تحصيلي څانگه او د تحصيل ځای او داسې نور په تخته وليکي. وروسته له دې لازمه ده، چې په ډېر غور او فکر سره خپل درس پيل کړي. ځکه چې يو ښه پيل کولای شي په ټولگي کې د ډېرو ستونزو او بې نظميو څخه مخنيوی وکړي؛ نو لازمه ده چې ټوله انرژي په کار واچوي او په لومړي درسي ساعت کې په اعلى ډول درس ورکړي د ښوونيز کال تر پايه به بريالي وي. ښه خبره داده چې په لومړي جلسه کې د زده کوونکو سره رسمي چلند وشي او وروسته بيا د هغوی سره صميمي چلند غوره شي. په دې ډول سره د زده کوونکو په ذهن کې يو تصوير ايجادوي چې هغوی فکر کوي دا يو مقتدر، ماهر او مسلط ښوونکي دي. ځکه چې زده کوونکي د لومړنۍ جلسې څخه وروسته د تاسو د کار په اړوند قضاوت کوي. په همدې خاطر لومړنۍ جلسه کولای شي په ټولگي کې يوه داسې فضا را منځته کړي (۱۳۷۶) ددې ميتودونو څخه باخبري ددې باعث کېږي تر څو ښوونکي عصباني نه شي. زده کوونکي له ټولگي څخه ونه باسي چې اغېزه يې په ټول کال او يا سمسټر کې د زده کوونکو په ذهن کې باقې پاتې شي. د ټولگي بريالي اداره تر ډېره په هغو اصولو او اقداماتو پورې اړه لري چې په لومړي جلسه کې مو تعين کړي او عملي کړي مو دي. د يو کال په اوږدو کې د ټولگي د ادارې او کنټرول په اړوند د ښوونکي برياليتوب او شکست په لومړنۍ جلسې پورې تړاو لري. که په لومړنۍ جلسه کې مو وښودله، چې يو بريالی ښوونکي يې، په حقيقت کې مو د خپلو زده کوونکو

په ذهنونو کې یوه مثبتې روحیه ایجاد کړي، که د کال په اوږدو کې له کومې ستونزې سره مخ هم شي نو زده کوونکي د لومړۍ ورځې تصویر په ذهن کې لري او تاسو بیا هم د بريالي ښوونکي په توګه مني او د یو ضعیف ښوونکي په توګه تاسو ته نه ګوري، بلکې د یو قوي او اغېزمن ښوونکي په سترګو درته ګوري.

• د زده کوونکو د نومونو زده کول

د درسي ټولګي د مدیریت یوه ډېره ساده او اسانه لار د زده کوونکو د نومونو زده کول دي. کله چې د زده کوونکو نومونه زده کړې هغوی تاسو ته د یو څېرک او هوسیار ښوونکي په سترګو ګوري او بې نظمې نه کوي پوهېږي چې استاد هر څه ته متوجه دی. کله چې زده کوونکي ته په نوم غبر کوي په حقیقت کې یوه عاطفې فضا ایجادوي او په دې صورت کې زده کوونکي ځان ته اجازه نه ورکوي چې د ټولګي نظم له منځه یوسي او کله چې د هر زده کوونکي نوم زده کوي په دې مانا چې هر یوه سره علاقه لري چې په دې صورت کې د بې نظمۍ په نوم د کومې پدیدې رامنځته کېدل په ټولګي کې ډېر کم امکان نه لري. کله چې د زده کوونکو شمېر زیات وي دهغوی د نومونو زده کول ګران کار دی، خو درانه ښوونکي د لاندې لارو چارو څخه په ګټې اخیستنې کولای شي چې ډېر ژر د خپلو زده کوونکو نومونه زده کړي:

۱. له زده کوونکو څخه وغواړي چې هر یو په انفرادي ډول خپل ځان معرفي کړي.
۲. کله چې زده کوونکي ځان معرفي کوي، بل څه ته پام مه کوئ؛ بلکې یوازې د زده کوونکي نوم ته پام وکړئ او اماده و اوسېږئ. وروسته د زده کوونکي نوم په لوړ اواز تلفظ کړئ. د بېلګې په ډول ستا نوم محمد طاهر خپلواک دی؟
۳. په دې پړاو کې تصویر سازي وکړئ او د زده کوونکي نوم د هغه چا سره چې تاسو یې پېژنئ په خپل ذهن کې یې تصویر جوړ کړئ او د همدې نظر وړ کس او زده کوونکي تر منځ یوه ذهني رابطه ټینګه کړئ.
۴. د زدکوونکو د نومونو د ژر زده کولو لپاره د هغوی د نومونو د لیست څخه ګټه واخلي.
۵. د امکان په صورت کې د زده کوونکو څخه وغواړئ چې په څو لومړیو اونیو کې په ثابت ځای کې کيني.
۶. د لیدلو ثابتې نښې لکه: ابې سترګې، طلايې سترګې، غټه پزه، غنچه شونډې، تور کالي او نورو له لارې کولای شي د زده کوونکو نومونه زده کړئ.
۷. له هر زده کوونکي څخه وغواړئ چې د تختې مخې ته راشي او نورو ته ځان معرفي کړي. البته دا کار د ډېر شمېر لرونکي ټولګي لپاره مناسب نه دی ځکه ډېر وخت نیسي.
۸. زده کوونکو ته ووايئ چې په کاغذ خپل نوم ولیکي او په خپل میز یې وچسپوي.
۹. ښوونکي دې هڅه وکړي چې په هر ورځ کې د یو قطار زده کوونکو نومونه زده کړي.
۱۰. له هر زده کوونکي وغواړئ کله چې نظر ورکوي او یا پوښتنه ځوابوي اول دې خپل نوم

واخلي وروسته دې نظر وړاندې کړي.

• زده کوونکو ته د مطالعې د صحیح طریقو او لارو چارو ښودل

د هر کار د ترسره کولو لپاره په ځانگړي ډول د مطالعې او زده کړې لپاره ځانگړې طریقې شته دي، چې د زده کوونکو سره په بريالیتوب کې مرسته کوي. ډېر شمېر زده کوونکو د مطالعې په صحیح طریقې نه دي زده او نه پوهېږي، څه وخت، چېرته او څه ډول باید مطالعه وکړي. د نړۍ په پرمختللو ټولنو کې د مطالعې صحیح میتودونه په ښوونیزو مراکزو کې د مختلفو درسونو او موضوعاتو ترڅنګ زده کوونکو ته درس ورکول کېږي. چې په دې سره ډېر زده کوونکي د لوړ استعداد څخه برخمن وي او ډېره مطالعه کوي، ولې که د مطالعې په سمو طریقو پوه نشې، نو نشي کولای د خوښي وړ پایله لاسته راوړي. دا زده کوونکي کله چې په ټولګي کې د ښوونکي د پوښتنې سره مخ کېږي، نو پرخپله حافظه فشار راوړي اما بیا هم نشي کولای د پوښتنې ځواب پیدا کړي؛ نو غواړي د پوښتنې د ځواب لپاره له ټولګيوالو څخه مرسته وغواړي، چې همدا کار د دې باعث کېږي چې په ټولګي کې شور ماشور جوړ شي او ښوونکي د ټولګي اداره او کنترول له لاسه ورکړي، نو د ټولګي د مدیریت له طریقو څخه یوه هم داده چې زده کوونکي د مطالعې له سمو طریقو سره اشنا کړل شي او وهڅول شي تر څو ددې طریقو څخه کار واخلي.

• په درسي ټولګي کې د ښوونکي ښه رویه

ښه رویه او ښه اخلاق کینه له مینځه وړي، انسانان یوبل ته نژدې کوي، زړونه یو له بل سره تړي او د ټولګي فضا تازه او د خوښیو څخه ډکوي. د تاسو او زده کوونکو تر منځ د قوي عاطفې اړیکو ټینګښت د محبت او دوستۍ د دوام او ثبات باعث کېږي. هر اغېزمن ښوونکي باید یو خوش اخلاقه، ورین تندي لرونکی، عاطفي او مهربانه، د رواني سلامت یا روغتیا لرونکي او انطباق منونکی شخص وي. تل پر شونډو موسکا ولري، دخپل عصبانیت او عصبي کېدو مخه ونیسي، له زده کوونکو سره صمیمي ولې قاطع چلند وکړي او په پوره ډاډ عمل وکړي، اما ښه داده چې د زده کوونکو سره د اندازې نه زیات صمیمیت او نژدېوالي څخه اجتناب وکړي، ځکه ځېنې وخت ډېر صمیمیت د زده کوونکو د لار ورکۍ او ښوونکي د ستړیا او پښېمانۍ سبب گرځي.

• د مانا لرونکو گړنو ډیزان

په درسي ټولګي کې د ستونزو د را ولاړیدو د مخنیوي د لارو چارو څخه یوه هم داده، چې مانا داره فعالیتونه ډیزان او په کار واچول شي. مانا لرونکي گړنې د زده کوونکو علاقه زیاتوي او په ټولګي کې د بې نظمۍ مخنیوی کوي. مانا داره فعالیتونه هغه فعالیتونه دي، چې د زده کوونکو علايق، تفکر او د زده کوونکو امادګي یې او وکولای شي د زده کوونکو پر پرمختګ اغېزه وکړي.

• د فرصتونو برابرول

یو ترکیبې متل دی، وايي: «خوب، خوب راوړي.» ددې پربنسټ یو شمېر وايي: ((زدکړه، زدکړه

راوړي» نو په همدې خاطر لازمه ده چې په ټولگي کې فرصتونه ایجاد شي، ترڅو هر زده کوونکي په درسي ټولگي کې برياليتوب او زده کړه تجربه کړي. د زده کوونکي د برياليتوب تجربه، کېدای شي، د ټولگيوالو سره د مرستې او يا د يو انفرادي کار په ترسره کولو سره حاصل شي. بريالي ښوونکي داسې فعاليتونه تنظيموي، چې نه ډېر سخت او نه ډېر اسانه وي؛ بلکې هغه فعاليتونه چې انگېزه پارېدونکي او په هغه کې د برياليتوب امکان ډېر وي طرحه کوي.

• زده کوونکو ته د لازم پېښک (اصلاحي نظر) ورکول

زده کوونکي اړ دي چې د خپلو کړنو د پایلو څخه خبر شي، ځکه چې دا خبرتيا ددې باعث کېږي، چې د خپل برياليتوب په هکله قضاوت وکړي او له هغوی سره مرسته کوي خو د خپل برياليتوب لپاره معيارونه ډيزاين کړي او ددې معيارونه د پوره کولو لپاره لازمي هڅې او کوشښونه وکړي.

• په تصميم نيولو کې زده کوونکو ته ونډه ورکول

زده کوونکي اړ دي چې د خپلو کړنو په اړه چې ترسره کوي يې، اختيار ولري. د درسي ټولگي د مدیریت ضعف او د زده کړې لپاره زده کوونکو ته ونډه نه ورکول، په زده کوونکو کې دا احساس را منځته کوي، چې د خپلې زده کړې اختيار نه لري. په دې مواردو کې زده کوونکي د ښوونکي د اوامرو مطيع گرځي او د زده کړې لپاره انگېزه له لاسه ورکوي. ددې وضعيت د له منځه وړلو لپاره يوه لاره داده، چې ښوونکي زده کوونکو ته فرصت ورکړي، ترڅو پخپله د تجربې لارې د زده کړې ستونزې تعين کړي. که زده کوونکي پر دې باور وکړي، چې د ټولگي په فعاليتونو او تصميمونو کې مهم رول لري، د زده کړې لپاره به ډېره انگېزه پيدا کړي او د بدو کړنو او بې نظميو کچه به راټيټه کړي.

• پر ټولگي مداخله څارنه

د درسي ټولگي په اداره او کنترول کې يو اغېزمن عامل دادی، چې ښوونکي د ټولو کړنو په اړوند چې په ټولگي کې ترسره کېږي، خبروي. ددې کار لپاره دا ډېره مهمه ده چې څه ډول د ټولگي ټولې کړنې تر څارنې لاندې ولري؛ نو په همدې خاطر پام وکړي، چې ليدنه او څارنه مو د زده کوونکو ترمنځ په عادلانه ډول وويشي. ستاسو د څېرې حالت کولای شي، په زده کوونکو ډېره اغېزه وکړي. له ټولو ستونزو سره سره چې له ځان سره يې لري، بيا هم په (مهربان ډول زده کوونکو ته وگوري). ليدل په دوه ډوله دي: ليدل او کتل يا ليدنه او کتنه. ليدل يو غير ارادې فعاليت دی. مونږ ټول شيان وينو، که وغواړو او که ونه وغواړو هر هغه څه چې زموږ په وړاندې شته هغه وينو، خو يوازې هغه څه مو په ياد پاتې کېږي، چې په ارادې ډول او پوره دقت سره مو ورته کتلي وي، نو په دې سره په ټولگي کې هڅه وکړئ، چې د خپلې ليدنې او کتنې څرنگوالي ته پام وکړئ؛ ځکه چې زده کوونکي د درسي مطالبو يوه برخه د ښوونکي د سترگو داړېکو له لارې زده کوي.

په پایله کې په هره اندازه چې ښوونکي د لیدلو او کتلو مهارت ولري، په هماغه اندازه په تدریس کې بریالي دي. په یا د ولرئ، چې زده کوونکي متوجه دي، چې ښوونکي کوم کس یا کومو کسانو ته ډېر گوري. له همدې خاطر په هغوی کې د حسادت حس تحریک کېږي او د یو شمېر کړنو په ترسره کولو سره د ټولګي مدیریت له خنډونو سره مخامخ کوي. ویل کېږي، چې ښوونکي په شا کې هم سترګې لري، دا ددې نه سرچینه اخلي، چې هغوی نه یوازې تیز لیدونکي دي او قوي تمرکز لري؛ بلکې د هغوی بدني تحرک زیات دی. (فونتانو، ۱۹۷۶) که ښوونکي د ټولګي پر اوضاع واکمن وي او په ټولګي کې یې هر ډول خوځښت تر نظر لاندې وي، په دې صورت کې د زده کوونکو د بې نظمۍ د رامنځته کولو د فرصت مخه نیول کېږي. ځکه که زده کوونکي احساس وکړي، چې ښوونکي د هغوی ټولې کړنې تر څارنې لاندې لري او په ټولګي کې د درس په جریان کې په زده کوونکو اغېز لري؛ نو په دې حالت کې زده کوونکي نشي کولای، چې بې نظمي را منځته کړي.

ښوونېز درسي نصاب

ښوونيز او روزنيز منل شوي سيستم د يوې پرمختللي او مهذبې ټولني بنسټ جوړوي، داسې يو سيستم چې له هر ډول سياسي لاسوهنو پاک وي او د هېڅ سياسي گوند، ډلې او خوځښت زېږنده نه وي او نه په کوم ځانگړي شخص پورې تړلی وي، د ولس د غوښتنو او اړتياوو ځواب ويونکي او رښتيني استازيو يا د ملت په فکر او هوډ جوړ شوی وي. تر ټولو لويه او لومړۍ غوښتنه او اړتيا د واقعيتونو درک کول او د زده کوونکي اړتيا او وړتيا ده، چې هېڅکله او په هر ډول شرايطو کې بايد له پامه ونه غورځول شي.

همدا راز ښوونيز درسي نصاب بايد د ملي وټېښتې ښکارندوی وکړي نه د کومې شخصي او سياسي مفکورې، هغه څه چې د ولس او خلکو غوښتنه ده او ورته اړتيا لري، د هغوی نظرونو ته د احترام په سترگه وکتل شي.

د اسلامي ارزښتونو، د ټولني د ملي يووالي او د مينې او محبت په ارزښتناکو تورو پيل شوی نصاب وي، څو د دغې سپېڅلې خاورې د گلايو بچيانو ذهنونه د اسلام پالنې، انسان پالنې او هېواد پالنې په موخه وروزي، د نيکمرغۍ او سوکالۍ خوا ته يې روان کړي، له نوي ساينس او ټکنالوژۍ سره يې بلد او د نړۍ له سيالانو سره يې سيال کړي، د خپلې خاورې په ارزښت يې پوه کړي او بالاخره له خپلو اسلامي مقدساتو، هېوادني دود، ملي ارزښتونو او دستور څخه په هر اړخيز ډول خبر واوسي په پرديو شومو دسيسو او نغوټو باندې ونه غوليري.

که په هېواد کې تير دیرش کلن ناوړين ته لږ څېر شو، پرته له دې چې د چا يا هم کومې ډلې او سياسي تنظيم پلوي وکړو دا به راته څرگنده شي، چې زموږ ملي نصاب په گوندي اوسمتي نصابونو وېشل شوي و.

هرې ډلې او هر تنظيم به د خپلې خوښې اوسياسي مفکورې پر بنسټ نصاب رغاوه او په دغه بهر

کې د پوهنې بنسټ هم لکه د هېواد د نورو اقتصادي، ټولنيزو او بشري بنسټونو په څېر ګډوډ شوی و. د مرکزي ښوونې او روزنې سیستم یو شان نه و او له بېلو بېلو ښوونیزو سیستمونو څخه ګټه اخیستل کېده، ښوونیز نصاب نه یوازې یو شان (متوازن) نه و، بلکې زیات شمېر نصابونه په قسمي ډول د پلي کېدو وړ ګرځیدل، همدغه وجه وه، چې زموږ هېواد یې له لویو لویو بدبختیو سره لاس او ګریوان کړ، زیاتره ښوونځي د اوږدو جګړو په ترڅ کې یا له منځه ولاړل یا هم ډېر زیانمن شول. زیات شمېر تجربه لرونکو او مسلکي ښوونکو د ناوړو شرایطو له امله معارف پرېښود چې تر اوسه پورې لا د دغو بدمرغيو لوګي ورک شوي نه دي.

په تیر لنډ تاریخ کې د هېواد دننه او بهر د هجرت په ټاټوبي کې هم له دې نا خوالو سره مخ وو، همدا راز بهرنۍ خیریه او ښوونیزې مؤسسې په خپل ځای کې پاتې راغلي دي، له غربي، اروپایي، امریکایي ښوونیزو مؤسسو او ادارو سر بهره عربي او اسلامي ادارو هم خپل رسالت زموږ د هېواد د اړتیاوو پر وړاندې سم تر سره نه کړ.

دلته غواړم یوازې څو بېلګې دلر وضاحت لپاره وڅېرم:

کېدله: نصاب هغه څه دي، چې ماشوم او نوی نسل روزي او له یوې لسیزې وروسته یې د خپل هېواد د خدمت لپاره چمتو کوي، نو زده کوونکي باید تل داسې وروزل شي، چې له ټولو مخکې د اسلام د سپیڅلي دین د اساساتو او ورسره په څنګ کې د خپل هېواد د غوښتنو ځواب ویونکی ځوان جوړ شي. یوه بله د یادولو وړ خبره دا ده، چې د اسلامي مفاهیمو او هېواد د خدمت او ملي ارزښتونو تعبیر باید سم انځور شي، ناسم وړاندې کېدل یا د خپلو موخو لپاره یې کارول درست نه دي. دا سمه ده، چې اسلامي اساسات او د اسلام مقدس دین ته ژمنتوب اساسي غوښتنه ده، همدا راز د هېواد خدمت او چوپړ هم پر ولس حق دی، خو د دې مانا دا نه ده، چې د نصاب په برخه کې منل شوي نړیوال معیارونه یا د اروا پوهنې او ځان جوړونې هغه اصول له پامه وغورځول شي، چې په دې برخه کې منل شوي دي.

د اسلام مقدس دین له افراط او تفریط څخه پاک دین دی، هر څه یې په خپل ځای او په ځانګړې بڼه او شمېر لازم کړی دی، که څوک د یوې میاشتې فرضي روژې په ځای یو کال روژه نیسي یا هم د ورځې په ځای شپه او ورځ روژې نیولو هوډ کوي، دا کړنې نه دا چې له دین سره مینه او اخلاص ښیې، بلکې دین یې ردوي. همدا راز که د هېواد مینه او ارزښتونه دومره حد ته ورسېږي، چې له انسان لار ورکوي یا یې د ژوند اساسي برخه ګرځوي دا هم ناسم تصور دی.

د بېلګې په توګه که د لومړنۍ مرحلې زده کوونکي ته د هېواد ملي ارزښتونه، یا مجهول المعنی موضوعات لکه ترورېزم، بشري نړیوال حقوق او میثاقونه، نړیوالې اړیکې او دوستي او په درسي کتابونو کې ځای کړل شي، ددې په ځای چې ددې زده کوونکي په ذهن کې د هېواد مینه پیدا شي، د لومړنۍ مرحلې اصلي موخه چې لیک او لوست دې ترې پاتې او تل به په فلسفي او نا محسوسو مفاهیمو د هغه ذهن ولاړ وي.

بله لویه ستونزه زموږ د هېواد په دې لنډ پړاو کې د نصاب اړوند د انډول نه ساتل دي، هر چا او

هرې ډلې ته چې ددې ولس د پوهنې واگي په لاس کې ورغلي دي هغه د خپل ذوق يا خپل محروم شوي موقف او حق د عکس العمل په پايله کې ښوونيز نصاب د خپل فکر له مخې چمتو کړي دي. که د کومې ډلې يا شخص ښوونځي يا مکتب خوښيده، نو يې د خپل واک په درشل کې هر څه له ښوونځي زار کړي، ښې ودانۍ يې ورته جوړې کړي، د پوهنې ټوله بوديجه يې د کتابونو او نورو درسي توکو په برخه کې لگولې ده، په مقابل کې که د چا مدرسه او ديني مدارسو نظام خوښ وو، نو د هغه په وړاندې د معارف مانا هر څه مدرسه کول يا ديني مرکزونه جوړول دي. په تيرو لسيزو کې به د مجاهدينو په ښوونيز نصاب کې هر مثال د تورې، بارودو، روسي مړو شمېر او د مرميو يا گولپو پېر وو، ان تر دې چې د رياضیکي معادلو د حل پر مهال به سړي فکر کولو چې گواکې د عسکري فرقې په منځ کې تمرين کوي. همدا راز د خلقيانو او پرچميانو درسي بېلگې او تمرينونه به د اشرارو د نيولو، وطن، کوراو کاليو پيدا کولو او د بزگرانو د خدمت او نوي پيدا شوي کمونيستي د خوړولو او ستاينې موضوعات وو. همدا لاملونه وو، چې تر ننه د مکتبي او طالب تر منځ واټن موجود دی، لومړی يې ځان مهذب او متمدن بولي او هغه بل ته په دې نظر گوري، چې بايد يوازې تر حجرې او محرابه پورې اړوند خپلې ټولې چارې سمبال کړي او د ژوند په نورو برخو کې د خبرو کولو يا نظر ورکولو هېڅ حق نه لري. په مقابل کې دا دويم ډول زده کوونکي لومړي ته د يو عادي او له اسلامه د نه پوهېدونکي شخص په سترگه گوري ان تر دې چې مکتب يا ښوونځي د ځينو ديني عالمانو په اند په اسلام کې يوازې مباح عمل بلل کېږي، چې ورتلونکي يا د دې ډول تعليم تر سره کوونکي يوازې گنهگار نه بولي او اهميت ته يې هېڅ اړتيا نه ويني، چې پورتنې دواړه ډول نظريې د ښوونيزو نصابونو د غير متوازنو او ناسمو پاليسيو زېږندنه ده.

د ښوونیز درسي نصاب جوړښت

د تعلیم موخه

د زده کړې موخه یوازې د مادي امکاناتو یا دندې لاسته راوړل نه دي، بلکې د انساني تکامل او په نړۍ کې د واقعي انسان په توګه د ژوندانه تیروول او لوړو خویونو ته رسېدل اساسي موخه ده، خو انسان وکولای شي د همدې پوهې په مټ د خپل ځان، کورنۍ، کلي او ولس لپاره د انسانیت او بشریت د هستۍ اصلي خدمت جوګه او الهي خلافت په سمه توګه ادا کړلای شي. همدې ټکي ته په پام باید ښوونیز نصاب او نظام داسې چمتو شي، چې زده کوونکي په دې پوه او قانع شي، چې تعلیم او زده کړه د ورځنیو امکاناتو او مادياتو د لاسته راوړنې وسیله نه، بلکې د انساني قیادت او خدمت جوړونې اصلي موخه ده، چې په دې سره د ورځنیو اړتیاوو پوره کول او مادي امتیازات لاسته راوړل یوه عادي او حتمي چاره ده.

اسلامي معتقدات او ارزښتونه

اسلام د ژوندانه یو هر اړخیز نظام دی، چې په هره برخه کې د انسان او بشریت ټولې نېکمرغۍ او پرمختګونه پکې نغښتي دي. د سوداګرۍ، کار، کسب، ټکنالوجۍ او د ژوندانه په نورو برخو تل ټینګار شوی او هڅونه یې هم شوې ده، خو له ژونده اصلي موخې ته چې اسلامي ارزښتونه او معتقدات دي، هر څوک او د هرې کته گوري خلک رابلل شوي دي او دوی ټول اړ دي چې دې موخې ته ژمن وي. له همدې کبله باید په ښوونیز نصاب کې د (دیني ښوونې) تر عنوان لاندې یوازې په څو لنډو او محدودو موضوعاتو بسنه و نه شي، بلکې د هرې برخې او هرې موضوع اړوند مفردات له ځانه سره ولري.

جلا (غیر مختلط) تعلیم

هره ټولنه او معاشره خپل خپل عادات او ځانگړي اصول لري. افغاني ټولنه هم د بشریت د یو نظام په توگه خپلې ځانگړنې، اړتیاوې او غوښتنې لري، چې باید له پامه و نه غورځول شي. دا چې په فطري توگه نر او ښځه د جلا جلا موخو لپاره پیدا شوی، نوځکه یې ښوونیز نصاب او نظام باید د هغو دواړو د ژوند د اړتیا او وړتیا پر بنسټ د جلا جلا تعلیم په بڼه چمتو کړل شي. سالم چاپیریال او د نظام چلوونکي د سم او سالم چاپیریال برابرول او د نظام چلوونکو صلاحیت او صالحیت د ښوونیز نصاب تر اهمیت کم نه دی، که درسي معیار لوړ، ښه او باکیفیته هم وي، خو د مدیر، استاد، سربوونکي او نورو کارکوونکو کرکټرونه او همدا راز د ښوونځي او ټولگيو ماحول په ټوله مانا د زده کوونکي په ژوندانه کې جوت تاثیر لري، چې ښه اثر یې ښه او بد یې سلبي اثر لرلای شي.

په لنډه توگه ویلای شو، چې ښوونیز نصاب باید د لاندیني ستراتیژي په پام کې نیولو سره جوړ شي:

۱. ښوونیز نصاب باید د اسلامي مقدساتو او دیني اړینو زده کړو اړتیاوې پوره کړي.
۲. ښوونیز نصاب باید د ټولني د اړتیاوو د پوره کولو ضامن وي.
۳. په ښوونیز نصاب کې باید له ملي افتخاراتو او غوره عنعناتو څخه په زړه پورې یادونه وشي.
۴. په ښوونیزه برخه کې باید انکشاف متوازن وي، هسې نه چې د یوه ښوونځي زده کوونکي له پرمخ تللو کمپیوټرونو څخه استفاده وکړي او بل ښوونځی د اسمان تر چت لاندې په لوڅه ځمکه زده کړې وکړي.
۵. د مسلکي نارینه او ښځینه ښوونکو شتون د ښوونې د پیاوړتیا له اساسي لاملونو څخه دي، همدا راز د د کافي درسي موادو شتون اړین دي.
۶. نصاب باید سیاسي نه وي، په دې مانا چې هر نظام او هر حاکم گوند یې د خپلو مفاداتو او ښېگڼو لپاره را وڅرخوي لکه په اوسنیو ځینې نصابونو کې (د طالب د واکمنۍ دوره، تروریزم او داسې نورو الفاظو کارول) ځکه دا رنگه پاروونکې الفاظ د ټولني په منځ کې نفرت، کرکه او د زده کوونکي مسپر بل لورې ته اړوي.
۷. له تعلیمي مرکزونو څخه باید سیاسي گټه پورته نه کړل شي، لکه په ښوونځي یا پوهنتون کې د انتخاباتي حلقو جوړول یا د کوم کانديد په اړه هلته غونډې ترسره کول.
۸. د واحد، پر مخ تللي او هر اړخیز ښوونیز نصاب شتون د یوې پرمخ تللي ټولني لپاره لومړی اړتیا ده.

د ښوونیز نصاب عمده موخې

۱- د ښوونځيو د زده کوونکو په اسلامي روحیه روزل، د اسلام د سپیڅلي دین په بنسټونو پیاوړتیا، د اسلامي پوهې پراختیا چې نه پکې زیاتې وي او نه پکې کمی او بنسټ یې هم قرآني پوهه او د

محمدصلی الله علیه وسلم سنت وي. د الله جل جلاله پېژندلو په موخه د ځان پېژندنې د روحيې شتون، په لوی الله جل جلاله او ديني ارزښتونو باندې د عقیدې پربنسټ د وگړو د شخصیت پیاوړتیا په دې مانا چې افغانستان یو اسلامي هېواد دی او خلک یې هم ټول مسلمانان دي او د خپل ژوند ټولې چارې به د اسلامي ارزښتونو مطابق پر مخ بیايي.

۲- په هېوادنۍ مینه د زده کوونکو روزل، یانې زده کوونکو ته د هېواد پالنې روحه ورکول، د هېواد جوړول، سمسورول او د زړه له تله له خپل هېواد او له خپلو خلکو سره مینه لرل خپل خلک خپل ځان گڼل.

۳- زده کوونکي په داسې لارو چارو روزل تر څو په راتلونکې کې د هېواد په کچه ورڅخه ښه کادري په ځان متکي کارپوه علمي او مسلکي شخصیتونه جوړ شي، چې په راتلونکي کې د خپلې ټولنې او د خپل هېواد د مظلومو او بېچاره بچیانو درد ته درمل شي.

۴- د ښوونیز نصاب مفردات او د مضمونونو شمېر داسې جوړول، چې اړتیاوو ته ځواب ووايي او د زده کوونکي د تعلیمي کچې څخه لوړ یا همدومره ټیټ نه وي، چې د معیاري تعلیم مخه ډب کړي. همدا راز د نورو هېوادونو د مطلق وارداتي نصاب څخه ډډه کول د تدریسي بهر ماہیت د تدریس بهر په ماہیت کې درې فکتورونه شامل دي، فعالیت، موقعیت او منابع یاسرچینې دي، محتوا هغه اصول او مفاهیم دي چې په یو درسي پروگرام او قالب کې وړاندې کېږي، زده کوونکي په مطالعې، تحلیل او دښوونیزې محتوا هدف پلي کوي، دهر درس محتوا یو ځانگړي جوړښت لري دغه جوړښت د معلم د تدریسي طریقي او د فعالیت ډول سره ټاکل کېږي، اصولاً دښوونیزې محتوا اصول په تعین شوو اهدافو ولاړ وي، که چېرې تعین شوي اهداف ددرسي موادو په اصالت او په علمي حقایقو ولاړ وي، باید یوه ثابته محتوا په ټول هېواد کې تدریس شي، په داسې حالت کې ښوونکی دابتکار او عمل ازادې څه ناڅه به دمحتوا په انتخاب او جوړښت کې ونه لري، هغوی باید فردي توپرونه چې هر ډول وي د ثابتو طریقولو لارې ټولو زده کوونکو ته وړاندې کړي او په سمو لارو سره لاس پرې پورې کړي او کوبښن وکړي، چې ټاکل شوي اهداف پلي کړي، داسې محتوا چې زده کوونکو ته خفه کوونکي وي او هغوی د ټولگي او ښوونځي د چاپیریال څخه بلې خوا بیايي.

که چېرې په برعکس ډول ټاکل شوي اهداف دزده کوونکو په هر اړخیزه وده ولاړ وي دزده کوونکو علاقې او اړتیاوې او توانايي به دهغوی دښوونیزو فعالیتونو په محور کې ځای ونیسي او ښوونکي به زیات خلاقیت او ابتکار په خپل تدریس کې ښيي.

بلکې د فکر روزنه او د زده کوونکو هر اړخیزه وده به دتوجه وړ وي او ښوونځي به دواقعي ژوند سره همغږي شي او زده کوونکي به دښوونځي دلرلو او فعالیتونو څخه خوند اخلي، په داسې کړنو کې ددرسي محتوا دټولو ښوونیزو کوبښنونو سره دنقشې او طرحې مطابق چې زده کوونکي خپله د هغه په تنظیم او ټاکلو کې برخه اخلي او هغه موقعیتونه چې د زده کوونکو تر منځ همکاري ایجادوي گڼل کېږي ددې ټولو پروگرامونو توپیر لومړی ډول دادی، چې په داسې پروگرامونو کې

اوله نوعه (د تدریس محتوا) زیات نظري اړخ لري او دهغې یادول به تحميلي او د (نمر و مصرفول) وي، په داسې حال کې چې پروگرام د زده کوونکو په هر اړخیزه وده متکي وي او فعالیتونه په ګډه توګه سرته ورسېږي او زده کوونکي عملاً د مسؤلیت ویستلو طریقه او هم په ژوند کې دهمکاری طریقي یادې کړي.

د تدریس په هکله نظریې

دې څو وروستيو لسيزو کې د تدریس په برخه کې د پاملرنې وړ نظریې وړاندې شوي دي ددې نظریو د جملې څخه کولای شو، د تنسیون نظریه (۱۹۸۰م)، د تدریس دمفهوم او مانا په هکله اسکاندورا (۱۹۷۷م)، د تدریس نظریې او جوړښت په باره کې د لاندې نظریه ۱۹۷۶م او نور افراد چې د تدریس څرنګوالي په باره کې د کوچنیانو د تدریس لپاره چې د ماشومانو روزنځای لپاره په کار دی، اشاره شوې ده، لدې نظریو څخه یې ځینې ګانې، اودېک ۱۹۸۴م کال کې څېړنې کړي دي.

ټولې د تدریس په باره کې وړاندې شوې نظریې په یو ډول یو بل سره توپیر لري، مګر سره له دې توپیرونو کولای شو ټولې په یو لوی چوکاټ کې سره یوځای او واحد نظریه او موندنه چې ټولو نظریو ته د پوهېدلو وړ وي وړاندې کړو. یو کړل شوې نظریه کولای شي دښوونکو او درسي پروګرام جوړونکو لپاره ګټوره وي او هغوی د نورو نظریو سره د مخامخ کېدنې یو ځای والی ونه لري ملګرتیا کوي.

تدریسي نظریې

د تاریخ په اوږدو کې د بشر د پوهې او معارف لپاره ټولې علمي نظریو، تحلیل، برابرول او ټولنیز شکل ترسره شوی او وړاندې شوی و، د نظریه کار پوهان خپلې ټولې نظریې په درې بنسټیزو علومو لکه: طبیعي علوم، انساني علوم او ټولنیز یا اجتماعي علومو له مخې پېژني. ښوونه او روزنه هم د یوې پوهې په شکل کارولو لپاره د خپلواک هوپت او نورو علومو سره تړاو لري لکه: طبیعي علوم، فلسفه، فزیولوژي روانشناسي او جامعه شناسي، ټولنیز پېژندنه. د تدریس نظریې هم په یو شکل د ښوونې او روزنې نظریو لاندې متاثره او دهمدې معرفتي پوهې نظام لاندې ذکر شوي دي د طبیعي علومو بعضې نظریه وړاندې کوونکي دښوونې او روزنې نظریو

لدې وجې پاملرنه او توجه کوي، چې باید لري د علمې نظریو برخه یې نه گڼي او په دې باور دي، چې علمي نظریې باید د وړاندې شوو معقولو ارزښتونو او ترجیح گانو څخه خالي وي هغوی د نظریې کړنې چې توصیف پېش یې او هغه څه شی چې شته د هغې تثبیت ښکاره والی کوي او درېښي او د نظریې په عینت تاکید کوي.

کانت ۱۹۵۲م په یوه تاریخي څېړنه کې دا روښانه کړېده چې عملي نظریې چې په عینت سره تاکید کوي صحیح کار نه دی ورکړی دخپل لېدلورې او نظر لپاره نظریه جوړونه په ځانگړې ډول د ډېرو نورو موضوعاتو او پېښو لکه: نور، تودوخه، دماډې او کثافت بقا او انرژي په برخه کې تشریح کړي دي او وايي، چې د نور نظریه د طوفانې څپو له لارې اوله بله پلوه طوفان د ذراتو څخه تصور شوی دی، لدې څخه یې هر یوه نظریه د تجربې په لړ کې کولای شي چې د یوې نظریې کړنه دخپل ځانه ښکاره کړي، همدا ډول د تودوخې او د ماډې د بقا د قانون انرژي حالاتو کې هم دا ډول شتون لري او دا خپله بیا یو ډول تناقص دی. (کانت ۱۹۵۲)

نو دلته د نظریو تناقص یا تکر علمي نظریې له منځه وړي یانې نفې کوي یې نن ورځ هم د علمي طریقو منطقي او عملي تجربو د عینت ځای نیولی دی.

ټولې علمي نظریې متکې په ذهني تحلیل باندې په پایله او نتیجه کې نشي کولای په عیني ډول دنړۍ توصیف کوونکي وي.

تدریس نظریې ټول هغه کلمات یافته تعریفونه دي، چې منطقي مفاهیمو، قضایاو او جوړښتونو سره تړاو لري، چې د تدریس دچلند څخه یو منظم لید وړاندې کوي، دغه نظریې له یوه لورې توصیفی موندنو راتول شوو علمي حقایقو ته توجه لري له بله پلوه د روزنیزو لارو موندلو او کړنو لپاره تجویز لري، کېدای شي د یوې طرحې له لارې چې دوه لورې لري په ښه ډول وکولای شي د تدریسي نظریو جوړښتونو څخه په ځانگړي ډول هغه د یو کړل شوي یا وحدت یافته تدریس نظریې تحلیل او واضح کړي. د طرحې افقي بعد دمطالعاتو او تحقیقاتو ښکارندوی دی، چې د ورښوولو او یادولو په برخه کې صورت نیسي، دغه مطالعات په خپله په درې برخو: توصیفی، تجویزي او لارښوونې یا لارو سره چې د ماهیت طریقو، څېړنو له نظره یو بل سره توپیر لري، ویشل کېږي.

د تدریس کړنې

تدریس یوه ساده او لنډه خبره او پېښه نه ده؛ بلکې په پوره ډول یو پیچلی فعالیت دی، چې په ښوونیز چاپیریال کې رامنځته کېږي، که چېرې درسي ټولگي چاپیریال یو کوچني ښوونیز نظام په شان تصور کړو دښوونکي تعامل دزده کوونکو سره دې ته تدریس وايي، چې په هغې کې یو سلسله معلوماو هدف لرونکي فعالیتونه شامل وي، تدریس دهغې ونډې پر اساس چې لري یې ډېر نور اثار که هغه د ښوونځي دننه نظام کې وي او که بهر کې په خپل ځای پرېږدي، چې هغې ته داخلي کړنې او بیروني کړنې د تدریس وايي؛ اگر که چېرې د داخلي اوبهرنۍ کړنو دقیق تفکیک

او بېلوالی په تدریس کې دهغې دمتقابل تاثیر له مخې چې په یو بل یې لري څه اسانه کار نه دی. بعضې دښوونې او روزنې کار پوهان دانگېرنې ایجادوي اوهم دزده کوونکو په پوهولو دعدم تعادل ایجاد متقابل عکس العمل یا غبرگون دنوو اطلاعاتو ترلاسه کول، ذخیره کول، دنوي اطلاعاتو اصلاح، داطلاعاتو او معلوماتو انتقال، کنترول، دلاړښوونو او تحول د تدریس داخلي کړنې او کړنو بولي همدادول فرهنگي، ټولنيز، اقتصادي، سياسي بیا جوړونې او د کار تخصص کېدل، د تدریس بهرنیا بېرونې کړنې بولي او ذکر کول که ډېرې ددې کړنو څخه په دقیق شکل تجزیه او تحلیل شوې نه ده کولای شي د پاملرنې وړ وي د ښوونکو لپاره په تدریس کې د تدریس د کړنو پېژندنه په ځانگړي ډول داخل کړنې کولای شي، په گمان، لیکنه، دښوونکو د کړنې په ډول نسبت په ښوونزو او د ورسولو موقعیتونو په جوړښت او یادولو کې ډېر موثر وي.

که چېرې د تدریس کړنې په ښوونځي کې د داخلي تغیر شوي تعامل محصول وپېژنو، دا پوښتنې مطرح کېږي، چې دښوونکي ونډه پدې کړنو کې څومره او څه ډول ده؟

آیا هغه کړنې چې ذکر شوي یوازې د ښوونکي او زده کوونکو د تعامل محصول دی؟

آیا هغه عوامل چې د ټولگي څخه بهر دداسې کړنو په قوې کېدو او یا ضعیف کېدو کې ونډه لري؟ دمثال په ډول: که چېرې یادول او تحول د تدریس یوه کړنه وپېژنو، دغه ډول تغیریوازې په ټولگي

کې رامنځته شوي دي آیا نور عوامل غیر د تدریس نه په داسې تغیر او تحول کې موثر دي؟

په یقیني ډول ډېر شمېر عوامل د تدریس په کړنو کې د قوت او یا ضعف له مخې تاثیر لري او موثر دي که چېرې روزنيزې نظریې او څېړنې یوازې د ښوونځي داخلي عواملو پورې محدود شي ډېرې هغه کړنې چې د تدریس څخه بهر دي او د موثرو عوامل تړاو او یوځایوالی به د تدریس په لړ کې د بې پروایۍ او غفلت ځای ونیسي.

د تدریس د کړنو د تاثیر او اهمیت په دلیل چې د یادولو په لړ کې یې لري. دې سره خوا کې د خبرو اوږدولو څخه ځان ساتل یوازې په تحلیل او توصیف سره په داسې کړنو اکتفا شوې ده.

د تدریس داخلي کړنې

دانگېزې ایجادول: دیادولو اوښوونې په برخه او لړ کې یو ډېرو مهمو عواملو څخه دیادولو لپاره دانگېزې شتون دی، ترهغه وخته چې زده کوونکي دیادولو لپاره انگېزه ونه لري دزده کړه ایزو یا ښوونزو فعالیتونو څخه گټه اخیستل به یو عبث کار وي. د تدریس لومړنۍ کړنه باید دیادولو لپاره دانگېزې ایجادوي دانگېزې ایجادولو لپاره باید زده کوونکي د ښوونکي سره یوځای په فعالانه ډول په ښوونزو پېښو کې مشارکت وکړي او دمسایلو او مشکلاتو په حل کې عملاً مالومات ترلاسه او دخپل فکر جوړښت وړاندې کړي، نه داچې یوازې د یوې ثابت قالب او طریقې پر بنسټ په خپلو ساتنو کې زیاتوالی راوړي، چې په دې صورت کې دیادولو لپاره به کومه انگېزه ونه لري.

له نیکه مرغه زیات زده کوونکي په طبیعي ډول دڅېړنې حس لري او څېړنې سره مینه لري، ښوونکي باید پدې برخه کې داسې زمینه برابره کړي، ترڅو دغه حساس او علاقه قوې او وغواړي

لازمه نده چې ښوونکی زده کوونکي تند، چالاکه او زر غبرگون ښوونکی کړي ځکه دا کار به دبدو بدتر وي.

یوازې هغه شی چې باید سرته ورسېږي، دادی چې د هغه کار څخه چې هغه زده کوونکي کم عقل او کم ذهن لټوي د هغې نه پرهېز وکړي.

متاسفانه ډېر ښوونکي د تدریس په لړ کې یې لري، چې داسې کړنو ته توجه او پاملرنه وکړي د زده کوونکو څخه دا انتظار لري، چې چپ پاتې شي او د پوښتنو په ځای دستورونه اجرا کوي. په نتیجه کې د څېړنې او طبیعي پوښتنو ځای په کړنو او بې ارادې شکل کار وشي او زده کوونکي بې ارادې شکل څه یاد کړي چې په هغې کې دوی د پوښتنو او ځوابونو څخه صرف نظر کړي دی او یوازې دا چې د معلم پوښتنو ته ځواب ووايي په داسې چلند کې احتیاط د څېړنې او پوښتنې ځای نیسي او فکر کولو ځای د یاداشت او نورو افکارو منلو ځای نیسي، کله چې د درس موضوع په حقیقي یا عیني ډول او جزمې سره وړاندې کېږي، شک نشته چې بې تفاوتی او په زور پرې کار کوي دیادولو لپاره د انگېزې ځای ناستی شي. شی د خپل پېژندنې په جوړښت او بیا رغونه باندې اقدام وکړي.

د تدریس غیرګونونه

په پورته مواردو کې نه محدودېږي؛ مګر د مخکې څخه دمطلب د اوږدیدلو مخنیوی په همدې اندازه اکتفا کوو؛ لیکن ښوونکو او دښوونیزو اروا پوهانو ته داتوصیه کېږي، چې پدې برخه کې تحقیق او معاینه وکړي. د تدریس د کړنو پېژندنه نه یوازې دا چې د ښوونکو په فعالیت کې ګټوره ده؛ بلکې د ښوونیزو موادو په تولید او کارونه، د تدریس موقعیت او د زده کوونکو د فعالیت په ډول کې ډېره موثره وي.

د تدریس دمختلفو کړنو پېژندل به د ښوونکي دنده دښوونیزو او روزنیزو فعالیتونو په لړ کې درنده او سخته کړي. معلم به داسې کار وکړي چې دهغه دنده به یوازې داطلاعاتو انتقال او د هغې ذخېره کول دزده کوونکو په ذهن کې نه وي؛ بلکې باید د زده کوونکو د فکر لپاره مناسب موقعیت ایجادول او د هغې د بیارغونې لپاره تغیرول دي او په خپل موثر تدریس سره به ښه با اخلاقه او وینس زده کوونکي او خلک تربیه کړي.

په تدریس کې د اغېزمنو لاملونو نظریې

که چېرې د تدریس د درسي پروگرامونو د شروع نقطه اوهم د یو تبادلې په شکل راکړه او ورکړه په ډول دښوونکو او زده کوونکو ترمنځ علمي د حقایقو په څېړلو سره وپېژنو، ډېر حساس موقعیت دی کولای شي، چې داهدافو د تحقق اویا د نه تحقق سبب شي، د ښوونکي تصمیم او هم د زده کوونکو سره متقابل غبرگون هغه عوامل دي چې کولای شي د زده کړه ایزو پېښو په نتایجو باندې ژوره اغېزه وکړي.

مگر د تدریس چلند یوازې دښوونکو د تصمیمونو د تاثیر لاندې نه دی؛ بلکې نور ډېر شمېر عوامل شته، چې له هغې جملې څخه اداري او سیاسي تصمیمونه دي دغه چلند محدود کړي او دهغې په پایلو تاثیر ولري، د درسي پروگرامونو بعضې کارپوهان د تدریس په موقعیت موثر عوامل څېړلي دي او د هغې څخه یې چوکاټ او ټولنیز ډول راغونډ کړی دی، چې د فکتورونو چوکاټ په نوم هم یادېږي. دغه فکتور د ښوونیزو پېښو د محدودکولو ښودنه کوي.

(لیندگرین ۱۹۴۱) په تدریس موثر عواملو په باره کې یوه څېړنه کړې ده، چې د هغې نتیجې تر یوه حده کولای شي، د تدریس په چلند کې تصمیم نیولو د ښوونکو لپاره رهنما او لارښود وي. هغه فکتورونه او د درې ډوله سره ویشل دي، هادیوالي، د فکتورونو چوکاټ او د تدریس د چلند ماهیت ډول دی.

هادي لارښوونې ډلې

دغه ډلې هغه ښوونکي دي، چې دهغوی لپاره درسي پروگرام او طریقې برابر او طرحه شوي دي د لاندگرن په باور ښوونکي نشي کولای، بې له زده کوونکو ځانگړنو پاملرنې ته د درسي پروگرام په طرحه او اجراء کولو اقدام وکړي، ځکه د زده کوونکو فکر او ټولنیزې کړنې او اخلاقي

ځانگړتياوې د ښوونکي ارادې تابع نه دي البته داسې هم نده، چې ښوونکي څه وغواړي، بايد هغه سرته ورسوي، بلکې دا په دې مانا ده چې ښوونکي د تدریس په چلند کې د زده کوونکي علاقې، وړتیا، علمي تجربې او وړتیا د هغې د پېژندنې روښته پاملرنه وکړي. ښوونکي بايد پاملرنه ولري، چې دهغوی تکوین لوری، د رشد مرحلې، د عقلي او جسمي لحاظه ثابت نه دی. په همدې سبب هغه کولای شي، دروغو او سالمو طریقو په مرسته د کار بېرته ترلاسه کول په زده کوونکو کې زیات کړي. ددې مسایلو پېژندل ښوونکي ته د تدریس په چلند کې او هم د هغې لپاره د طریقو او لارو په جوړولو او نیولو کې او ښوونیز درسي فعالیت کې مرسته کوي.

د فکتورونو چوکاټ

دلیندگرین له نظره درې ډوله فکتورونه شتون لري، چې یو بل سره متقابل تاثیر او تړاو لري، لومړی ډله هغه فکتورونه دي، چې د تدریس عیني اهدافو سره تړلي دي.

د تدریس په چلند کې باید د مختلفو تقویت کوونکو څخه استفاده وشي، ترڅو زده کوونکي د نظر وړ قابلیتونه او وړتیاوې یادې کړي، پدې کړنه کې د زده کوونکو رفتار کړنې کوي ښوونکي باید په چاپیریال کې د لاسوهنې او د مختلفو تقویت کوونکو نه په استفادې سره د زده کوونکو کړنو ته شکل ورکړي د تدریس چلند د رفتارگرایانو له کتنې او لیدلورې څخه لاندې شیان پکې شامل دي:

۱. د تدریس دمطلوبو قابلیتونو پېژندنه او درفتاري کړنو نتیجې پېژندنه.
۲. د درسي ټولگي یا کلاس د فعالیتونو طرحه د پروگرام دانتقال په مقصد او هم تنظیم شوو کړنو اهدافو ته لاسرسی.
۳. هغه ارزښت موندنه په هغه آزمایشونو سره چې په مدارکو ولاړ وي او هم د رفتار او کړنو اهدافو تحقق او وړتیا ته لاسرسی.

دوی نظریې طرفداران باور لري، چې رفتاري اهداف ښوونکو سره مرسته کوي ترڅو هغه څه چې د زده کوونکو څخه انتظار کېږي، په سم ډول ترلاسه کړي او کولای شي داسې یو پروگرام او پلان طرحه کړي چې موخه تحقق پکې تصریح شوی وي، که څه همدغه عیني او رفتاري اهداف کولای شي د فعالیتونو لورې او هدف په تدریس کې ښوونکو ته روښانه کړي، دهغوی خلاقیت، ابتکار او نرموالی د تدریس او چلند په برخه کې محدود کړي او همدارنگه دانتخاب فرصت، ابتکار، خلاقیت او درشد خوند او دخپل ځان غرورله زده کوونکو څخه هم واخلي.

دویمه ډله ددې فکتورونو څخه هغه دمحتوا دمختلفو برخو تنظیم او پرلپسې والی دی. د تدریس محتوا باید هغه ډول تنظیم او تسلسل پکې راوستل شي چې یوبل تقویه کړي، دمحتوا تنظیم او تسلسل د درسي پروگرام په جوړولو او تیارولو کې مهمه مسئله ده، ځکه د ښوونکي د تدریس کاریدنه او هم د زده کوونکو دیادولو په ډول کې ډېر موثر دي، درې اصلي مدارک دمحتوا د تنظیم لپاره شتون لري، چې عبارت دي ملاومت، دوامداروالی، پرلپسې والی.

د ملاومت د مدارکو یا د زده کړې د محتوا د عمومي اصلي عناصرو تکرار دی د مثال په ډول: که

چېرې ټولنيز علوم يو هدف په زده کوونکو کې په خپلواکه ډول د هغوی د کړنو تصویب وي، دغه مفهوم باید د درس په مختلفو برخو کې د تکرار او تاکید لاندې ونيول شي. پرلپسې والی دویم اصلي مدارک په محتوا کې دی. پرلپسې والی د دوامداره سره اړیکه لري؛ مگر د دوامداره نه هم وراخوا دی، پدې سبب چې په دوامداره توب کې درسي محتوا یو اصلي عنصر په کلونو په هماغه صورت او بې له پاملرنې په پراخوالي د درک او فهم د مهارتونو کې او نور دنقل وړ عواملو کې تکراریدای شي په هغه صورت کې چې یو بل پسې والی د یو سازمان شوي مدارک په شکل او یا د یادولو د فعالیتونو په اهمیت د پراخوالي او د زده کړې د محتوا د غني کولو او د عمق له مخې تاکید لري.

دغه موثر قوانین د تدریس په موقعیت کې هم دا ایجابوي، چې دنظر وړ توپیرونو پر بنسټ د پرمختګ تحصیلي نمرې زده کوونکو ته تعین کړي.

د تدریس د چلند ماهیت

د تدریس د ماهیت چلند کې درې فکتورونو محتوا شامله ده. فعالیت او موقعیت، منابع یا سرچینې دي، محتوا هغه اصول او مفاهیم دي، چې د یوې درسي پروگرام او قالب کې وړاندې کېږي، زده کوونکي په مطالعې، تحلیل او د ښوونیزې محتوا هدف محقق جوړوي، د هر درس محتوا یو ځانګړی جوړښت لري. دغه جوړښت د معلم د تدریسي طریقي او د فعالیت ډول مشخص کوي. اصولاً د ښوونیز محتوا اصول په تعین شوو اهدافو ولاړ وي، که چېرې تعین شوي اهداف د درسي موادو په اصالت او په علمي حقایقو ولاړ وي، باید یو ثابته محتوا په ټول هېواد کې تدریس شي، په داسې حالت کې ښوونکی د ابتکار او عمل ازادې څه ناڅه به د محتوا په انتخاب او جوړښت کې ونه لري، هغوی باید پدې چې فردي توپیرونو یو ډول د ثابتو طریقو سره وي ټولو زده کوونکو ته وړاندې کړي او په صحیح طریقو سره په لاس پورې کولو او یا ناسمو سره کوښښ کوي، چې تعین شوي اهدافو ته تحقق وربښي، داسې محتوا چې د زده کوونکو ته خفه کوونکې وي او په عین حال کې چې هغوی د ټولګي او ښوونځي د چاپېریال څخه بل خوا اړوي.

که چېرې په برعکس ډول تعین شوي اهداف د زده کوونکو په هر اړخیزه ودې ولاړ وي د زده کوونکو علاقې او اړتیاوې به دهغوی د ښوونیزو فعالیتونو محور ځای ونیسي او ښوونکي به دزیات خلاقیت او ابتکار د خپل تدریس په تار کې ښودنه وکړي او یا به هم په هماغه خپلو ساتندویه کارونو ختم نه شي.

بلکې د فکر روزنه او زده کوونکو هر اړخیزه وده به د توجه وړ وي او ښوونځي به د واقعي ژوند سره همهانګ شي او زده کوونکي به د ښوونځي د لرلو او فعالیتونو څخه خوند اخلي، په داسې کړنو کې د درسي محتوا د ټولو ښوونیزو کوښښونو سره د نقشي او طرحې مطابق چې زده کوونکي خپله د هغه په تنظیم او تعین کې برخه واخلي او هغه موقعیتونه چې د زده کوونکو یو بل سره همکاري ایجاد کړي اطلاق کېږي. ددې ټول پروگرامونو توپیر یا دا چې د ښوونیزو پروگرامونو اول ډول دادی، چې د تدریس محتوا زیات نظري اړخ لري او د هغې یادول به تحملي او د نمر و

مصرفول وي په داسې حال کې چې پروگرام د زده کوونکو په هر اړخیزه ودې متکي وي او فعالیتونه په مشترک ډول سرته ورسېږي او زده کوونکي عملاً د مسؤلیت ویستلو طریقه او هم په ژوند کې د همکارۍ طریقي یادې کړي.

دویم فکتور ماهیت د تدریس په چلند کې فعالیت دی. فعالیت یا ښوونیزې پېښې چې دا د ښوونکي او زده کوونکي ونډه ښوونیز چاپیریال وي، پدې صورت کې معلم باید د تدریس خاصو اصولو او قواعدو نه پیروي وکړي او د خپل ځانه ځانگړې غبرگون ښکاره کړي او د زده کوونکو سوالونو ته ځوابونه ووايي او هغوی هم باید داسې مشابه انتظار ولري؛ مگر که چېرې ښوونکي د لارښود او مشاور ونډه ولري، پدې صورت کې باید هغوی په لټه، څېړنې او پوښتنو مجبور کړي او د هغو سرچینو ته هغوی تشویق کړي، چې خپلو سوالونو ته ځوابونه په شخصي ډول پیدا کړي.

په محتوا سربېره د فعالیت ډول تر یو حده د ښوونکي د تدریس د تگلارې په لړ کې تعین کوونکي، د زده کوونکو شخصي روابط هم د هغه عواملو څخه دی، چې د ښوونکي په تدریس کې موثر وي او د تصمیم نیونې په طریقه اثر غورځوي. که چېرې زده کوونکي د تدریس په چلند کې هېڅ ډول روابط او یا تعامل د یو بل سره ونه لري، پدې صورت کې په غیر فعاله ونډه ولري او ښوونکي به یوازې د اطلاعاتو اود نظر وړ پوهې انتقالونکې وي، د زده کولو فعالیتونو د تصمیم مربوط یادول شخصاً د ښوونکي له لورې معین کېده او زده کوونکي به دا انتظار ولري، چې دستورونو څخه پیروي وکړي. ددې برعکس درسي فعالیتونه په ډله ایز او شریک شکل سرته ورسېږي.

درېیم فکتور په تدریس ماهیت چلند کې امکانات او ښوونیزې سرچینې دي. دسرچینو او امکاناتو څخه مقصد ټول هغه تجهیزات دي، چې د تدریس لپاره لازم دي، ترڅو ښوونکي لازم مهارت دمنابعو او امکاناتو ترسره کولو ونډه ترلاسه کړي.

دښوونیزو امکاناتو شتون او نه شتون او هغې ته جوړښت ورکول په صحیح ډول هغوی نشي کولای، د ښوونکي څخه د موثر او فعال تدریس انتظار وکړای شي؛ اگر که یو ښه ښوونکی په محدودو شرایطو کې کولای شي، موثر وي پدې کې شک نشته، چې د ښوونیزو تجهیزاتو او فضا مناسب والی د ښوونکي په تدریس ډېر موثر دی، دوه ښوونځي په تصور کړئ.

په لومړۍ کې په پراخه ټولگيو سربېره مناسبه ښوونیزه فضا لرونکې وي او هم ښوونیز تجهیزاتو، دغونډو ځایونو، ارام ځایونو، کتابخانه، ورزش لوبغالي ولري او دویم ددې برعکس تنگ او تیاره ټولگي، زاړه فرشونه، زده کړه ایز تجهیزات نه لري او هم د لوبو ځمکه او کتابخانه نه لري ایا پدې دواړو کې به ښوونیز فعالیتونه یو ډول صورت ونیسي او ایا ښوونکي او زده کوونکي به دواړو محیطونو کې په یو شکل او اندازه وکولای شي خپل ښوونیز او روزنیز فعالیتونه وړاندې او ترسره کړي، هغه ټولگي کې چې د زده کوونکو ناستې لپاره کافي نه وي، هېڅکله ښوونکی نشي کولای په ارام فکر باندې تدریس وړاندې کړي، حتی تر ښوونځي په خلاصه فضا کې او هغې ته کتنه کولای شي، د زده کوونکو او ښوونکو په روحیه او تدریسي کیفیت او یادولو موثر وي، د تدریس

چلند ماهیت په برخه کې دهغې په تړاو دنورو عواملو سره په ځانگړي ډول دفکتورونو چوکاټ تحقیق لاندگران ۱۹۷۲ د زده کوونکو په یو روزنځای کې تقریباً ۱۷ نه تر ۱۸ کاله عمر یې لري، کېږي. په دوه برخو لارې موندنه او ژورتیا موضوع سرته رسولې وه دضرورت وړ ترلاسه شوي موضوعگانې پدې تحقیق کې دوه پوښتنو په واسطه یوه د ښوونکو سوالنامې په شکل او بله د زده کوونکو سوالنامې په شکل او هغه مشاهدې راټولې او تجزیه او تحلیل شوي دي.

دښوونکو پوښتلیک چې اطلاعات پکې راټولوي لکه: د ټولگي د ادارې څرنگوالی، پروگرام جوړونه، د تدریس طریقه، د تدریس نه د ښوونکي درک او فهم، تصمیم نیونه، بېرته کتنه کې درسي پروگرام د تجربو پر بنسټ حاصلوونکی وي او هم د زده کوونکو د سوالنامې او اطلاعاتو د ټولگي د هغو کړنو په برخه کې او هم د هغې کتنه نسبت ښوونکو ته درسي موضوعات او هغه تکلیفونه چې وړاندې کوي او د لایلو د انتخاب او نور درسي موضوعات چې وړاندې کوي یې په ژوره مطالعه کې هم اته ټولگي د درس چې ۵۷ ځلې وکتل شي او تقریباً ۱۱۰۰ روزنېزې کړنې مشاهده او ثبت شوي دي.

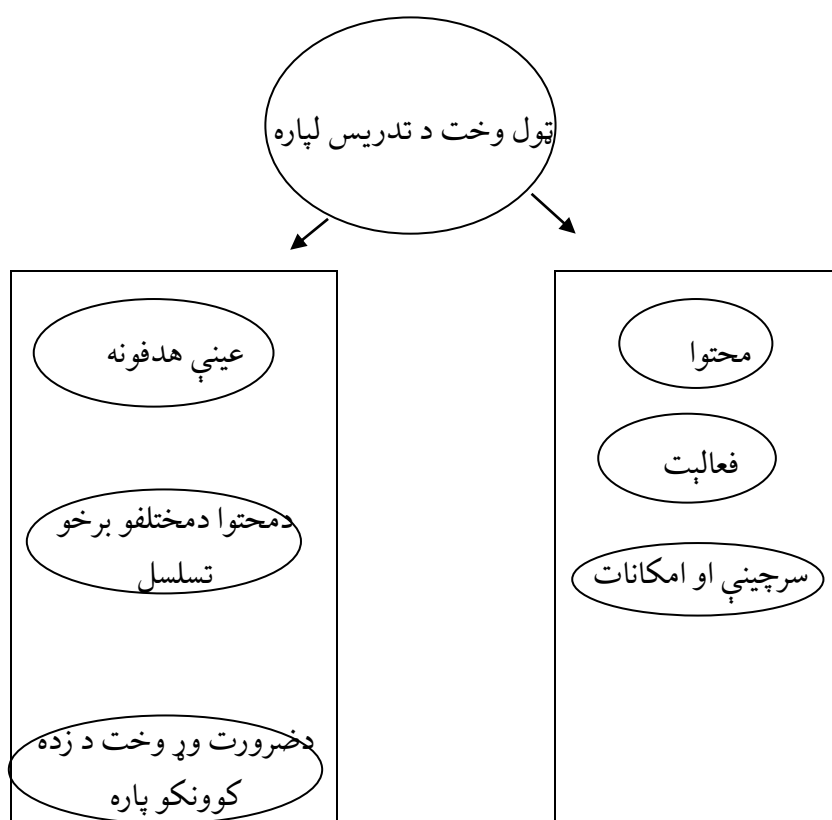
لاسته راغلي اطلاعات، تجزیې او تحلیل په مقصد د هادي ډلو د زده کوونکو په برخه کې درې نورو ډلو سره ویشل کېږي یا یانې لوړ ذهني توانایې متوسطه او ټیټ طبقو سره ویشل کېږي. دا اطلاعاتو تجزیه او تحلیل دا په گوته کوي او ښودنه کوي، چې هادي ډلې په خپلو لوړو ذهني قوي او هم په ټیټو قوو هادي ډلو سره او هم په متوسط ډلو کې د ذهني ډلې سره برابر کړي دي.

دمشاهداتو څخه لاسته راغلي اطلاعاتو تحلیل او تجزیې کې د ذهني قوې د ډلو د سطحې او مشارکت په تدریسي فعالیت کې هم ځای نیولی دی. یانې په هغه هادي ډلو کې چې لوړ ذهني قوه لري، میزان او ښوونیز موضوعاتو کېږت، سوال او ځواب په ټولگي کې، دپیش بینی وړ ځوابونه او تدریس مثبت فضا لوړوالی او تدریس اکثراً په غیر مستقیم ډول صورت نیسي او بالعکس ډول نامطلوبه کړنه او مقررات او حاکم انضباط چې په ټولگي حاکم وي کموالی راولي، لاسته راغلو نتایجو مطابق ښوونکی خپله د تدریس طریقه او محتوا د هادي ډلو پر بنسټ تنظیم کوي.

په ټولو هغه نتایجو کې چې د اطلاعاتو تحلیل او تجزیې او هم د هغه وړاندې شوو فرضیو څخه چې لاسته راغلي دي د اساسي فکتورونو د چوکاټ تړاو یانې محدودونکي عوامل او د تدریس چلند تاثیر لري؛ مگر متاسفانه دغه نتایج تحول او پرمختگ بیا په مفهومي چوکاټ کې منځته راوړي او تحلیل هم دڅرنگوالي او شکل نیولو په برخه کې تړاو او طریقه چې د فکتورونو چوکاټ په تدریسي چلند کې تاثیر پرې اېښی دی، نه وړاندې کوي. کېدای شي اصلي ضعف دا وي، چې دتحلیل او تحقیق په لړ کې د چوکاټ مفهوم او درسي پروگرام مفهوم یو څه د یو بل څخه بېل او جدا شوی نه وي او تقریباً موثر عوامل او د فشار عوامل چې هر یو دواړه د تدریس په لړ کې تصمیم نیونه تعین کوي یو شان اخیستل شوي دي.

بله دا چې چوکاټ او درسي پروگرامونه د تدریس دجوړښت په لړ کې کافینه دي او هغه عوامل

چې د ښوونکي دندې تنظیموي او لوری ورته ټاکي لکه: ارزښت موندنې نظام، نمره ورکول او ددې نور مثالونه د توجه او څېړنې لاندې نيسي، اخري نکته دا چې داسې څېړنې او تحقیقات نشي کولای، د تدریس عمومي نظریو او د هغې د کړنو څخه په ټولنه کې صحیح او سمې نتیجې لاسته راوړي. ځکه دښوونې او روزنې داخل کړنې بې ټولنیز حاکم فلسفي ارتباط څخه چې په ټولنه حاکم دی تحلیل او وڅېړل شي. لاندې طرحه دفکتورونو تړاو او چوکاټ د هادي ډلو او تدریس چلونه ماهیت په ښه طریقه سره ښايي:

دفکتورونو عوامل چوکاټ

د تدریس دچلند ماهیت

دغه نمونه او طرحه دهادي ډلو دفکتورونو چوکاټ او د تدریس چلند ماهیت ښودنه کوي. دلیندگرین نظریې ته په کتنې سره محدودونکي عوامل کولای شي ډېر شمېر وي، چې د هغې څخه ډېر د ښوونکي په کنترول کې نه وي؛ بلکې حتی د هغې څخه بعضې د هغه د خبرتیا قرار لري، دغه عوامل معمولاً د اقتصادي جوړښتونو ټولنیزو او سیاسي کارونو د ټولنو څخه سرچینه نيسي او کولای شي، هغه په درې موثرو ډلو فشار عوامل، تیمونکي عوامل او موثر عوامل سره ویشل کېږي، فکتورونه لکه درسي پروگرام ښوونیزو اهدافو د تدریس موثر عوامل دي؛ ځکه ښوونیز

اهداف او ډولونه يې دمحتوا جوړښت او تسلسل په خپل وار سره د ښوونکي په تدریس تاثیر لري، په غیر متمرکز ښوونیز نظام کې ښوونکي قادر وي تریوه حده دغه ډول عواملو تاثیرات راکم کړي او درسي پروگرام اهداف دهغې موقعیت او ضرورت زده کوونکو ته انتخاب او جوړښت ورکړي. اداري دستگاه او فکتورونو چوکاټ هغه عوامل دي، چې د تدریس چلند د فشار لاندې نیسي او معمولاً د تدریس بهرنې کړنې تعین کوي، چې هغه د ښوونکي د ارادې نه بهر تصمیمونه دي او هغه نشي کولای، دهغې په تغیر او تحول کې چندان ولري، په همدې دلیل هغې ته د فشار عوامل وایي. کېدای شي، ددې عواملو دعیني شکلونو څخه دمديريت ډول هادي ډلې د تدریس وخت نومونه واخلو، چې د ښوونکي فعالیتونه د تدریس په لړ کې محدودوي.

درېمه ډله د تاثیر عوامل په تدریسي چلند کې قوانین او اداري مقررات دي لکه د یو قانون په شکل او اداري برخې ارزښت موندنې نظام داستخدام قوانین او وړتیاوې چې د ښوونکي او زده کوونکي څخه یې انتظار کېږي، دغه عواملو ته بیا تنظیمونکي عوامل د تدریس په لړ کې وایي؛ ځکه ښوونکي باید خپل ځان ددې سره هماهنگ کړي. په هر حال دغه عوامل یانې موثر عوامل، فشار عوامل، تنظیم کوونکي عوامل، تعین کوونکي او د تدریس په چلند کې د ښوونکو فعالیت ته لورې ورکوونکي دي؛ اگر که ډېر ښوونکي نشي کولای پدې عواملو کې لاسوهنه وکړي. دهغې دقیق پېژندنه کولای شي، د تدریس موقعیت ته بهېودي وروبخښي.

په زده کړه کې پېژندنې، ټولنیزې نظریې کارول ټول پوهېرو، چې د شناختي، اجتماعي نظریو معرفي کول او د هغوی استعمال په زده کړه کې مهم رول لري. له هغه ځایه چې په شناختي، اجتماعي نظریاتو کې پرشناختي جریانونو، داخلي او خارجي عواملو په متقابل تاثیر باندې تاکید شوی دی، نودغه نظریات په زده کړه کې زیات اهمیت لري.

څرنگه چې د زده کړېد پروسې موخه په زده کړه کې د زده کوونکو سره مرسته کول دي، نو دالگو یا (نمونه) گېرې څخه کولای شو، د تحصیلي او حرکتی مهارتونه په زده کړه کې استفاده وکړو. دغه لاسته راوړنې د ټولنیزو ارواپوهانو د تایید وړ و گرځېده او ددې سبب شو چې د زده کړې په بهر کې نوموړې نظریې د نورو نظریو څخه جلا شي.

بندورا د دوه اړخیز موجدیت یانې د فردي او محیطي عواملو پروسه او همدارنگه هر هغه څه چې د رفتار سبب کېده د (هم پیوسته) پروسو په نوم یې یاد کړه. شناختي، اجتماعي نظریه ورکونکي پدې باور دي چې انسان د نورو د رفتار دمشاهدې په وسیله هغه رفتارونه یادوي او هغه شخص چې د مشاهدې لاندې نیول کېږي. د سر مشق یا (الگو) په نوم یادېږي.

کېدای شي مشاهده یې زده کړه د تقلید متضمنه وي او یا نه وي، ځکه چې زده کړه یوه مشخصه او واحده موضوع نده بلکې ټول هغه فعالیتونه او کړنې چې مونږ یې د ژوند په اوږدو کې ترسره کوو د زده کړې د تجربو څخه سرچینه اخلي او مونږ مختلفې درسي او غېرې درسي موضوعگانې زده کوو. له هغه ځایه چې د ښوونې موخه زده کړه ده، نو پدې اساس لازمه ده، چې شناختي، اجتماعي نظریې او د هغه د استعمال په هکله مطالعه وکړو، ځکه چې زده کړه مختلف ډولونه لري، نو په

همدې اساس تربيتي موخې هم مختلفې دي. بناءً پدې فصل کې شناخي، اجتماعي نظريې او د هغوی استعمال په زده کړه کې درپېژنو.

د ويگوتسکي د پېژندنې ټولنيزې نظريې نه کار اخستل

الف) د درسي برنامو له نظره: له هغه ځايه چې ماشومان ډېری د چاپېريال، شاوخوا او د ټولنې د فرهنگي عواملو سره د تعامل په پايله کې زده کړه کوي، نو پدې اساس بايد درسي برنامې داسې طراحې شي، چې په دوی کې تعامل ته تقويت ورکړي.

ب) د زده کړې له نظره: ډېری ماشومان د لويانو د مناسبو لارښوونو پر بنسټ هغه کارونه ترسره کولای شي، کوم چې په يوازېتوب سره نشي کولای، چې نوموړي کارونه ترسره کړي، نو ددغه اصل په نظر کې نيولو سره که چېرې د ماشوم سره مرسته د اړتيا د سطحې سره متناسب وي، نو دغه زده کړه موثره دي. د لويانو مرسته او همکاري د ماشومانو سره نه يوازې دا چې فوري پايلې له ځانه سره لري؛ بلکې په راتلونکې کې د ماشومانو استقلاليت ته هم لاره هواره وي. نو پدې اساس صحيح تدريس د شاگردانو د بالقوه رشد لپاره موثره او د لاندې ځانگړتياوو لرونکې دي:

۱- د ماشوم چمتوکول د زده کړې لپاره

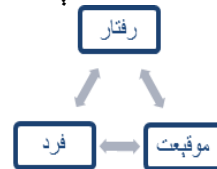
۲- دهغه مناسبو قدمونو پېژندل چې بايد په راتلونکې کې يې پورته کړی شي.

۳- دهغوی د بالقوه رشد د توانايي لپاره منظمه طريقه اختيارول.

ج) د ارزيايې او سنجش له نظره: د ارزيايې يا اندازه گېرې طريقې بايد په داسې ډول وي، چې وشي کړای، د شاگردانو بالقوه رشد وټاکي او همدارنگه د نوموړې نظريې د اصولو سره مطابقت ولري.

د دوه اړخيزو کړنو لاملونو نظريه

بندورا د انسان په رفتار باندې د چاپېريال د يوه اړخيزې تاثير گذارې نظريه رد کړه او پر ځای يې د دوه اړخيز موجهيت نظريه يې مطرح کړه يانې هغه پروسه چې د فردي، محيطي عواملو او همدارنگه ټول هغه څه چې د رفتار باعث کېده د (هم پيوسته) پروسو په نامه يې ياد کړ.

په شناختي، اجتماعي نظريه کې هم رفتار او هم محيط د تغير وړ وي او همدارنگه محيط د رفتار اصلي ټاکوونکي ندي، د مثال په توگه: جنگجو ماشومان انتظار لري، چې نور ماشومان دده پر وړاندې عکسل العمل وښايي دغه انتظار ددې سبب کېږي، چې د ماشوم رفتار تهاجمي شي، نو په پايله کې نور ماشومان دده د رفتار په مقابل کې له ده نه زيات پرخاشگراڼه ځواب ورکوي او ددغه ماشوم لومړنی انتظار تقويت مومي.

لکه څرنگه چې چاپېريال او شرايط انسان ته شکل ورکوي، نو انسان هم موقعيتونه انتخابوي، چې

په نورو باندې اغېزه کوي او هم له نورو اغېزمن کېږي. د بندورا په عقیده انسان نه په هغه مقام کې دی، چې د چاپېریالي عواملو په وسیله کنټرول شي او نه داسې ازاد دي، چې بغیر له چاپېریالي اغېزو څخه چې څه وغواړي ترسره یې کړي؛ نو پدې اساس د انسان رفتار یوازې د هغه د محیط سره د تماس په پایله کې ټاکل کېږي، چې بندورا هغه د دوه جانبه موجیبت په نامه یې یاده کړه. بندورا په شناختي نظریه کې د رفتار په ټاکلو کې داخلي او خارجي عواملو په تعامل باندې تاکید کوي، ددې نظریې پر اساس انسان په چاپېریال باندې یو فعاله او تاثیر گذاره موجود دی؛ مگر په عین حال کې په قانوني توګه د محیط د تاثیر لاندې دی. پدې ترتیب فرد او محیط پر یو بل باندې متقابلې اغېزې لري.

د تدریس د مفاهیمو تحلیل

د تدریس اصطلاح که څه هم د تریټي علومو په متنونو کې د مفهوم کله کله اشنا په نظر راځي. ډېر ښوونکي او مدیران د درسي پروگرامونو په ډېر مهارت سره د هغې دمانا او صحیح ماهیت سره اشنایې لري. د تدریس د مفهوم څخه مختلف برداشتونه کولای شي. د هغې په کتنه نسبت نورو ښوونکو ته او هم د هغوی د ښوونکو د کار کولو په شان په هغوی مثبت یا منفي تاثیر غورځوي، څنگه برداشت د تدریس د مفهوم کلمې څخه کولای شي، ډېر مختلف د لایل ولري. د هغې ډېر مهم د پوهې د بنسټ ضعف دی. بل اختلاف او هم د ښوونکو د تربیت د نظریو څخه ناسم او مختلف برداشت دی. کله کله گډوډې او ناسموالی د تریټي مفاهیمو په درک کې تر دې حده وي، چې ډېری کارپوهان ښوونکو او زده کوونکي دغه برخې مفاهیم لکه: پالنه، زده کړه، تدریس او حرفه یادونه یو ډول تصور او مانا کوي او د یو بل پرځای یې کاروي. دغه مفاهیم اگر که ممکن نه دي په بعضې مشترکو وجوهاتو چې یو بل کې نغښتي وي، ولري، اصولاً دغه مفاهیم بیا جدا او خپله ځانگړې مانا لري.

(پالنه او یا تربیت) دا یو دوامداره او منظم جریان دی، چې هدف یې د جسماني پېژندنې، اختلاف، او ټولنیز ډول وده ده چې په کلي او ټولنیز شکل یو هر اړخیزه وده ده د زده کوونکو د شخصیت لپاره د ترلاسه کولو او درک د انساني پوهې سره او هم د هغه لارو چې ټولنې ته د منلو وړ وي او هم مرسته ده. د هغه زده کوونکو د استعداد غوړولو لپاره. (سیف ۱۳۷۹، ۲۸)

ددې تعریف پر بنسټ پالنه یو نظام دی، هغه نظام چې د هغې اساسي کار د خلکو د استعدادونو غوړول او تربیت دی، چې هغه لارې او کارونه ټولنې ته د منلو وړ وي ترلاسه کړي او د هغې ارزښتونو ته متعهد وي.

تردې چې د تربیت د نظر خاوندان ددې کارونو څخه وراخوا هم دنورو کارونو کېدل د پالنې لپاره قایل دي او پدې باور دي چې د ټولنې د منل شوو اخلاقو او رواجونو او ارزښتونو منل یو فرد ته د پالنې یو ډېر پخوانی لید لوری دی، د دې کارونو په ځای تربیتي نظام باید د پیژندلو د مهارتونو وده لکه: انتقادي فکر، د ډله ایزو مهارتونو او ارزښتونو تحلیل، دخپلو کړنو په قانون کې ځای ورکړي، ترڅو خلکو لپاره په ټولنه کې زمینه برابره کړي. (میلر ۱۳۸۳، ۱) (مکدونالد) او د هغه همکاران پدې باور و، چې درې کلتوري قوې په ټولنه کې شتون لري، چې باید تربیتي نظام دهغې استمرار برابر کړي دغه درې قوې عبارت دي له:

❖ آزادي

❖ ډېرو ته میلان

❖ مشارکت.

د هغه په نظر په یو بله‌ایه تربیتي نظام کې افراد باید په یوه ځانگړې اړخ نیونه کې په ازاد ډول لټون وکړي، نو خپلو یادو شوو شیانو ته یووالی ورکوي او په لوړ لورې گام اخلي. د ذکر شوو مفاهیمو تحلیل او کړنې چې مشخص شوي هېڅ ډول نشي کولای پالنه په هغو ماناو سره لکه: زده کړه، تدریس او حرفه زده کړې سره یو وپیژندل شي پالنه یو کلي مانا لرونکې کلمه ده، چې کولای شي نور مفاهیم د هغې په داخل کې ځای ورکړو، د ښوونې مفهوم او مانا په خلاف، پالنې روزنې یو نظام نه دی؛ بلکې ښوونه هغه فعالیتونه دي، چې هدف لرونکي او له مخکې څخه طرحه شوي وي، چې د دې مقصد او هدف یې د هغه موقعیتونو او فرصتونو برابرول دي، چې د یادولو کار په یو روزنیز پروگرام نظام کې اسانه کړي او چټکتیا ورکړي. په همدې سبب زده کړه د روزنې لپاره یوه وسیله ده نه خپله روزنه زده کړه یو مشخص او دقیق طرحه شوی فعالیت دی له همدې وجې د هغې هدف ډېر دقیق، ډېر مالوم او دپالنې نسبت ته ډېر زر هدف ته رسوونکی دی، زده کړه امکان لري، د ښوونکي په حضور او بیا د ښوونکي د حضور څخه د فلم د لارې، رادیو او تلویزیون او نورو رسنیو له لارې صورت ونیسي. د تدریس مفهوم هغه برخه زده کړه ایز فعالیتونه چې د ښوونکي په حضور کې د یو ټولگي دننه رامنځته شي اطلاق پرې کېږي.

(تدریس) د زده کړې یوه برخه ده. همدا ډول زده کړه بیا یو سلسله منظم فعالیتونه دي، چې هدفمند او له مخکې څخه طرحه شوي وي، په بر کې نیسي، چې هدف یې د یادولو لپاره مطلوب شرایط جوړول او رامنځته کول دي.

هغه برخه زده کړه ایز فعالیتونه چې د رسنیو په وسیله او بغیر د ښوونکو د حضور نه د زده کوونکو ترمنځ صورت نیسي. په هېڅ وجه دې ته تدریس نه شو ویلای، په همدې وجه زده کړه د تدریس په نسبت عامه مانا لري. په بل عبارت کولای شو، ووايو هر تدریس زده کړه ده، ولې هره زده کړه امکان لري تدریس نه وي، د تدریس په تعریف کې څلور ځانگړنې شتون لري، چې هغه عبارت دي له:

دښوونکو او زده کوونکو ترمنځ د تعامل شتون.

۱. د مخکې له مخکې څو تعین شوو اهدافو پر بنسټ فعالیت ترسره کول.

۲. موقعیت او امکاناتو ته په کتنې سره منظمه طرحې.

۳. د یادولو لپاره د فرصتونو او سهولتونو ایجادول.

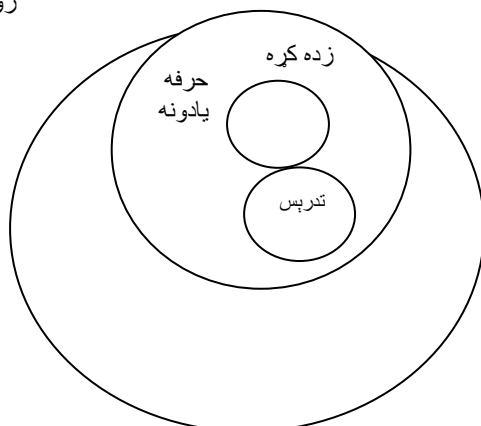
په همدې سبب په یو طرفه او خپرو فعالیتونو سره ښوونکي امکان لري، په زده کوونکو کې تغیر راولي. دې ته هم تدریس نه ویل کېږي، همدارنگه د هغه ډول زده کړه ایز فعالیتونه لکه: د فلم، تلویزیون، کتاب او نورو رسنیو څخه چې صورت ونیسي؛ اگر که په یادولو سره تمام شي، ددې په دلیل چې هغه متقابل کړنې یا تعامل چې د ښوونکو او زده کوونکو ترمنځ نشته، بیا هم ورته تدریس نه شو ویلای.

نتیجه دا چې ښوونکي باید ټولو هغو شرایطو ته په کتنې سره دا مالومه کړي چې هدف د تدریس څخه څه شی دی، کوم قابلیتونه باید په زده کوونکو کې وپالل شي، ترڅو دهغې پر بنسټ زده کړې لپاره محتوا انتخاب او هغې ته مناسب فعالیتونه طرحه شي.

د حرفې یادونې مفهوم ددې مانا نسبت روزنې، زده کړې او تدریس ته ډېر محدوده ده. ددې هدف دروزنې په خلاف د شخصیتونو داستعدادونو غوړیدل او وده نه ده؛ بلکې کار یادوونکو ته ضرورت وړ مهارتونو او فنونو یادولو په مقصد د یو کار یا شغل سرته رسوي. په معینه حرفه کې دي لکه: د ښوونکي تربیت، دوره او نورې زده کړه ایز قسمونه چې فني او حرفه یي وي، د هغې هدف د پالنې د اهدافو او غرضونو ترسره کول نه وي او هم ټولو زده کړه ایزو او تدریسي اړخونو ته شامل نه وي؛ بلکې مقصد یې پراخوالی، کتنه، پوهه، مهارت نمونه جوړونه چې د شخص په اړه وي او هغه د مناسبو کړنو سرته رسول وي. (استامرز ۱، ۱۹۷۵)

له دې وجې صرف یادونه کولای شو، یو کوچنی برخه د روزنې، زده کړې او حتی د تدریس چې هدف یې د تخصصونو او مشاغلو لپاره د افرادو تربیت دی، وپېژنو په واقعیت کې حرفه یادونه یو لږ لنډ وخت لپاره یادول دي، چې هدف یې صرف په یوه معینه حرفه کې د افرادو تیارول دي، چې البته کولای شو، د ښوونکي په حضور او یا غیاب کې صورت ونیسي. لاندې نقشه او طرحه د تدریس، روزنې، زده کړې او حرفې یادونې رابطې او اړیکې ښې طریقي سره ښودنه کوي.

روزنه-پالنه

د تدریس د مفهوم تحلیل دمخلفو لورو څخه مختلف ماهیت او مانا لري دهغې څخه بعضې یې د ښوونکو لخوا زده کوونکو ته دمستقیمو علمي حقایقو بیان بولي او یوه بله ډله یې بیا د ښوونکي او زده کوونکي ترمنځ په ټولگي کې د درس په محتوا کې تعامل او تبادلې په شکل تعریف کوي، یو شمېر د ښوونې او روزنې متخصصان وايي: هغه موقعیت او اوضاع او احوال چې زده کوونکو ته یادول جریان اسانه کړي. تدریس عبارت له تدریس څخه دی.

د ښوونې او روڼي عالم (اسمیت) په پنځه ډوله تدریس باوري دی.

۱. توصیفي.

۲. موفقیتي.

۳. ارادي.

۴. رهنمايي.

۵. علمي.

د(اسمیت) په نظر توصیفي تدریس تعریف د رواجي او معمول له مخې تاکید لري، لدې اړخه تدریس عبارت دی له: د ښوونکي لخوا زده کوونکو ته دپوهې صریح او مستقیم بیان دی ډېر محدود دی.

پدې تعریف کې د تدریس مفهوم که څه هم صحیح او روښانه دی؛ مگر ډېر محدود دی، یانې تدریس یې د ښوونکي او زده کوونکو له اړیکې (ارتباط) او خبرو کولو له مخې پوهې او مهارت کې محدود او توصیف کړی. د دغه تعریف له اړخه په درسي ټولگي کې خبرې کول د تدریس د ډېرو مهمو طریقو څخه شمېرل کېږي او داسې کتل کېږي، چې رواجي یا نسبتي مانا د تدریس نشي کېدلای دقیقه او جامع دی.

د تدریس په تعریف کې دموفقیت، بریالیتوب، دوه مفهومه، تدریس او نقشي یادولو تعیین شوي او نه جدا کېدونکي شکل لري، پدې مانا چې د تدریس عمل صورت نه وي نیولی.

داچې یادونه رامنځته شوې ده، همدا ډول تعریف د تدریس څخه هم لکه په اصطلاح یادونه او ور یادول دي، چې دتربيتي علومو په متنونو کې ډېر کتل کېږي. یانې که چېرې دیادونې په لړ کې ووزده کول ښوونکي ته تدریس شي نو یادول به صورت ونیسي. بیا هم نشي کېدلای، تدریس په داسې یو فعالیت باندې اطلاق شي، لکه اخیستل او خرڅول، د تدریس دبریالیتوب مانا لپاره ښه واضحه کوونکې بېلگه ده.

دلومړي تدریس عبارت له دې مانا څخه دی، چې که چېرې اخیستونکي نه وي او توکي تبادلې شي یانې څه شی ندی خرڅ کړی په پایله کې د ښوونکو د فعالیتونو څخه وروسته زده کوونکو څه شی ندی یاد کړی. کولای شو ووايو چې تدریس بېخي صورت نه دی نیولای.

د تدریس کارولو عمل سره د زده کوونکو شتون تحقیق او یادولو مانا راپیدا کوي. ددې کتنې پر بنسټ د تدریس کتنه یوازې دمالوماتو انتقال نه دی بلکې یو تعامل د ښوونکو او زده کوونکو ترمنځ دی.

که چېرې د ارتباط اړیکې په اوږدو کې تاثیر رامنځته نه شي، نو په حقیقت کې اړیکه نده نیول شوې، داسې تعبیر اگر که ډېر ښکلی او ښه وي؛ ډېر فکر او ژورتیا ته ضرورت لري، ځکه یادول یوازې د تدریس محصول نه دی او هر وخت او هرځای حتی یې له ښوونکي څخه امکان لري رامنځته شي، له بله پلوه ښوونکي د زده کوونکي د ټولو یادونو مسئول نه دی. همدارنگه هغوی په ټولو هغو تغیراتو چې په تدریس سره راځي تاثیر لري کنترول نه لري او داسې مکمل کنترول او واک په دې شته موقعیت کې امکانې نه دی؛ مگر ددې تعریف ښې ځانگړنې دادي چې ښوونکي گمارل، د زده کوونکو فعالیتونه او یادول په یو ډول سره منظم کوي او جوړښت ورکوي، چې پایله یې په یادولو سره سرته ورسېږي، دداسې کړنې پر بنسټ ښوونکي باید خپل کوبښن ته د زده کوونکو دتغیر په لور سوق کړي، ځکه دخپل کار په سرته رسولو کې کوبښن د هغه د کار پای یو کار دی.

د تدریس په اداري مفهوم کې یو عمل دی، چې هدف یې د ښوونکو دموقیعت او باور په برخه کې د هغه دکارونو او پېښو اهمیت سره تړاو لري. په بل عبارت نور نو تدریس یوازې چې د ښوونکو فکري نظام نه دی؛ بلکې دهغوی کړنې چې دمخکې څخه د موخو په تعیین سره لارښوونه او مشخص کېږي، د تدریس په لړ کې د زده کوونکو فکري نظام د تفکر طریقي او دیادولو مهارتونه په مختلفو برخو کې هم د همدې اهدافو پر بنسټ شکل نیسي.

له دې امله تدریس ته کتنه په مانا او د هدف د معلومولو لپاره د یو ارادي فعالیت، فکر، د ښوونکو باور او هم د زده کړې د اجراء کوونکو لپاره ډېر داهمیت وړ دی. پدې دلیل چې هغه زده کړه ایز فعالیتونه چې جوړښت ورکوي اوهم لوری ورکوي د ښوونکو کتنه او باور د ورزده کولو او یادولو په برخه کې دې تدریس ته کتنه دارادي اړخه کولای شي یوه موثره ونډه په علمي روزنې ولري، ځکه که چېرته د ښوونکو باور د تدریس د مهمو عواملو څخه وگڼو، نو د ښوونکو د روزنې مرکزونه باید د خپل فعالیتونو اهداف او اساس د تدریس مهارتونو څخه مخکې د شکل ورکولو پر محور فکر او باور وکړي. هغه موقعیت منځته راوړي، چې فکرونه او صحیح باورونه په صحیح علمي تجربو سره فکري ښوونکو ته لوری ورکړي.

دطرز او طریقي له مخې د تدریس تعریف چې هغه په اخلاقي اصولو، شواهدو او استدلالی فعالیتونو سره تړاو لري ولاړ دی.

په داسې برداشت سره د تدریس نه هروخت دوه اساسي پوښتنې راولاړېږي.

1- څه شی باید یاد شي او څرنگه باید یاد شي له دې امله هغه تدریسي لارو او کړنو هره محتوا وړاندېز نه ورکول کېږي. محتوا یا ارزښت لرونکی او تفکر رامنځته کوونکی وي او د زده کړې طریقي او یادول په دلایلو او شواهدو ولاړ وي، پداسې طریقي کې چې د تدریس نه ښوونکی دا حق ونه لري، چې خپلې فکري او باورونه یې له کومو دلایلو او علمي شواهدو چې تایدونکي وي په زده کوونکو تحمیل کړي، تدریس باید د زده کوونکو د فکرمند کېدلو سبب شي او څېړنې انگېزه په هغوی کې ایجاد کړي دداسې کتنې او گمان طرفداران د حرفوي زده کړې کلمې په

اطلاق او نورو مهارتونو چې رواني او حرکتې کړنې تقویه کوي او يا يې يو شکل ورکوي، کوم مخالفت هم نلري؛ مگر د تدریس د مفهوم په اطلاق او په هغو فعالیتونو کې کنترول کولو د رایې اختلاف شتون لري.

يو شمېر نور بيا ابلاغ، تبليغ او يا تلقین چې دباورونو د تصویب د جوړولو لپاره کاروي. د ماهیت له مخې دا يو شرط پېژنې او د تدریس برخه يې نه حسابوي دهغوی په باور هر ډول فکر تحمیلول او يا د هغې تغیرول د وېرې او گواښ په اثر په هېڅ وجه د تدریس برخه کې نشي راتلای.

د تدریس مانا د علم اړخه هغه صریح او دقیق فعالیتونه دي، چې د تربیې د ښوونکي تیره رېښه په تجربو لري ښايي ددې کړنې پر بنسټ د تدریس تعریف باید د هرډول ابهام او عدم دقت نه شتون څخه خالي وي او په جملو او عبارتونو کې بیان شي، چې د سطحه کې دي، لکه وزارتونه تعین او تنظیم شي.

تنظیم شوي معیارونه او د تدریس ټولنیزې تگلارې د ښوونکو لپاره تعین نه وي او همدا ډول د زده کوونکو لپاره اهدافو او محتوا ته لوری ورکول په افکارو سره تعینوي. زده کړه ایز مرکزونه یوازې پدې مؤظف او گمارل شوی دی، چې زده کړه ایز اهداف په عیني او صریح شکل بدل کړي او له دې وروسته دا زمینه برابره کړي، ترڅو زده کوونکي هغه تعین شوي اهداف د تعین شوو کړنو په واسطه تمرین او تکرار کړي.

د داسې کړنې پر بنسټ باید مهم موضوعات او موخې په درسي پروگرام کې لحاظ وشي؛ مگر محتوا باید د زده کوونکو د کلتور او ځواک طاقت سره متناسبه وي. دښوونې او روزنې د پروگرام جوړونکو لخوا د زده کوونکو معیار او د ارزښت لارې چارې او هم د هغوی زده کړه ایز اهداف تعین او زده کړه ایز مرکزونه ابلاغ شي او ښوونکي د زده کړه ایزې دورې تر پایه د هغې په اجراء مؤظف او وگماري.

ډېری تصمیمونه د درسي پروگرامونو د محتوا او څرنگوالی د اجرا په برخه کې او هم د هغې ارزښت موخه کې له مخې څخه نیول کېږي، ښوونکي د ورزده کولو په لړ کې د داسې مهمو مسایلو یادولو سره ډېر مخامخ کېږي، چې د هغې په باره کې تصمیم ونیسي. هغوی باید د تعین شوي چوکاټ او محتوا پر بنسټ زده کړه ایز فعالیتونه طرحه او اجرا کړي؛ مگر دانشي کېدای چې خپل پروگرام یا فعالیت دښوونې او روزنې د معیارونو څخه د باندي اجرا ته وړاندې کړي. د تدریس په لړ کې هغوی به صرف د خرڅونکو او اخیستونکي په شکل ونډه ولري.

د زده کړې د تدریس تگلاره

د فعاله تدریس میتود: دفعال تدریس میتودپه دې نظر ولاړ دی، چې زده کوونکي یوازې نیغ په نیغه ونډه اخیستنې، یاني د زده کړې دفعالیت له لارې پوهنیز، مهارتي اوذهنيتي مفاهیم ترلاسه کوي او که زده کوونکي ته په درسي فعالیت کې نیغ په نیغه ونډه ورته کړای شي، زده کوونکي غیرفعال پاتې کېږي او زده کړه به ژوره نه وي او زده کوونکي به یې ژرله یاده وباسي. دښوونې

اوروزنې د ډگر د پوهانو په نظر عملي زده کړه د جان ديوي په دې نظرو لاره ده، چې ویل یې ماشومان باید په څېړنه کې د نوو فکرونو زده کولو لپاره فعاله ونډه واخلي.

سویسي ارواپوه ژان پیاژه باورې ده، چې تجربه د فکري ودې له پاره تل ضروري ده. موضوع باید په فعال ډول تدریس شي. په لاس راغلي څېړنې څرگندوي، زده کوونکي هله ښه زده کړه کوي، چې ولولي، ویي لیکي، خبرې اترې پرې وکړي، ازموینه یې کړي، مسئله حل کړي، کشف یې کړي، تجزیه او تحلیل یې کړي، ویي څیړي، استنباط ترې وکړي، اړیکي یې پیدا کړي، استدلال وکړي، لنډیز یې جوړ کړي، په دې توگه د فعال تدریس میتود کې د هغو لارو څخه گټه اخلي، چې زده کوونکي فکر کولو او عمل کولو ته اړ کړي. د فعال تدریس په میتود کې زده کوونکي د زده کړې په بهیر کې عملاً د پوهې دلاسته راوړنې په څرنگوالي بلدیږي. د یادولو او ذهن ته د سپارلو پرځای چې نورو د فکر محصول دی، خپلې علمي پوهې ته وده ورکوي او هماغه لاره وهي چې پوهان یې د پوهې د پراختیا په عملیه کې سرته رسوي. په دې توگه زده کوونکي له داسې یوه حالت سره مخامخ کیږي چې له نوې مسئلې سره د مخامخ کېدو په صورت کې د هغې د حل لپاره له عملي او څېړنیزې لارې کار اخلي. د مسئلې یا ستونزې له پېژندلو وروسته د هغې د حل او هوارولو د لارو چارو په اړه فکر کوي. ددې کار لپاره اطلاعات، شمېرې او مالومات راټولوي او طبقه بندي کوي یې او د مسئلې د حل لپاره په خپل ذهن کې احتمالي لارې لټوي. هغه مهال د مسئلې د اهمیت له مخې ډول ډول، لارو چارو منابعو او سرچینو ته مراجعه کوي، تجربې سرته رسوي، مشاهدې کوي او د خپلې فرضیې د ازمايي، د هغې دمنښت یا رد له پاره پوره دلایل راټولوي. په پای کې د پایله نیونې له مخې د څېړلو عملیه سرته رسېږي. له دې زده کوونکي ددې په لټه کې دي، چې لاسته راغلي پایلې په نورو ورته ځایونو کې تعمیم او وکارول شي له دې لارې د درس د محتوا ژور درک له امله یولړ مهارتونه ترلاسه کېږي.

څېړل او د مسئلې د حل په عملیه کې ترلاسه شوي مالومات د پوهې یوه برخه جوړوي او په دې توگه د نورو مسائلو له حلولو سره مرسته کوي. څېړل او تفکر د پړاوونو له تیرولو وروسته ورو د زده کوونکو په نظریاتو هم بدلون راځي. د بېلگې په توگه زده کوونکي زده کوي، چې له ستونزو سره د مخامخ کېدو په صورت کې په بېره فضاوت ونه کړي. د نورو د نظریاتو په اړه له بې ځایه تعصب څخه ډډه کوي، له زغم کار اخلي او د نورو د نظریو په ردولو یا منلو کې له منطقي او عقلايي لارو چارو څخه گټه په عمومي توگه باید په فعالې زده کړې کې لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- ۱: تدریس باید زده کوونکي په هغو تجربو کې ښکېل کړي، چې د هغو پخوانۍ پوهه د علومو په اړه تر پوښتنې لاندې راولي.
- ۲: ښوونکي ښايي د پوښتنو له لارې د پلټنو او تجسس روحیه پیاوړې کړي او زده کوونکي خبرو اترو او بحث ته وهڅوي.
- ۳: په تدریس کې باید ښوونکي د زده کوونکو د عمل چمتووالی په پام کې ونيسي. ښوونکي باید

گروپي خبرې اترې زده کوونکو ته پریردي.

۴: تدریس باید د زده کړې عملیه له محتواڅخه بېله نه کړي (د تدریس په عملیه کړي د کتاب محتوا ته باید توجه وشي).

۵: زده کوونکي دې د خپلو ځوابونو له لارې د خپلو ټولگیوالو توجه جلب کړي. که چیرته لازمه وي. ښوونکی دې ټولگی اداره کړي او د زده کوونکو نامکملو ځوابونو ته دې پراختیا ورکړي.

۶: د زده کړې په عملیه کې دې ښوونکی او زده کوونکي گډه ونډه ولري.

د فعالې زده کړې د میتود ډولونه

۱. د مفهوم جوړولو میتود

مفهوم جوړول یانې د زده کوونکو لخوا د مفهوم رامنځ ته کول دي. کېدای شي مفهومونه پوهنیز، مهارتي یا ذهني واورسي. پدې میتود کې د یوه ټاکلي مفهوم په اړه مالومات ورکول کېږي. دا مالومات ښوونکی یا زده کوونکی ټولوي. زده کوونکی د مالوماتو طبقه بندۍ او نوم ایښودنې له لارې هڅول کېږي او د نومول شوو ټکو په هکله له بېلگوسره د اړیکو د ورکولو او ددې کار د لامل د څرگندولو له لارې مفهوم جوړوي. د ښوونې او روزنې د پوه (هیلداتابا) په نظر کله چې زده کوونکی له پوښتنوسره مخامخ کېږي، په مفهوم جوړولو پسې ګرځي.

۲: څېړنه

د څېړنې موخه له داسې موقعیت سره د زده کوونکو مخامخ کول دي، چې د ځواب میندلو لپاره یې د مالوماتو لاسته راوړلو او د تجربو په سرته رسولو پسې ګرځي. زده کوونکی د څېړنې په بهر کې زده کوي، چې: «د خپلې مینې او کنجکاوی پر بنسټ کار وکړي» په وار وار پوښتنې وکړي. د ژورو خبرو په بهر کې او په پیچلو حالاتو کې فکر وکړي. مسئلې تجزیه او تحلیل کړي. «خپله مخکینی پوهه او قضاوت په پام کې ونیسي.» خپلې فرضیې رامنځته او تجزیه کړي. «د حل احتمالي لارې راوباسي او پراخه یې کړي.» کېدای شي، د څېړنې په میتود کې زده کوونکی په استقرایې میتود (له کل څخه جزته) او یا هم په قیاسي میتود (له جز څخه کل ته) عمل وکړي.

۳: د مفهومونو نقشه

د مفهومونو نقشه د مفاهیمو د انځور د ښودلو لپاره یوه لار ده. نقشه یوه گرافیکي برخه ده، چې (ټکی یاراس) لري، مفهومونه بیانوي. همدارنګه منحنی یا مستقیمې کرني دي، چې ددې مفهومونو تر منځ اړیکې څرګندوي. مفهومونه او اړیکې معمولاً د نقشې پرمخ نومول کېږي.

کېدای شي ارتباطي کړنې يوه لوري، دواړو لورو يا بې لورو وي. کېدای شي مفهومونه او د هغوی ترمنځ اړېکې ډلبندي شي او د وخت له مخې د مخکې والي يا وروسته والي او يا د علت او معلول اړېکې ولري.

۴: د پروژې میتود: ښوونکی پدې میتود کې يوه موضوع ټاکي. وروسته پوښتنې کوي او زیار باسي، چې زده کوونکي پوښتنې یو په یو راتلوي او ورو ورو د پروژې کار بشپړ کړي.

۵: د خبرو اترو او بحث میتود: د خبرو اترو میتود ډله ییزکار د سرته رسولو له لارې کېږي. پدې میتود کې ښوونکی د زده کوونکو هرې ډلې ته پوښتنې ورکوي یا یوه موضوع ورته څرگندوي او له هغوی غواړي، چې د هغې په اړوند یو له بل سره خبرې اترې وکړي او پایله یې ټولگي ته وړاندې کړي. خبرې اترې عموماً د هغه یوې موضوع په اړه سرته رسیري، چې زده کوونکي ورسره بلدوي.

۶: د مسئلې د حل میتود: په دې میتود کې ښوونکی یوه مسئله ټاکي او یو تن یا ډلې ته وخت ورکوي، چې ځواب یې پخپله یا د نورو په مرسته ومومي.

۷: ډله ییزه زده کړه پدې میتود کې په هره ډله کې د پوهې د بېلابېلې کچې لرونکي زده کوونکي او د زده کړې د بېلابېلو فعالیتونو له لارې د یوې موضوع په اړه خپل درک پراخوي. د ډلې هر غړی یوازې پخپله د زده کړې دنده نلري، بلکې د ډلې نورو غړو د پوهولو دنده هم په غاړه لري.

۸: له ښوونځي بهر فعالیت میتود: دا میتود د اطلاعاتو د راټولولو پر هغې د غور او د حل د لارې لټولو او مطالعه او د عملي کار پای ته رسول دي. په دې میتود کې معمولاً فعالیت له ښوونځي بهر سرته رسیري. ښوونکی د زده کوونکو له مینې سره سم یوه موضوع ټاکي او ترې غواړي، چې د سرته رسولو په موخه ورته مالومات او شمېرې راټولې کړي، د بېلگې په توگه: د موادو او ډبرو د بېلگو راټولول.

۹: عملي (تجربې) میتود: تجربه هغه فعالیت ده، چې د هغې په بهر کې زده کوونکي دیوې ټاکلې موضوع په اړه ځانگړو موادو په کارونې په عملي توگه تجربه کوي. تجربې د معمول له مخې په یوه لابراتوار کې سرته رسیري، خو په ښوونځیو کې د یو سمبال لابراتوار نشتوالی باید د تجربو د سرته رسولو لامل نشي. په ځنډو ځایونو کې په ټولگي کې د یوې تجربې د سرته رسولو لپاره ډېر ساده وسایلو ته اړتیا وي. ښوونکی یا زده کوونکي دا مواد په ډېر اسانه توگه لاسته راوړای شي. تجربه کله ناکله یوه مفهوم سره د زده کوونکو د بلدولو لپاره کارول کېږي. ددې کارلپاره ښوونکی د تجربې کړنلاره زده کوونکو ته ورنښي او تمه لري، چې زده کوونکي د هغه د لارښوونې په مرسته یوې واحدې پایلې ته ورسیري. په نورو برخو کې تجربه د یوې مسئلې د حل له پاره د یوه مناسب چاپیریال له چمتو کولو څخه عبارت ده. په دې ډول کې ښوونکی د فعالیت عمومي لوری ټاکي او

زده کوونکي دې ته هڅوې، چې د تجربې سرته رسولو په اړه په یوازې سره پرېکړه وکړي او پایله لاسته راوړي. تجربه د تجربوي مفاهیمو د تدریس، په تیره بیا د کیمیا مضمون لپاره ډیره اړینه ده. له هغې پرته زده کوونکي نشي کولای چې پرلوست سم پوه شي. زده کوونکي دساینسي تجربو له سرته رسولو سره که ښوونکی یې سرته ورسوي یا زده کوونکي ډېره مینه لري، خو ښایي تر وسې پورې تجربې پخپله د زده کوونکو له خوا سرته ورسېږي. په هر ډول دا د ښوونکو دنده ده، پرېکړه وکړي چې تجربه باید څوک سرته ورسوي.

د ښوونکي په واسطه د تجربې د سرته رسولو ځایونه په ځینو ځایونو کې لازمه برېښي، چې پخپله ښوونکی تجربه سرته ورسوي. نوموړي یوشمېر ځایونه په دې ډول دي:

۱. په هغه صورت کې چې د تجربې مواد اور اخیستونکي یا خطرناک وي، لکه: بنزین، کایتر او کاني تاوده او ټینګ تیزابونه.

۲. په هغه صورت کې چې زده کوونکي د تجربې په کړنلاره پوه نشي او ښوونکی وغواړي، د تجربې په ترسره کولو هغوی ته د کار پړاوونه ورزده کړي.

۳. هغه مهال چې تجربه په پیچلي او گران بیه دستگاه کې سرته رسېږي او دکار بهیر یې پیچلی وي.

۴. هغه مهال چې تجربه زیات پام او ډېرې تجربې ته اړتیا ولري.

۵. هغه مهال چې لازمه وي، ښوونکی د تجربې پر وخت کې بېلابېلې برخې زده کوونکو ته بیان کړي. د تجربې د سرته رسولو لپاره څو لارښوونې:

۱. څوورځې دمخه تردې چې وغواړئ زده کوونکو ته کومه تجربه وښیئ، هغه پخپله ازمایئ.

۲. د تجربې د سرته رسولو په ورځ د اړتیا وړ مواد او سامان الات چمتو کړئ او په ترتیب یې پر میز باندې کیردئ.

۳. ددې له پاره چې زده کوونکي تجربه ښه ولیدلای شي، هغه وسایل چې تجربه پرې سرته رسوي، پر میز کیردئ.

۴. اضافي توکي د میز دننه کیردئ، چې زده کوونکو پام ځانته وانه ږوي.

۵. د زده کوونکو نظر د تجربې د سرته رسولو پر مهال وپوښتئ؛ د بېلگې په توگه: که غواړئ چې په الکولو کې د پانې د کلوروفیل حلېدل ازمایئ، نو له زده کوونکو وپوښتئ، چې له پانې څخه د هغې کلوروفیل څنگه بیلولای شو؟ کېدای شي یو زده کوونکی ووايي، د ایشیدلو اوبو پواسطه. دا تجربه ازمایي او کله چې مو ولیدل ایشېدلې اوبه له پانې څخه د کلوروفیل د لرې کولو ښه محلول نه ده، زده کوونکو ته ووايست چې د ځینو توکو د حلولو لپاره د اوبو په پرتله الکول تر ټولو ښه محلول دی. وروسته اصلي تجربه سرته ورسوئ او پر پانې د الکولو تر تویولو وروسته د هغې شین رنگه ماده بېله کړئ.

۶. له یو څو زده کوونکو څخه وغواړئ، چې د تجربې په د سرته رسولو کې درسره مرسته وکړي او د تجربې بهر او خپلې لیدنې نورو زده کوونکو ته بیان کړي.

۷. په هغو ځایونو کې چې لازم وي، ټول زده کوونکي د تجربې یو پړاو پر خپلو سترگو وگوري. هغوی ته ووايي چې د تجربې د میز شا او خوا ته راټول شي او بهر وگوري.
۸. د تجربې د سرته رسولو پرمهال له درسي مرستندویه وسایلو؛ لکه توره تخته، چارت، انځور او نورو څخه گټه واخلي. د زده کوونکي په واسطه تجربه:
- د مخه مو د ښوونکي په واسطه د تجربې د سرته رسولو په اړه خبرې وکړې، اوس وگورئ، چې د زده کوونکو له خوا د وخت په تیریدو او د خطر د مخنیوي او د ښې پایلې د لاسته راوړلو په خاطر د یوې تجربې سرته رسول څنگه پلانونای شو. ددې کار لپاره لاندې ټکو ته پام وپاړئ:
۱. د ټولگي زده کوونکي په ډلو وویشي. د ډلوشمېره د امکاناتو او شتو وسایلو له مخې ټاکل کېدای شي، د بېلگې په توگه: که د یو ټولگي د زده کوونکو شمېره ۳۶ تنه وي، کولای شو درې ۱۲ نفري، نه ۴ نفري او ۶ نفري ډلې جوړې کړو.
 ۲. پر ډلو نومونه کېږدئ. ددې کار لپاره الفبې له تورو یا د پوهانو له نومونو گټه اخیستلای شئ.
 ۳. زده کوونکو ته د تجربې د کارونو د مسؤولیت د ویش په اړه لارښوونه وکړئ.
 ۴. هغه وسایل د ډلو ترمنځ وویشي، چې زده کوونکي ورته د تجربې د سرته رسولو لپاره اړتیا لري.
 ۵. که چیرته د تجربې د سرته رسولو پرمهال له الکولو، گوگړو او نورو اور اخیستونکو توکو څخه گټه اخیستل کېږي، زده کوونکو ته د خونديتوب لارښوونې او د کار د بهر څارنه وکړئ.
- د زده کوونکو له خوا د تجربې یادښتولو هره تجربه درې پړاو لري:
۱. په لومړي پړاو کې تر ازمېښت لاندې مسئله دې زده کوونکو ته تشریح شي، چې د هغې د پیدا کېدو په اړه فکر وکړي. د بېلگې په توگه: که چېرته د هایدروجن د لاسته راوړلو لپاره د جستو تعامل د مالگې له تیزاب سره تجربه ترسره شي، ښوونکی شي چې داسې پوښتنه وکړي. یا د جستو او مالگې تیزاب د تعامل په پایله کې هایدروجن لاسته راځي؟ او پوښتنه کوي، څرنگه کولای شو، چې په تجربې یې ثبوت کړو؟
 ۲. دویم پړاو د تجربې سرته رسول دي. په دې پړاو کې زده کوونکي د هغو وسایلو په واسطه تجربه سرته رسوي، چې په واک یې لري.
 ۳. دریم پړاو دادی، چې زده کوونکي د تجربې بهرولاسته راغلې پایلې یاداشت کړي. د تجربودبهر او پایلودښه یاداشتولولپاره لاندې لارښوونې وکاروي.
۱. هیڅکله مه پریردئ، چې زده کوونکي د تجربې بهر د تابلو یا یاداشت له مخي ولیکي، ځکه دا یاداشت اخیستل ددې مخه نیسي، چې زده کوونکي خپل فکر په تجربې متمرکز کړي.
 ۲. زده کوونکو ته د یاداشتولو لاره روښانه کړئ. ځکه کېدای شي، زده کوونکي خپل یاداشت کې شکل او چارت هم وکارې.
 ۳. ددې په ترڅ کې چې له زده کوونکو غواړئ، د یاداشت لپاره له ټاکلې بېلگې څخه گټه واخلي، د هغې په تنظیم کې زده کوونکي خپلواک پریردئ.
 ۴. د ژبې د گرامر له مخې غوره ده، چې د فعلونو له مالوم حالت څخه گټه واخیستل شي او جملې

په مجهول ډول بیان نه شي، د بېلگې په توگه د ښېښو له تودولو ورسته مو ولیدل، چې د هغې د دننه حجم هوازیا ته شوه.

دا به ښه وي چې ولیکو: ښېښه توده شوه او د دننه حجم هوا یې زیاته شوه.

۵. څنگه چې زده کوونکي په ډله ییز ډول تجربه سرته رسوي، ښه به دا وي، چې په خپل یادداشت کې د خپلو هم ټولگيوالو نومونه هم ولیکي. د بېلگې په توگه: اما او اکبر یوه دانه لویا وکرله. ومو لیدل چې د وخت په تیریدو یې رښه، ډنډه او پاڼه راشنه شول، دا کار ددې لامل کېږي، چې یادداشت زده کوونکو ته د یو یادگار په توگه پاتې شي او ډله ییز کار روحیه یې پیاوړې شي. که ازیمینت یې په خپله شخصاً سرته ورساوه، په یادداشت کې دې د مفرد شخص یادونه وکړي، یانې ودې لیکي: «بوتل مې له اوبو ډک کړ».

۱۰. د پوښتنې او ځواب میتود

پوښتنه او ځوابونه داسې یوفن دي، چې ښوونکي کولای شي، په ټولو درسي ساعتونو کې ترې کار واخلي. له پوښتنو او ځوابونو څخه د تیروولو ستونو په بیا ځلي کتنه کې هم کار اخستل کېږي. د زده کوونکو له خوا د موضوع گانو پر پوهیدو او یا نه پوهیدو هم له دې فن څخه کار اخیستلی شو. د پوښتنو ډولونه په لاندې ښو ویشلی شو:

۱. یادول چې یوازې حفظي مالومات ارزوي: لکه کیمیاوي تعاملونه په څو ډوله دي؟ د هر یو نوم واخلي.

۲. پرتله ییزې پوښتنې، لکه د اکسیدیشن تعاملونه د سوخیدلو تعاملونو سره پرتله کوي.

۳. علت او معلول لکه د شین کوریزو غازونو د پیدا کېدو لامل څه شي دی؟

۴. توضیحي: لکه اتوم د الکتروني جوړښت په هکله هوند قاعده توضیح کړي.

۵. د بېلگې راوړلو پوښتنه: لاندې اصطلاح گانې د مثال سره توضیح کړي، د بېلگې په توگه:

۱- مول () ۲- ایزوتوپ ()

۳- اتوم () ۴- ایون ()

۶. تجزیه او تحلیل:

لکه د کلسیم کارباید د تعامل د اوبو سره پایله کې استلین جوړیږي. که چېرې استلین وسوخیږي، کوم مواد کوم مواد به لاسته راشي؟

۷. ډلبندی: لکه د څو عنصرونو سمبولونه ولیکئ او هغوی د فلزي، غیرفلزي او مفوتریک خواص په پام نیولو سره ډلبندي کړي.

۸. د پایلې اخیستل: لکه که چیرته تجزیه کوونکي نه وای، په طبیعت کې به د کاربن په دوران کې څه حالت رامخته شوی وای؟

۱۱- نمایش (ندارې) میتود

د نمایش میتود پر لیدلو او مشاهده و لار دی. افراد د مشاهده او لیدو له لارې ټاکلې وړتیا ترلاسه کوي. ښوونکي لومړی د زده کوونکو په وړاندې یو کار نندارې ته وړاندې کوي او ورسته زده

کوونکي هغه کار په هماغه ډول ترسره کوي.

د نمایش میتود له لاندې څلورو برخو څخه جوړ شوی دی: چمتووالی، توضیح، نمایش او ازمیښت.

۱. **د چمتووالي پړاو:** ښوونکی د نمایش وسایل له نمایش دمخه په ټولگي کې چمتو کوي.

۲. **د توضیح پړاو:** له نمایش دمخه لومړی د هغې موخه زده کوونکو ته بیانوي. وروسته هر هغه څه چې زده کوونکي یې ښايي سرته ورسوي، ورته بیانوي.

۳. **د نمایش پړاو:** پدې پړاو کې باید ښوونکی زده کوونکو ته د مهارت په اړه ضروري عملیات وښيي. همدارنگه د کار سم بهیر چې زده کوونکي یې ښايي ازمیښتي پایلې د لاسته راوړلو لپاره سرته رسوي، بیانوي پدې پړاو کې کله ناکله توضیح او نمایش یو تر بله سره گډیږي.

۴. **ازمیښت پړاو:** زده کوونکو ته څرکنده کړئ، چې د بیان او توضیح له پړاوونو وروسته هغه کار عملاً سرته ورسوي. د نمایش په پای کې له زده کوونکو څخه پوښتنې وکړئ.

۱۲. **توضیحي میتود:** توضیحي میتود چاپي مطلبونو، د لوست د تشریح او نورو رسنیو پواسطه زده کوونکو ته د اطلاعاتو مستقیم لیردول دي. پدې میتود کې ښوونکی درسي مفاهیم او موضوعگاني زده کوونکو ته وړاندې کوي. ددې میتود له گټو څخه یوه دا ده، چې حقایقو، اصولو او مفاهیمو یوه ټولگه په منسجم ډول زده کوونکو ته ور زده کړای شي. د دې میتود له محدودیتونو یو یې دا دی، چې زده کوونکي مطلب حاضر او چمتو والی ترلاسه کوي او حقایق نه کشفوي. که چیرته دا میتود له نورو میتودونو سره یوځای وکارول شي، اغیزمن تمامیږي. له توضیحي میتود څخه د ډېرو علمي مفهومونو په زده کړه کې کار اخیستل کیږي.

د زده کوونکو د زده کړې د ارزولو لارې چارې

د ارزونې تعریف: د زده کړې له ټاکل شوو موخو سره د زده کوونکو د تر لاسه شوې پوهې د پرتلې له لارې د ښوونکي تدریسي فعالیتونه او د زده کوونکو د زده کړې په کونښنونو د مطلوبو نتیجه د څومره والي مالومول، ارزونه نومیری.

د ښوونیز او روزنیز فعالیت په ارزولو کې دوه ټکي ډېر مهم دي.

۱- د زده کړې د موخو ټاکل

۲- د زده کوونکو د زده کړې د کچې ارزونه

د زده کوونکو په ارزولو کې ځینې ټکي په پام کې ونیول شي. د زده کوونکو د ارزولو دلارښوونې اصول په لاندې ډول دي:

الف. د ورزده کولو او زده کولو د بهر بشپړوونکي وي.

ب. د زده کړې فعالیت باید متمر او پلان شوی وي.

ج. د زده کړې له موخو او نتیجه سره.

د. له ښوونکي سره د پلانونو او د زده کوونکو د اړتیاوو له پوره کولو سره مرسته وکړي.

ه. د پوهې، مهارت او ذهنیت درې برخو کې پوهه چمتو کړي.

و. د زده کوونکي له دوامداره زده کړې سره مرسته وکړي.

ز. زده کوونکي داروزوني د سرته رسولو له څرنگوالي خبروي.

ح. د زده کوونکو سره مرسته وکړي، چې تر لاسه شوې پوهه په خپل ورځني ژوند کې عملاً و کاروي.

په ساينس کې د ارزونې دوديز ميتودونه

۱- د زده کوونکو د فعاليت ثبتول

ښوونکی هره ورځ اويا په اوونيزه توگه د زده کوونکو فعاليت او د کار پرمختگ ثبتوي. ښوونکی کولای شي، د زده کوونکو د فعاليت له ثبتولو څخه د زده کوونکو د ارزونې لپاره د هغوی د ځواب ويلو، په ډله ييز کار کې د فعالې ونډې او د پروژې په بشپړولو کې گټه واخلي. کولای شو د زده کوونکو د فعاليت له ريكارډ څخه د انفرادي يا ډله ييزې ارزونې لپاره گټه واخلو. د فعاليت د ريكارډ په ثبتولو کې لاندې مطالب په نظر کې ونيسو.

۲. جدول د فعاليت د ثبت دريکارډ فورمه

گڼه ۵	نوم	نيټه	دمشاهدې موده	اودډلې ياگروپ دغړوپه اړه نظريې
۱				د خبرو او اوږدو پرمهال همغري ښيي.
				دنورودرناوی کوي.
				په کارونوکې فعاله ونډه اخلي.
				خپله عقیده بيانوي.

۲. د زده کړې قرارداد (تړون):

د زده کړې قرارداد د ښوونکي او زده کوونکي ترمنځ داسې يوه موافقه ده چې د يو ټاکلي فعاليت د سرته رسولو لپاره بايد سرته ورسېږي، څوک يې سرته ورسوي، کله سرته ورسېږي او څنگه وارزول شي. کېدای شي تړونونه ليکلي بڼه ولري. زده کوونکي کولی شي خپل ځان په خپله يا د نورو زده کوونکو له لارې وارزوي.

(۳) جدول: د زده کړې د تړون عمده مطالبونه

د زده کړې د تړون عمده مطالبونه	
د زده کوونکي نوم	نېټه
څه کار سرته رسولی شم؟ څنگه يې سرته رسولی	

		شم؟ زما کار څوک ارزوي؟
ښوونکی لاسلیک		د زده کوونکی لاسلیک

۳. د درجه بندۍ مقیاس

د درجه بندۍ په مقیاس کې د زده کوونکو د پوهې، مهارت او ذهنیت مقیاس ارزول کېږي. لاندې جدول ته پام وکړئ.

(۴) جدول: د ارزونې چک لست فورمه

۴	۳	۲	۱	د ساینس په لابراتوار کې د فني وړتیاو لپاره په کيفي ډول د درجه بندۍ مقیاس.
				ښکاري چې تر څېړنې لاندې مسئله یې ښه درک کړې ده.
				کولای شي شفاهي او تحریري کړنلارو ته په زیر پام وکړي.
				مناسب وسایل انتخاب وي
				وسایل په ډیر پام او اغېزمن ډول کاروي
				په منظم ډول ثبتوي. (data) رقمونه او عددونه
				د کار تر پای وروسته وسایل او د کار ځای سم پاکوي.

۴. پروژې

پروژې داسې فعالیتونه دي، چې زده کوونکي یې په یوه موضوع کې د ښې څېړنې په موخه د مینې او امکاناتو له مخې په فردي یا ډلېز ډول سرته رسوي. زده کوونکي په پروژه کې کار پړاونه او نتیجه لیکي. د پروژې لاندې بېلگې وگورئ.

۱. د یوې درسي موضوع په اړه څېړنه او د هغې رپوټ ورکول.

۲. د یوې موضوع په اړه د مالوماتو راټولول.

۳. د چارت، موډل، چمتوکول.

۵. د زده کوونکو د کار دوسیه.

د زده کوونکو کاري دوسیه د زده کوونکو د کارونو یوه ټولگه ده، چې له ښوونکي او زده کوونکي سره د زده کړې د بهر په څرنگوالي کې مرسته کوي. د کارونو بېلگې چې په دوسیه کې اېښودل کېږي. د زده کوونکي یا ښوونکي د دواړو په خوښه اېښودل کېږي. په دوسیه کې کورنۍ

دنده، نورې دندې، تړونونه، د ازموینو نتیجې او نور کېښودل کېږي. هغه مهال چې د زده کوونکي د کار دوسیه بشپړه شوه، باید پرمختویاتو یې یو ځل بیا غور وشي او په مناسبو مقیاسونو دې ارزیابي شي.

پیلگه: دزده کوونکي د کار د ارزونې دوسیه.

(۵) جدول د زده کوونکو د کار د ارزونې دوسیه.

د زده کوونکي نوم					نېټه
د ارزونې ځانگړنې					په کیفی ډول ددرجه بندي مقیاس
ډېرښه	ښه	متوسط	کمزوری	ډېرکمزوری	
					خلاقیت او نوبت
					نظم او پاکوالی
					د د ندو بشپړ سر ته رسول
					...

۶- ازموینه

ازموینه د زده کوونکو د زده کړې د کچې د معلومولو تر ټولو مهمه وسیله ده. ازموینې د لوست له موضوع څخه د زده کوونکو د پوهې د ارزولو په موخه گټوره ده. له ازموینو څخه د عملیو، مهارتونو او ذهنیت په ارزلو کې کار اخیستل کېږي. ازموینه د کُل په توگه په دوه ډوله ده. یوه تحریري او بله تقریري.

په تحریري ازموینه کې لاندې ډولونه شامل دي:

۱. تشریحي پوښتنې

۲. دلنځواب لرونکي پوښتنې

۳. سمې او ناسمې پوښتنې

تقریري ازموینه لاندې ډولونه لري:

۱. شفاهي پوښتنې

۲. عملي پوښتنې

شفاهي پوښتنې: شفاهي هغه مهال کېږي:

۱. چې د ځواب ورکړه په لیکلي ډول شوني نه وي.

۲. موخه مو د زده کوونکي د شفاهي وړتیاوو ارزول وي، لکه خبري مباحثه او له ځنډ پرته ځواب.

د عملي ازموینې پوښتنې: د عملي ازموینې له پوښتنو څخه هغه مهال گټه اخیستل کېږي، چې زده کوونکي باید خپله وړتیا په مستقیم ډول وښيي. لکه د یوسلاید جوړول یا د میکروسکوپ لاندې د

يو سلايد کتنه .

تشریحي پوښتنې

په دې ډول پوښتنو کې باید زده کوونکي په لیکلي ډول جامع ځواب ووايي. په دې پوښتنو کې زده کوونکي واک لري، چې خپل ځوابونه څومره چې کولای شي بدایه کړي. تشریحي پوښتنې د لوړې کچې زده کوونکو د ارزونې لپاره مهمې دي.

لنډ ځوابه پوښتنې: د لنډ ځوابه پوښتنو کې زده کوونکي باید د یوې کلمې یا لنډ عبارت څخه گټه واخلي.

پرتله ییزې پوښتنې: په دې پوښتنو کې ځوابونه په یو بېل ستون کې په نامنظم ډول لیکل کېږي. پرتله ییزې پوښتنې د نورو پوښتنو ترڅنګ ښه اغېز لري. په دې پوښتنو کې که له پوښتنو څخه د ځوابونو شمېر زیات وي؛ نو زده کوونکي کولای شي، ځوابونه د گومان له لارې غوره نه کړي.

سمې اونا سمې پوښتنې

په دې پوښتنو کې باید زده کوونکي د ورکړل شوې جملې سموالی اونا سم والی په گوته کړي.

انساني سرمایه

پخوا چې د طب علم ترقي نه وه کړې، اکثره ماشومان تر پنځه کلنۍ د مخه مړه کېدل. ډېر لږ کسان څو او یا کلنۍ ته رسېدل. د څو پېړيو پخوا وخت شاعر چې کله وايي، چې بوډا شوم، نو منظور يې معمولاً دا وي، چې څلويښت کلنۍ ته رسېدلي دي. په تاريخ کې لولو، چې دې څوارلسمې ميلادي پېړۍ په پيل کې په اروپا کې ساري ناروغيو په ځېنو ځايونو کې درېيمه برخه خلک او په ځېنو نورو ځايونو کې پوره نيم خلک له منځه يوړل. ساري ناروغي څه موده پس داسې سرونه ريبيل لکه لوگري چې غنم ريبې.

د اکثره ناروغيو په مقابل کې د بشر بيوسي ددې سبب شوې وه، چې تر شلمې پېړۍ پورې نفوس چټکه وده ونه کړې او له دې درکه ځانگړې ستونزې پيدا نه شي.

په شلمه پېړۍ کې د طب علم ډېرې ودې او د نړۍ گوټ گوټ ته د طبي اسانتياوو رسول ددې لامل شول، چې نفوس په چټکۍ سره زيات شي. له احصايي سره سم په ۱۹۵۱ ميلادي کال کې په ټوله نړي کې دوه نيم ميليارده انسانان اوسيدل، خو اوس د نړۍ نفوس تر اووه ميليارده اوښتی دی. اټکل کېږي، چې تر ۲۰۲۰ کال پورې به د ځمکې په مخ د انسانانو شمېر تر اته ميليارده واوړي.

په يو اعلان مې لوستي وو، چې يو نوی زېږېدلی ماشوم خپل پلار او مور ته وايي، چې تاسو چې زه زېږولم، زما د ډوډۍ غم مو کړی و؟ زما د سبق او تعليم لپاره پلان او پروگرام درسره وه؟

زمور په ټولنه کې مېندې او پلرونه تصور کوي، چې ماشومان به يې بس په خپله لويږي، چې دا تصور معمولاً تباه کوونکی دی. پلارولي او مورولي دې ته نه وايي، چې ماشوم وزيرول شي واقعي پلارولي او مورولي دا ده، چې د نن ورځې ماشوم د سبا ورځې په لايقو او با تربيه کسانو واوړي. دا کار اسانه ندی ډير زحمت غواړي او ځکه خو که يو هېواد ډير شتمن هم وي، خو چې

خلک يې پرمختللي وي، مېنډې او پلرونه پکې د ډېر اولاد جرات نه کوي. له نفوس سره د اړوند مسایلو او مشکلاتو په باره کې د خلکو د پوهې او مالوماتو د زیاتیدا لپاره ملگرو ملتونو په ۱۹۸۹ کال کې په لومړي ځل د نفوسو نړیواله ورځ ولمانځله ددې ورځې له لمانځلو څخه مقصد دادی، چې ټولنې په دې غور وکړي چې د نفوسو د بې کنټروله زیاتیدا عواقب څه دي. د دې لپاره چې د خلکو ژوند بهتره وي، دنفوسو څنگه او څومره وده پکار ده.

انساني سرمایه

درې څلور کاله پخوا اټکل وشو، چې افغانستان د شاوخوا درې زره میلیارده ډالرو په ارزښت طبعي زېرمې لري. دا لویه سرمایه ده، خو جاپان، جنوبی کوریا، تایوان چې د اسیا د پرانگانو په نومونو مشهور دي، دومره طبعي زېرمې نه لري؛ بلکې جاپان خو د طبعي زېرمو له پلوه په خوارو هیوادونو کې حسابیږي. دغه ملکونه مجبور دي، چې د خپلو تولیداتو لپاره خام مواد له بهره راوارد کړي، مگر د طبعي زېرمو له نشتوالي سره سره ډیر شتمن او مترقي هیوادونه دي. داقتصاد پوهانو په نظر د دغو هیوادونو د چټکې ودې تر ټولو لوی عامل دا دی، چې انساني سرمایه (Human Capital) پکې زیاته ده د اکثره اقتصاد پوهانو په نظر با ثباته وده تر گردو لوی عامل انساني سرمایه ده.

انساني سرمایه څه ته وايي؟

انساني سرمایه د یو هېواد نفوس ته نه وايي؛ بلکې د یو هېواد په خلکو کې د مهارتونو او وړتیاوو زیاتوالي ته ویل کیږي.

د نولسمې پېړۍ چین هم د هغه وخت تر ټولو گڼ نفوسه هېواد وه، خو د هغه وخت چین د نړي په اقتصاد کې ډیره وړه برخه لرله او اقتصادي پرمختگ پکې په نشت شمار وه، ځکه د چین د خلکو کاري وړتیا کمه وه. مگر په اوسني چین کې اکثره خلک مهارتونه لري او د خپل ملک په پرمختگ کې مثبتې برخه اخیستلای شي.

له انساني سرمایه څخه مقصد یوازې دا نه دی، چې لا ډېر خلک دې لا ډېر مهارت زده کړي؛ ځکه که یو څوک په جسمي یا روحي لحاظ ناروغ وي، نو اول خو مهارت نشي زده کولای او که یې زده کړي هم سمه استفاده ورنه نشي کولای. له بلي خوا یو څوک به ښه تعلیم ولري او صحت به یې هم ډیر ښه وي خو د کار خدمت کولو اخلاقي انگیزه او روحیه به نه لري. دغسې کس هم په تیره بیا په خوارو ټولنو کې په کار نه راځي.

د دې لپاره چې په افغاني ټولنه کې په کافي اندازه انساني سرمایه ولرو او د بیوزلی وروسته پاتې والي له گردابه راووځو، پکار ده دغو څلورو قشرونو او اجتماعي گروپونو ته لا زیاته توجه وکړو.

۱_ ماشومان: یو مفکر ویلي وو، چې د یوې ټولنې اخلاقي سويه له دې مالومولای شو، چې له ماشومانو سره یې چلند څنگه دی. حقیقت دا دی، چې د یوې ټولنې تقدیر تر ډېره حده له دې

سره غوټه دی، چې له کوچنيانو سره پکې څنگه چلند کېږي. ايا کورنۍ، ښوونکي او ډولنې مشران په دې پوهېږي، چې له ماشومانو سره بايد څنگه چلند وشي؟ ايا د ټولنې مشران د يو شخصيت په وده کې هغه د ماشومتوب د ژوند اهميت ته متوجه دي؟ اروا پوهان وايي، چې دانسان د شخصيت بنيادونه تر پنځه کلنۍ پورې جوړېږي. اروا پوهانو ثابته کړې ده، هغه څوک چې په دېرش کلنۍ کې قتل کوي، په غالب گومان په درې کلنۍ کې يا د کم عمر په نورو کلنو کې ورسره شدت شوی وي. دغه راز د ماشوم تغذيه، معالجه د هغه د خوشال ساتلو مسایل خورا مهم دي، چې که اهميت ورنکړای شي، راتلونکې ژوند يې خرابېږي. زمونږ په ټولنه کې د ماشوم تربيه په اړه تر ټولو ناسم تصور دا دی، چې په وهلو، ټکولو کې گټه وينو.

د ماشوم وهل په ماشوم باندې په لوړ اواز چيغه کول، هغه مسخره کول او يا هغه ته کنځلې کول زمونږ په کورنيو کې عام دي او ډېر لږ کسان مو په دې پوهېږي، چې دغه سلوک تبا کونکي نتايج لري.

گڼ پلرونه په دې گومان دي، چې که له اولاد سره سلوک سوړ وي او هماغسې چلند ورسره وکړي لکه په دفترونو کې چې اکثره امران له مامورينو سره کوي. اولاده به يې سم ورزل شي. خو څرنگه چې ماشومان عاطفي رابطې او يو پنا ځای ته ډېر ضرورت لري، نو په کور کې سوړ چلند يې ممکن کړو لارو ته وروبولي. له کورنو څخه د پنځلس، شپاړس کلنو پېغلو او زلمو د تېښتې يو لوی عامل همدغه سوړ چلند دی. دغه راز په کور کې د محبت نشتوالی د زلميتوب د عمر د نشو يو لوی علت بللی شو. هغه اولاد چې له پلار سره د ناستې په وخت کې ازاي نه احساسوي، کورنۍ ژوند ورته بې خونده کېږي او د متبادلو خواوو ډېر ځله خطرناکو لارو لټون پيلوي. که پلار اولاد ته اجازه ورنکړي، چې د ده مخې ته ټوکې وکړي، اولاد به د پلار په غياب کې ټوکې وکړي، خو دغه ټوکې ممکن د ادب له چوکاټه وتلي وي.

۲. **ښځې:** څو کاله پخوا د ملگرو ملتو سرمشري بانکي مون وويل: ترڅو پورې چې نجونې او مېرمنې د له بيوزلی او بې عدالتي سره مخ وي، زمونږ ټول هدفونه لکه سوله، امنيت او پرله پسې انکشاف به له خطر سره مخ وي.

زمونږ په ټولنه کې ښځو ته معمولاً د دويم درجه انسان په سترگه کتل شوي دي او کوم چلند چې ورسره کېږي، ډېر مناسب بلل کېږي؛ البته، ځېنې داسې کسان هم شته چې د ښځو د وضعيت بهتري غواړي، خو دوی د ښځو د وضعيت بهتري ته تر ډېره حده د يوې اخلاقي او انساني شفقت له عينکو گوري.

داسمه ده، چې په ټولنه کې د کمزورو او مظلومو اقشارو سره خوا خوري او د ټولو وگړو لپاره عدالت غوښتنه د هر انسان اخلاقي دنده او د وجدان تقاضا ده؛ مگر ښځو ته د حقوقو ورکړه يوازې د خواخوږۍ خبره نده، لکه څنگه چې بانکي مون ويلي دي، چې د ټولنې نيکمرغي او کاميابي هم ورسره غوټه ده.

په شلمه پېړۍ کې چې اجتماعي علومو انکشاف وکړولو او د ټولنې ډېر رازونه را څرگند شول،

داهم ثابته شوله، چې په اجتماعي ژوند کې د ښځو نقش له زیاتولو پرته د ټولني دوامدار او ثابت انکشاف نا ممکن دي. په افغانستان کې دا خبره زیاته کېږي، چې که مېندې تعلیم یافته او لایقې نه وي، نو لایق زامن به له کومه کېږي. د دې خبرې په څنگ کې باید دې ته هم فکر وکړو، چې که زامن لایق هم شي؛ خو چې مېندې په ټولنه کې غیر فعاله او نا تکړه پاتې وي. ټولنه به د یو وزرې مرغی په شان چټک حرکت نشي کولي. زموږ سیاستوال، شاعرانو او لیکوال د مېندو او ښځو په تعریف کې وایي، چې د دوی په لمن کې احمدشاه او میرویس خان لوی شوي دي، خو حقیقت دا دی، چې که د یوې ټولني مېندې او خویندې دا اجازه ونه لري، چې د میرویس او احمدشاه غوندې په لویو کسانو بدلې شي، بیا به هم پرمختګ نیمګړی وي.

په هغه ټولنو کې چې ښځې فعالې دي، هلته اجتماعي او اقتصادي انکشاف ځکه چټک دی، چې د کار او تولید قوت پکې یو په دوه دی. که د ټولني په اوسني حالت کې تحرک اوسیکه نه وي، د سباني نسل د لیاقت زمانت یې څوک کولای شي؟

که په یو کور کې ښځې او نارینه دواړه کار وکړي، عواید به یې یو په دوه وي او چې عواید دوه برابره شو، دماشومانو دتربیې او ښې روزنې لپاره امکاناتو په دوه کېږي. د تعلیم حق د کار حق او خوندیتوب دی. په افغاني ټولنه کې د ښځې درې اړتیاوي بللی شو. زموږ په ټولنه کې ښځې په کورونو کې د وهلو ټکولو څخه په امن کې ندي او دا نا امني تر دې حده رسېږي، چې ممکن د مرګ خطر یې وي، خو د میره کورنۍ به یې ډاکټر ته نه بیایي.

۳. **معلولین:** د پرانس پرس اژانس د اته کاله پخوا یو راپور د ماهرانو له قوله وایي، چې افغانستان کې شاوخوا اته لکه معلولان دي، چې اکثره یې د جګړې نه بلکې د نږدې خپلوانو ترمنځ د ودونو په نتیجه کې معلول شوي دي. تاسو که په کوڅه او خپل کلي کې سترګې وغړوئ، په گڼو کورنیو کې به ذهني او جسمي معلولان ومومئ. مور کولای شو، چې د نږدې د خپلوانو ترمنځ د واده خطرونو په باره کې د مالوماتو د زیاتو معلولانو ته د مناسبو کارونو د پیدا کولو او هغوی ته د احترام د کلتور د خپرولو له لارې د ټولني په دې اړخ کې شته نیمګړتیاوې کمې کړو. څو کاله پخوا داسې گنل کېده، چې افغانستان به تر دوه زره دیارلسم کال پورې له ماینونو څخه پاک هېواد وي، خو اوس چې په دې دوه زره دیارلسم کال کې یو افغانستان بیا هم د نړۍ ماینونو درکه په څو گوته شمار خطرناک هیوادونو کې حساب دی. ماینونو هر کال د گڼو افغانانو د وژل کېدو او ټپي کېدو سبب ګرځي. یو ورستی راپور وایي چې په تیرو شپږو میاشتو کې یوازې په کندهار ولایت کې په لارو کې کیښودل شویو ماینونو او بمونو شاوخوا شپږ سوه کسان وژلي یا ټپیان کړي دي. جنگ او نورو بدمرغیو زموږ هېواد کې معلولان دومره زیات کړي، چې د ټولني دغه قشر ته له لازمي توجه پرته د نیکمرغه او سوکاله ژوند تصور مشکل دی.

۴. **معتادان:** معتادان زموږ د ټولني یو بل قشر دی، چې د مرستې او لازمي پاملرنې ته اړتیا لري. مور ته معتادان گناهګار مالومیري او په همدې وجه مو اکثره وخت په خپل حال پرېښي دي، خو د ټولني په دومره لوی قشر باندې سترګې پټول او ځان ناګاره اړول یوازې د ځان غلطول دي. د

ملگرو ملتونوله راپورونو سره سم په افغانستان کې شاوخوا یو میلیون کسان معتاد دي، یانې په کابو هرو دیرشو افغانانو کې یو د مخدرو موادو عملي دی. افغانستان چې د نړۍ نوي فیصده تریاک تولیدوي. د تریاکو او نورو مخدره موادو قرباني دی. اعتیاد زموږ د ټولنې یو داسې مشکل دی، چې که مبعیده ښکاري ټولنه او حکومت کولای شي، چې د کوکنارو د کرلو د مخنیوي رانیولې د معتادانو سره سم علاج پورې مختلفو مسایلو ته پام وکړي او اعتیاد وار په وار کم کړي، مور که څه هم د نړۍ د نورو ټولنو د فیصدې په لحاظ ډیر معتادین لرو، خو تر اوسه لا په کورنیو کې په دې باره کې پوره مالومات نشته، چې که خدای جل جلاله مه کړه، د کورنیو غړی معتاد شي؛ نو څنگه چلند باید ورسره وشي چې د هغو د رغیدو امکانات زیات شي؟

شپږ اصلي عوامل یې په لاندې ډول دي

د افغانستان په ټولنه کې مو څلور اصلي گروپونه یاد کړل چې نامناسب چلند ورسره د ټولنیز انکشاف او سعادت مخه ډب کړې ده. اوس به هغه شپږ اصلي عوامل په گوته کړو چې نه یوازې د محرومو قشرونو او گروپونو بلکې د ټولنې نیکمرغي او کامیابي ورسره غوټه ده او د انساني سرمایې د ایجاد له لارې لرې کوي.

۱. نرم چلند:

په تاریخونو کې لولو، چې چنگیز خان ځکه په گڼو اسیایي ملکونو حمله وکړه او په میلیونونو کسان یې ووژل، چې د خورازم پاچا ستر سفیر او څو کسه سوداگر یې وروژلي وو. یوازې چنگیزخان نه وو، چې د حملې او قتل لپاره یې دلیل پیدا کاوه. هر انسان چې نادوده کوي، دلیل ورته پیدا کوي. دلیل انسان ته ضرورت لري. که یو څوک بې دلیل جنایت وکړي، ناکراره کېږي انسان د خپل وجدان کرارولو او تیرایستلو لپاره مجبور دی، چې خپلې ناروا ته دلیل جوړ کړي او خپل ځان په خپله و غولوي. هیتلر چې له قتلونو خوند اخیست، په میلیونونو کسان یې ووژل او ځان یې په دې قانع کړ، چې دا یهودیان دي او وژل یې پکار دي. شوروي مشر ستالین هم په میلیونونو کسان ووژل او ځان یې په دې قانع کړ، چې د انقلاب دښمنان او کارگرې طبقې مخالفان یې وژلي دي، چې دوی ډیر بد خلک دي. کله کله په دنیا کې یو جنایتکار ونیول شي، چې یوازې ښځې وژني یا د خاصې قبیلې کسان وژني او گمان کوي، چې وژل یې پکار دي. لنډه دا چې د قتل په شمول هر خشونت چې ترسره شوی وي، عاملانو یې دلایل ورته پیدا کړی دی، خو دلایل هسې د ځان تیرایستلو او وجدان کرارولو لپاره وي. د جنایت او تشدد پلویان ولې له تشدد ده لاس نه اخلي، چې هم یې د ځان تیر ایستلو ته اړتیا نه وي او هم یې خدای جل جلاله ته او هم یې تاریخ ته مختور نه وي؟

ددې پوښتنې په ځواب کې ویل کېږي، چې که یو څوک په ماشومتوب په وخت کې له تشدد سره مخ شوی وي، هغه چې لوی شي او قدرت پیدا کړي نو که قدرت په گوتو ورغی، نو خشونت به کوي. مطلب دا چې خشونت له خشونته زیږي. زموږ په ټولنه کې خشونت زیات دی. یوازې

سیاسي علتونه نه لري؛ بلکې اجتماعي او روزنيز علتونه هم لري. یو پلار به په کور کې له خپلو ماشومانو سره نرم چلند کوي، خو د هغوی مور به وهي او ټکوي. د دې مور ماشومان چې دغه حالت ته گوري، په رواني لحاظ ممکن ناروغان شي او ډیر کلونه پس چې قدرت په گوتو ورشي؛ ممکن د خدای جل جلاله د مخلوق د ځورولو او ربرلو شوق ور پیدا شي او د دې هوس د پوره کولو لپاره به طبعاً په دلایلو پسې گرځي. مثلاً وایي به د دې سړي وژل، ځکه پکار دي، چې له حکومت سره کار کوي. د دابل سړي وژل ځکه پکار دي، چې مفکوره یې باطله ده... په تاریخ کې د ظالمو واکمنو مثالونه د ادرس هم راکوي، چې که په یوه ټولنه کې یو کس یا ډله ټول اختیار په لاس کې ولري؛ ممکن ډېر خشونت وکړي او تباهي راولي. د دې لپاره چې په ټولنه کې مو خشونت ناروغي کمه شي، نه یوازې پکار ده، چې دیکتاتورانو او مستبدانو ته سرنوشت ونه سپارو؛ بلکې دې ته هم سخته اړتیا لرو، چې په کورني ژوند کې په ښوونځي کې او په کلي او کوڅه کې نرمی ته مخه کړو او د شاعرانو دا خبره له یاده ونه باسو چې: محبت له محبته پیدا کیږي.

۲. زده کړه:

په افغانستان کې تر لسو میلیونو ډیر کسان په ښوونځیو کې سبق وایي او په لس گونو زره نور کسان په پوهنتونونو کې په تحصیل بوخت دي. دا ډېر لوی پرمختگ دی، خو بیا هم په میلیونونه کسان په تیره بیا جینکې له تحصیل محرومې دي او زده کړو د کیفیت په برخه کې جدي ستونزې لرو. مختلفو تحقیقاتو ثابته کړې، چې په یوه ټولنه کې د انکشاف اندازه او په زده کړو باندې د پانگوني اندازه له یو بل سره مستقیم تناسب لري. زموږ په گاونډي ملک پاکستان کې چې نن سبا د نا کراریو فرقي تعصبونو او قتل عام اور بل دی. د اوسني بد حالت یو لوی عامل په تعلیم باندې د پانگوني کموالی بلل کیږي. په دې اړه ټولنپوه ډیویډ بلیر په خپله یوه څېړنه کې لیکلي: ((که څه هم په پاکستان کې په دولتي ښوونځیو کې زده کړې وړیا دي، خودغه یوسلو اتیا میلیونې هېواد د مکتب عمر یوازې شپيته فیصده هلکان او پنځوس فیصده انجونې ښوونځیو ته ځي. په پاکستان کې کابو نیم نفوس تر اته لس کلونو کم عمر لري. د پاکستان په ښوونځیو په متوسطه دوره کې د دغه هلکانو درویشت فیصده او انجونو اتلس فیصده زده کړې کوي، مانا دا چې په هر پنځو انجونو او هلکانو کې چې د ښوونځي په متوسطه دورې کې د زده کړې عمر لري، یوازې یو کس منځي ښوونځي ته ځي. د دغه شمېره د نړۍ د ځېنو بېوزله او وروسته پاتې هیوادونو د زده کوونکو تر شمېرې هم کمه ده. په زیمبابوې کې چې ډیر بېوزله هېواد دی، کابو نوي فیصده ماشومان لومړني ښوونځي لولي او کابو پنځوس فیصده انجونې او هلکان متوسط ښوونځي ته ځي. که د پاکستان گاونډیو ته راشو، نو باید ووايو چې په هندوستان کې تر اتیا فیصده زیات ماشومان لومړني ښوونځي لولي. په سریلانکا کې که څه هم په کلونو کلونو کورنۍ جگړې وې، خو د لومړني ښوونځي د عمر کابو ټول هلکان او نوي فیصده په زده کړه بوخت دي. د پاکستان خورا ورسته پاتې گاونډي هېواد افغانستان هم لږ تر لږه د هلکانو د تعلیم له جهته تر پاکستان بهتر دي.))

۳. خواړه:

زموږ په ټولنه کې د داسې ځوانانو شمېر کم ندی، چې دوه درې ساعته کار کولو وروسته د ستومانی احساس کوي او زړه یې غواړي، چې استراحت وکړي. په دې هېواد کې داسې گڼې امېندواره میرمنې موندلې شوې، چې کړاغې راختلې وي او دومره بې انرژي وي، چې د خبرو کولو وس نه لري، دغه راز اکثره ماشومان، زلمکي، انجونې او د ښوونځي شاگردان وینو، چې د بدن وده یې تر معمولي او مناسب حالت ضیفه وده. ددغو ستونزو یو اصلي علت دا ده چې کوم خواړه په افغانستان او همدارنگه نورو بیوزله هیوادونو کې خوړل کېږي، د کیفیت مشکلات لري. لکه څنگه چې د خوړو کیفیت مهم دی. یو هېواد باید هغومره خواړه ولري، چې د خپلو خلکو گڼې ورباندې مېرې کړي. دغسې په یو هېواد کې د هېواد کې د خوړو لازم کیفیت پکار دی. د یو چا خواړه هغه خاصیت ونه لري، یا یې په کافي اندازه ونه لري، چې یو روغ فعال او متحرک بدن ته پکار دی، مانا یې دا ده، چې دی به په صحي لحاظ په کمزوري حالت کې وي او ذهني، جسمي او بدني وده به یې تر طبعي حالت ټیټه وي. کله چې په یوه ټولنه کې د دغسې کسانو شمیر زیات شي، هغه ټولنه په حقیقت کې د ناروغو او غیر فعالو کسانو په ټولنه بدلیږي. په افغاني ټولنه کې همدا اوس تر ډېره حده په همداسې حالت کې ده او د خوړو د کیفیت د ټیټ والي ستونزه لري. همدا اوس شاوخوا لس میلیونه رده کوونکي ښوونځیو ته ځي خو د لایقو او فعالو زده کونکو شمېر پکې خورا کم دی. همدا اوس په لکونو کسان په دولتي او غیر دولتي ادارو کې په کار بوخت دي. دوی معمولاً اته ساعته د کار په ساحه کې تیروي؛ مگر که په یې واقعي کاريې راټول کړو، نو د ځېنو اټکلونو او تخمینونو په حساب د ورځې یو ساعت هم فعاله نه تیروي. مونږ دا مثالونه د ټولني د نورو اقسارو په برخه کې د بزگرانو د کور د مېرمنو او د نورو پرگنو په برخه کې هم ورکولای شو. چې داسې ولې ده؟

په دې کې شک نشته چې د کم کار کول او په تیره بیا د لوړو د کیفیت د کار نشتوالی، دکمزري مدیریت، دکمزوري مهارت، د وسایلو د کموالي او د اقتصادي انگیزو د ضعف په شمول مختلف دلایل لري؛ مگر یو هغه علت چې زموږ د انساني منابعو په ضعف کې لویه ونډه لري، معمولاً ډېر پام ورته نه کوو، هغه د خوړو د کیفیت کموالی دی. څېړنو ثابتې کړې ده چې څومره په یوه ټولنه کې د خوړو د کیفیت اندازه بهتره وي، هغومره هلته تحرک او فعالیت ممکن زیات وي. په دې کې شک نشته چې که ټولنه بیوزله وي؛ نو د خوړو د کیفیت بهتره کول او د مغزي توکو ترلاسه کول به ورته اسانه نه وي؛ مگر که ټولنه د خوړو د تامین دغه اړخ په رسمیت وپېژني او اهمیت ورکړي؛ نو بیا داسې لارې چارې چې دغه ساحه کې بهتري راشي. د افغانستان په شرایطو کې د خوړو د کیفیت د بهتری لپاره درې داسې ساحې شته چې که توجه ورته وشي، نو په راتلونکې څو کلونو کې به مو د خوړو د کیفیت په برخه کې ښه پرمختگ کړی وي. په دغو کې یوه ساحه دا ده، چې تجارت وزارت د خوړو په وارداتو یوازې حلال و حرام او د خوړو فاسدوالي او روغوالي ته ونه گوري بلکې د کیفیت له نظره هم ورته وگوري، مثلاً که دوه ډوله خواړه وي او د دواړو یوه بیعه

وي، خو د تغذیې له نظره د دا یو ډول اهمیت زیات وي، نو بهتره ده، چې په مالي او گمرکي نظام کې د هاغه ډول په گټه تغیرات راشي، چې د تغذیې په لحاظ یې کیفیت بهتره دی. البته اوس خو مونږ په داسې شرایطو کې یو، چې حتا د مضرو او فاسدو خوړو د واردولو د مخنیوي په کار کې هم پوره بریالي نه یو. بازار له داسې شیدو، مستو، او نورو خوړو مالا مال دی، چې تاریخ یې تیر دي. دغسې فاسد مالونه د کابل او نورو ولایتونو په کابو هر مارکیټ کې پیدا کولای شو، خو حکومت د عامو خلکو په تیره بیا د غریبو خلکو چې اکثره یې نالوستي هم دي، دې مشکل ته پام نه کوي او دوکانداران په بې غمه زړه تاریخ تېر مالونه پلوري. له بلې خوا د خلکو د خبرولو ساحه ده. افغانستان اوس تر بل هر وخت زیاتې تلویزیوني، راډیويي او مطبوعاتي خپرونې لري، خو دا خپرونې د خلکو د خوړو د کلتور د ښه کولو او په مجموع کې د خلکو د روغتیايي کلچر په بهتره کې یا برخه نه اخلي، یا یې ونډه خورا کمه ده. که چیرته د روغتیا او اطلاعاتو کلتور وزارت په لارښوونه افغاني خپرونې په دې ساحه کې د ځان لپاره ځنې مسولیتونه ومني، دا به په راتلونکو څو کلونو کې د خلکو روغتیايي پوهه په لویه پیمانته زیاته کړي او د خوړو د کیفیت په اړه به د ولس د مالوماتو په اندازه کې څرگند تحول راشي چې دغه پوهه پخپله د خوړو د کیفیت په ساحه کې حساسیت زیاتوالی او دولت، سوداگر او نور اړوند لوري دې ته هڅولي شي، چې په دې موضوع لایات کار وکړي. د خوړو د کیفیت د بهتری لپاره بل مهم کار دادی، چې د افغانستان د زراعت وزارت پخپلو پالیسیو کې دې ته هم پام وکړي، چې هغه زراعتي پیداوار زیات شي، چې د تغذیې له اړخه یې اهمیت زیات دی. که څه هم په دغسې مواردو کې وروستی فیصله د اقتصادي انگیزو په لاس کې ده خو ماهران کولای شي، چې هغه د چا خبره هم د ثواب او هم د خرما کار وکړي. هم د بزگرو اقتصادي انگیزې په نظر کې ونیسي او هم د داسې بوټو تولید او تکثیر تشویق او حمایه کړي، چې د تغذیې په لحاظ یې گټه زیاته ده. د خوړو د کیفیت بهتری د روغو، فعالو، لایقو او خوشالو وگړیو د شمېر د زیاتیدو سبب کېږي او په هره ټولنه کې چې داسې کسان زیات وي، د هغې اقتصادي او معنوي ترقي طبعاً چټکه او ډاډمنه ده.

۴. نظافت:

نظافت د اسلام په مبین دین کې د ایمان برخه ده؛ مگر زموږ په ټولنه کې په عمل کې ورته لږ توجه کېږي او بلکې پاکي ته پام نه کول د ملنګۍ او فقیرۍ یوه نښه ده. د اروپا د منځنیو پیړیو په باره کې لولو چې: (عیسوي روحانیو د انسان بدن د گناهونو کور او فنا کېدونکی شي باله. دوی د بدن په پاکېدو بې باوره خو د روح په تطهیر او تذکې باورمن وو. دوی به تبلیغ کاوه، چې بنیادم باید د بلې دنیا سفر ته ځان چمتو او د سفر توبنه یې برابره کړي. ورو ورو داسې فکر عام شو، چې که څوک ځان خیرن ساتي، نو گویا د تقوا خښتن دی او په دې توگه ورو ورو د اروپا په منځنیو پیړیو کې د ځان وینځلو او حمام کولو ته د ایمان خاوندانو په ښه سترگه و نه کتل. د کلیسا مقاماتو به په هغو کسانو بد ویل چې په حمام کې یې ډیر وخت تیر او خو په کلیسا کې لږ.)) نظافت ته پاملرنه نه یوازې د ښه ذوق او مهذبوالي نښه ده او اجتماعي روابط ورسره خواږه کېږي، د روغتیا لپاره هم

بنیادي اهمیت لري. شپږ کاله پخوا په نړۍ کې په لومړي ځل د میزان په څلورويشتمه نېټه د لاس وینځلو نړیواله ورځ ولمانځل شوه. ددې ورځې د نومولو مقصد دادی، چې په دنیا کې خصوصاً په هغو ټولنو کې چې خواري او بي سواډي په کې زیاته ده، خلک د لاسونو پاک ساتلو ته ډېر پام وکړي، څو په دې ډول د خلکو په تیره بیا د ماشومانو د ناروغیو او مرگونو اندازه کمه شي. له احصایي سره سم، په نړۍ کې هره ورځ کابو پنځه زره ماشومان د اسهال د ناروغي په وجه ساه ورکوي، چې که چېرته ماشومان تر ډوډۍ خوړلو د مخه او دغه راز تشناب او قضای حاجت ته تر تلو وروسته لاسونه په صابون پاک وویځي، د مرگونو دغه اندازه به نیمایي ته را ټیټه شي. د احصایي مطابق هغه ماشومان چې تر ډوډۍ د مخه او تر قضای حاجت وروسته خپل لاسونه په صابون سم نه وینځي او په همدې علت په اسهال او نورو ناروغيو مبتلا کېږي او ساه ورکوي، تر ډېره حده له وروسته پاتې هیوادونو سره تعلق لري. له راپورونو سره سم افغانستان یو هغه هېواد دی چې د ماشومانو نظافت ته پکې توجه ډیره کمه ده. دا یوازې د لاسونو نظافت نه دی، چې لږ توجه ورته کوو د غاښونو د برسولو په شمول د نظافت د کلتور گټو برخو ته د توجه د کموالي په وجه له گټو ستونزو سره مخ یو.

۵. ورزش:

که څه هم په وروستيو کلونو کې افغان ځوانان په ځېنو ورزشونو په تیره بیا کرکټ کې ښه وځلیدل، خو د ورزشي میدانونو کموالی او زموږ په تربیتي نظام کې د لوبو بې قدرۍ ته چې گورو، نو ویلی شو، چې په دې برخه کې هم د مادي وسایلو سخت کمی لرو او هم په ذهني لحاظ لا دې ته تیار نه یو، چې ورزش د روغ او کامیاب ژوند یو لازم جز وگڼو. ورزش د جسمي او روحي روغتیا او دغه راز د اجتماعي روابطو د پراختیا او د اخلاقي ژوند د لرلو یوه بهترینه وسیله ده، چې په کار ده، لا زیاته توجه ورته وکړو.

۶. د نفوسو د بي کنټرولي ودې مخنیوی:

افغان عالم ډاکټر اشرف غني په خپله یوه وروستی مقاله کې لیکلي دي ((زموږ د نفوسو وده د نړۍ له چټکو ودو څخه ده. د دې لپاره چې زموږ اقتصادي وده زموږ د نفوسو له ودې سره سمون وڅوري، د کال لږ تر لږه نهه فیصده اقتصادي ودې ته ضرورت لرو... اوس تخمین دادی، چې زموږ اقتصادي وده به له ۱۴۲۰ کال وروسته په کال کې د څلورو او پنځه تر منځ وي)). د نړۍ د هر هېواد لپاره او په تیره بیا د افغانستان غوندې بیوزلي هېواد لپاره په کار ده، چې د اجتماعي، سیاسي او اقتصادي بحرانونو د مخنیوی لپاره د نفوسو د بي کنټرولي ودې مخه ونیسي. د نفوسو د بي کنټروله زیاتیدا د مخنیوي لپاره د فميلي پلانینگ د فعالیتونو په زیاتوالي سره بیره، لکه څنگه چې د نورو هیوادونو تجربو ښودلې ده، پنځو نورو اړخونو ته توجه په کار ده:

۱. د نفوسو د ودې د کنټرول اهمیت ته د خلکو پام اړول او په دې برخه کې د پوهاوي د وسیع پروگرام عملي کول. په دې مقصد کې د کامیابي لپاره د جوماتونو له ملا امامانو را نیولې، د تعلیمي

- نصاب کتابونه، رسنۍ، سمینارونه او تبلیغات ټول نقش لرلای شي.
۲. د ښځو او نارینه وو با سواده کولو ته لا زیاته توجه کول.
۳. په اجتماعي او اقتصادي ژوند کې ښځو ته لا زیاته ونډه ورکول. زموږ اکثره کورنۍ په دې وجه زیات ماشومان لري، چې غواړي زوی ولري او زامن یې لږ تر لږه دوه شي. که نجونې په اجتماعي او اقتصادي ژوند کې فعال نقش ولري، د زامنو د لرلو د ارزو شدت به کم شي. دغه راز په اجتماعي، اقتصادي ژوند کې فعالې مېرمنې به د ډېرو ماشومانو زېږولو او پاللو ته ډیر وخت ونه لري او هغومره ماشومان به مناسب وگڼي، چې سم یې روزلای او پاللای شي.
۴. د مېندو او ماشومانو د مړینې د اندازې د کمولو لپاره د اقداماتو زیاتول. کله چې میندې او پلرونه ډاډه شي، چې د ماشومانو د مړینې خطر یې کم دی نو بیا ممکن د ډېرو اولادونو د لرلو ارزو ونکړي.
۵. د ژوند د لا اوچت معیار او د اولاد د ښې روزنې په برخه کې د خلکو د پوهاوي د کچې لوړول. په وروسته پاتې ټولنو کې اکثره خلک د ماشوم د روزنې په برخه کې د مسولیت احساس نه کوي. حال دا چې په پرمختللو ټولنو او رسیدلو کورنیو کې د ماشوم ډوډۍ، لباس، ځای، تربیې، تعلیم، او صحت ته پام کېږي او له هرې مور او هر پلار سره د ماشوم د زوکړې له اولې ورځې دا فکر وي، چې اولاد یې باید داسې وروزل شي، چې سبا ته په ټولنه کې د یو محترم انسان په حیث ژوند وکړي او مناسب کار ولري.
- مور که د نفوسو د کنټرول په برخه کې د نن کارونه سبا ته پریردو او ځان په دې غلطوو، چې سبا به یې گورو، مانا یې داده، چې سبا ته خپل مشکلات لا زیاتوو. بهتره داده چې د نفوسو د بې کنټرولې ودې له خطر سره ژر تر ژره واقعي او جدي مبارزه پیل کړو.

د دیداکتیک تاریخچه

څرنګه چې د علومو په ساحو کې نوي اصطلاحات منځ ته راغلل، نو په همدې ډول په پخواني یونان کې د پیداگوږي په ساحه کې د دیداکتیک (Didasko) اصطلاح رامنځ ته شوه. په تیرو وختونو کې دیداکتیک د ښوونې او روزنې څخه بحث کاوه؛ مګر د علومو په پراختیا او د ښوونې او روزنې په ودې سره دیداکتیک د یو علم په توګه رامنځ ته شو. دیداکتیک هغه علم دی، چې د روزنې او مالوماتو اړین او بنسټیزې ستونزې حلوي. اصلاً (دیداکتیک) د دیدکتیکاس له کلېمې څخه اخیستل شوی دی چې مانا یې زده کوونکی او ښوونکی دی.

همدارنګه دیدسکالیس هم د دیداکتیک کلېمې پورې اړه لري، چې (دیدسکا) په مانا زده کول، درس ورکول او دیدسکالیس د ښوونې او روزنې په مانا راغلی دی. دیداکتیک د زده کړې او مالوماتو په نظر د پیداگوږي یوه اړینه څانګه ده. پیداگوګ (د یوناني کلېمې پیداګوسپي) څخه اخیستل شوې چې (هلک یو سه او هلک راوپه) په مانا دی.

په پخواني یونان کې روحانیونو او ارسطو کراتا ځانګړي خدمتګاران درلودل چې د هغوی ماشومان به یې له کورونو څخه ښوونځي ته وړل او د درس ویلو څخه وروسته به یې د ښوونځي څخه کورونو ته راوړل، چې دا ډول کسانوته پیداګوس ویل کېده. پروفیسور توماس بریګز پیداگوږي په دې ډول تعریفوي: پیداگوږي هم ساینس او هم هن ردي، خو هغه باید یو داسې ساینس وي، چې په منل شوې فلسفه باندې اتکا او بنسټ ولري او هم داسې پوهه وي، چې ټول په

افاقي توگه سره ثبوت شوي حقايق په نظر کې ونيسي او د ريښتينو څېړنو او تجربو پايلې په کار يوسي.

ديداکتیک د زده کړې روشونو او منځ پانگې او ښوونيزو پروگرامونو محتويات په ښوونځيو کې او هم د تدريس له ميتودونو او د دوی په څېر له نورو مسایلو څخه څېړنه کوي او يا په لنډ ډول چې ديداکتیک د پېښو له قانون مندی او تنظيم او د هغه اغېزې د زده کوونکي په روزنه او د زده کوونکي د شخصیت د ودې په پړاو کې اغېزه کوي؛ تر څېړنې لاندې نيسي.

له بله پلوه ديداکتیک د ښوونکو او زده کوونکو له فعاليت څخه بحث کوي. همدارنگه د زده کوونکو او ښوونکو تر منځ (بنیادي) اړيکه د زده کړې په جريان کې تر مطالعې لاندې نيسي.

اوسنی ديداکتیک د ديموکراتیک او پرمختگ لپاره ډېر گټور او ارزښتناک وه، چې د عملي پانگې او د تجربو په اغېز د څو پېړيو راهيسې د ځوان نسل د روزنې لپاره د ښوونې او روزنې په ساحه کې رامنځ ته شويدي.

همدارنگه د ديداکتیک تېوري دغه عملي پانگې او تجربې د تاريخ د مختلفو دورو سره او د وگړو له خوا د ټولني ټاکلي شرايط او موخې چې د ښوونځيو په مقابل کې وړاندې کوي، اړيکه ورکوي.

په لومړنيو وختونو کې بشر د ښوونې او روزنې لپاره گلې موخې درلودې، چې په هغه وخت کې د زده کړې منځپانگه پېچلې او مغلق نه وه؛ بلکې د مشرانو د تجربو او د کړنو پربنسټ زده کړه سرته رسېده، چې ماشومانو په هغه وخت کې د مشرانو پېښې کولې.

د ديداکتیک کلمه ډېر پخوانی تاريخ لري، چې په دې لاره کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي. د لومړي ځل لپاره د ديداکتیک پرمختگ په پخواني چين، هند او روم کې پيل شو؛ مگر د ښوونې او روزنې په سيستم کې کوم مانا نظم او دسپلين نه درلود.

د ښوونکو د پرمختگ تاريخ رانبايي، چې په منځنۍ پېړۍ کې زده کړه پېچلې بڼه درلوده چې هغه وخت کې ښوونځي د کلیسا د راهبانو او فيودالانو تر لاس لاندې وه او د ښوونې او روزنې په ساحه کې کومې څېړنې سرته نه رسېدلې، چې په گلي ډول تر ۱۷ مې پېړۍ پورې کوم مشخص کتاب د ديداکتیک په نوم نه و ليکل شوی او که ليکل شوی هم و، سم او درست نه دی.

د زده کړې د پرمختگ د تيوري بنسټگر مشهور عالم (چکي بن اموس کومنسکي) چې ۱۷ پېړۍ کې يې ژوند کاوه. هغه د ښوونې او روزنې په ساحه کې منظم نظريات او وړانديزونه درلودل.

د پيداگوک عالم چکي بن اموس کومنسکي د ۱۶۷۰-۱۰۹۲ ميلادي کلونو کې ژوند کاوه. کومنسکي په منځنۍ پېړۍ کې د نوې زده کړې لپاره مبارزه وکړه او ټول خلک يې زده کړې ته راوبلل. هغه پدې عقیده وه، چې بايد لارښوونه وشي، تر څو ښوونځي په يو روښانه او د نظم او ترتيب او د سولې او ارامۍ په ځای بدل شي او د ديداکتیک سيستم يې رامنځ ته کړ او د يوې ريښتني زده کړې لپاره يې مبارزه وکړه او ټول خلک يې زده کړې ته راوبلل او د ديداکتیک

سیستم یې رامنځ ته کړ او د یوې واقعي زده کړې لپاره یې مبارزه وکړه او په مکاتبو کې یې مثبت تاثیرات راوستل او په خاص ډول سره د زده کړې د تیوري بنسټ یې په ښوونه او روزنه کې کېښوده. ددې مشهور عالم (کمونسکي) ټول نظریات او افکار (دیداکتیک بزرگ) ته عنوان لاندې راټول شوي دي.

کومنسکي، را پاڅېده د لومړي ځل لپاره یې اصول صنفی جوړ کړل. تر اوسه پورې د هغه د ژوند څخه تقریباً 300 کاله تیر شو. په دې خو د هغه پیداگوښي نظریات له منځه تللي نه دي؛ بلکې د ښوونې او روزنې په چوکاټ کې د هغه د نظریاتو څخه گټه پورته کېږي. همدارنگه ددغه عالم (کمونسکي) پیداگوښي نظریات د ښوونې او روزنې پوهانو او متفکرین یې اغېزمن کړي و، چې ددغه عالمانو څخه (ای اهن هنریخ پستالوسي) په نوم و. پستالوسي په دې متعقد و، چې په ښوونځیو کې حرفوي زده کړه رامنځ ته شي، ځکه چې په دې هکله کې د ماشومانو د ذهني ودې تیوري رامنځته کېږي او کوښښ یې وکړ، تر څو د ودې او زده کړې سوال ته ځواب ورکړي. هغه ویل (اول ساعت کې ماشوم پیدا، اول ساعت د ماشوم زده کړه) ده.

او هغه د ژوند او دښوونځي په هکله ډېر تاکید وکړ، پدې ترتیب سره د پتالوسي د خدماتو څخه یو هم ژبه (زبان)، ریاضي او د هندسي مضامین یې د درس په اصول تدریس کې ولیکل او همدارنگه یو الماني پوه (ادولف دسترویک) په نوم د پستالوسي نظریات وڅارل او هغه په ښوونځي کې د زده کوونکو د خپلواک کار روش او فکري کړنې یې چمتو کړل د سترویک په پرگنده ډول هوډ وکړ چې په ښوونځیو کې د زده کړې زوړ او پخواني سیستم ته بدلون ورکړي، نو پر همدې بنسټ یې د تدریس دوه ډولونه رامنځ ته کړل.

۱. د بیان د ځواک وده

۲. د سوال د وړاندې کولو وده

دسترویک د لومړي ځل لپاره زده کوونکي اړ وایستل، تر څو په ازادانه ډول سره حقیقت مالوم کړي. هغه عقیده درلوده چې په روزنه کې له ساده څخه مرکب، له مالوم څخه مجهول، له نژدې څخه لرې او نسبتاً اسان څخه نسبتاً ستونزمن ته لاره پیدا کړه او د مسایلو په حلولو یې پیل وکړ. په دغه پېړۍ کې روسي پوهانو او متفکرینو د ښوونې او روزنې په ساحه کې زیاتې څېړنې سرته رسولې دي. د هغوی له جملې څخه: وساریون گریگویویچ بلنيسکي (1811 - 1848) الکسندر ایوانوویچ گرتسن (1812-1870) لینکولای الکسندروویچ دوبر لوبوف (1836 - 1861) د زده کړې تیوري او پراکتیک کې زیاتې لاسته راوړنې وکړې او په ځانگړي توگه د څېړنې په باره کې د طرز او تفکر علاقه او زیاتې ارزښتناکې نظریې له ځانه پرېښې دي.

کد او شیسکي د بډاکتیکي عمده او ارزښناکې پوښتنې او ښوونې او روزنې په وجه زده کوونکي تر مطالعې لاندې ونیول او خپلو پوښتنو ته یې ځوابونه چمتو کړل او همدارنگه د زده کوونکو

وده، کړنې او طرز تفکر او د ښوونکو حدت او یو ځای والی یې د نظر څخه تېر کړل او همدارنگه نوموړی علم وکولای شول، چې د ښوونې لومړنی میتود لاسته راوړي.

د افغانستان د پوهنتونونو د انجنیري، زراعت، طبی علوم، اقتصاد او ژورنالیزم چاپ شوودرسي کتابونو لست (ننگرهار، کابل، کابل پولی تخنیک، هرات، بلخ او خوست) ۲۰۱۵-۲۰۲۱

پوهنتون	لیکوال	د کتاب نوم	ژبې	پوهنتون	لیکوال	د کتاب نوم	ژبې
ننگرهار	محب الرحمن جنتی	د عالی ریاضیاتو عمومی کورس	۲	ننگرهار	حمیدالله یار	عالي کلکولس ریاضي A 534 I ریاضي	۱
ننگرهار	نظر محمد	عالي کلکولس II	۴	ننگرهار	پروفیسور لطف الله صافی	د نفوسو جغرافیه	۳
ننگرهار	پوهاند دوکتور خیر محمد ماموند	فزیکی کیمیا II الکترولیتی محلولونه او الکترو کیمیا	۶	ننگرهار	پوهاند دوکتور خیر محمد ماموند	فزیکی کیمیا III کیمیاوی کنتیک او کنلسس، کروماتوگرافی او اسپکتروسکوپي	۵
ننگرهار	پروفیسور غنچه گل حبیب صافی	د ژویو فزیولوژي	۸	ننگرهار	داکتر غلام فاروق میر احمدی	د ودانیو د تودولو تخنیک لومړی برخه، دسون تخنیک	۷
ننگرهار	پروفیسور عبدالغیاث صافی	د متیورولوژی مبادی	۱۰	ننگرهار	انجنیر محمد عمر تیموری	معیار های جدید اعمار ساختمان	۹
ننگرهار	انجنیر محمد عمر تیموری	چگونگی مصرف انرژی در ساختمان های رهائشی	۱۲	ننگرهار	سلطان احمد نیازمن	الجبر او د عددونو تیوری لومړی برخه	۱۱
ننگرهار	پوهاند عارف الله مندوزی	د ژوند چاپیریال	۱۴	ننگرهار	پوهندوی دیپلوم انجنیر عبدالرحمن مومند	د اوسپیز کانکرتی عناصرو د لومړی صنفی کار متودیکی لارښود	۱۳
ننگرهار	پوهنوال محمد اسحق رازقی	جامداتو میخانیک	۱۶	ننگرهار	پوهاند دوکتور محمد غوث حکیمی	عضوی کیمیا، کړیوال ترکیبونه	۱۵
ننگرهار	دیپلوم انجنیر اسدالله ملکزی	د ودانیو د جوړولو مهندسي اساسات لومړی ټوک	۱۸	ننگرهار	دیپلوم انجنیر اسدالله ملکزی	د ودانیو د جوړولو مهندسي اساسات دویم ټوک	۱۷
ننگرهار	محمد طاهر کانی	کیمیایي عنصرونه لومړی ټوک	۲۰	ننگرهار	محمد طاهر کانی	کیمیایي عنصرونه دویم ټوک	۱۹
ننگرهار	پوهنیار عبدالله عادل او امان الله ورین	د اقتصاد او تجارت اصطلاحات (انگلیسي-پښتو تشریحي قاموس)	۲۲	خوست	کل محمد جنت زی	عمومی ریاضیات	۲۱
کابل پوهنتون	داکتر اعظم دادفر	روانشناسی و ضرورت آن در جامعه افغانستان	۲۴	ننگرهار	داکتر عبدالله مہمند	خطی الجبر	۲۳
بلخ	پوهنوال سید یوسف مانووال	اساسات هندسه ترسیمي مسطح	۲۶	بلخ	پوهاند ولی محمد فائز	مبادی اقتصاد زراعتی	۲۵
خوست	پوهنوال دوکتور ماستر واحدی	د رادیویی خپرونو تولید	۲۸	کابل پولی تخنیک	انجنیر محمد عمر تیموری	تأسیسات و تجهیزات تخنیکي ساختمان	۲۷
کابل	پوهنوال داکتر سید محمد ټینگار	تیوری و سیاست بودجه عامه	۳۰	خوست	پوهنیار محمد حنیف هاشمی	د خاورې تخریب او د چاپیریال ککړتیا	۲۹
کابل	پوهنوال داکتر گل حسن ولیزی	عضوی کیمیا، د اروماتیک او هیتروسیکلکیک برخه	۳۲	هرات	پروفیسور داکتر دیپلوم علی آقا نحیف	حیوانات مفصلیه	۳۱
ننگرهار	پوهنوال محمد اسحق رازقی	د انجنیری میخانیک	۳۴	ننگرهار	پوهاند محمد بشیر دوپال	د پروژې تحلیل او مدیریت	۳۳
ننگرهار	پوهندوی سید شیر آقا سیدی	کلکولس او تحلیلي هندسه، دوهمه برخه	۳۶	ننگرهار	پوهندوی سید شیر آقا سیدی	کلکولس او تحلیلي هندسه، لومړی برخه	۳۵
ننگرهار	پوهنوال دوکتور محمد طاهر عنایت	کارتو گرافی با اساسات توپوگرافی	۳۸	ننگرهار	پوهاند محمد طیب	د کرنیزو محصولاتو بازار موندنه	۳۷
خوست	پوهنمل بهرام امیری	د موادو مقاومت	۴۰	ننگرهار	اسد الله ملکزی	انژني سمپا کوونکي ودانی	۳۹
ننگرهار	دانش کړوخیل	اطلاعاتو ته د لاسرسي لارې چارې	۴۲	ننگرهار	پوهاند خیر محمد ماموند	فزیکی کیمیا گازونه او کیمیاوی ترمودینامیک	۴۱

۴۳	حياتي جغرافيه	پوهاند لطف الله صافي	ننگرهار	۴۴	د فاضله اوبو انجنيري	زلمی خالقی	ننگرهار
۴۵	د رياضي په هلكه خبرې اترې	سلطان احمد نيازم	ننگرهار	۵۶	اقتصادي جيولوجي (كانپوهنه-فلزي كانونه)	پوهاند دوكتور شريف الله سهاك	ننگرهار
۴۷	گروه های اجتماعي بسته (مطالعه جامعه شناختی سکتها)	داکتر احمد سير مهجور	کابل پوهنتون	۴۸	گرم شدن کره زمین	محمد نعيم نسين	بلخ
۴۹	الجبر او د عددونو تيوري دوهمه برخه	سلطان احمد نيازم	ننگرهار	۵۰	اعمار ساختمانها (اساسات، مواد و سيستم ها)	پوهندوی ديپلوم انجنير امان الله فقيري	کابل پوليتخنیک
۵۱	په سيول انجنيري کې د اټوکید استعمال	پوهنوال ميا پاچا مياخيل	ننگرهار	۵۲	وترنری عمومي پتالوژي	پوهندوی محمد طاهر کاکړ	ننگرهار
۵۳	انجنيري جيودوزی (سرو)	پوهندی گل حکيم شاه سیدی	ننگرهار	۵۴	جيومورفولوژي	پوهنوال عزت الله	ننگرهار
۵۵	د تلویزیوني خپرونو تولید	پوهنوال داکتر ماستر واحدی	خوست	۵۶	اوسپنيز کانکريټي عناصر ، لومړی برخه	پوهنوال ديپلوم انجنير عبدالرحمن مومند	ننگرهار
۵۷	زولوجی فقاربه	ذاکره بابکرخيل	ننگرهار	۵۸	زولوجی غيرفقاربه	ذاکره بابکرخيل	ننگرهار
۵۹	د تهادب انجنيري	پوهاند انجنير زلمی خالقی	ننگرهار	۶۰	الجبر معاصر	داکتر عبدالله مهمند	بلخ
۶۱	رهنمود موثريت حفظ انرژي در تعميرات	داکتر انجنير محمد عمر تيموری	کابل	۶۲	معاصر الجبر	داکتر عبدالله مهمند	خوست
۶۳	د افغانستان د پوهنتونونو د درسی کتابونو چاپول (پشتو)	داکتر يحيی وردک	ټولو ته	۶۴	آلماني د افغانانو لپاره	داکتر يحيی وردک	ټولو ته
۶۵	آلمانی برای افغانها به دری	داکتر يحيی وردک	ټولو ته	۶۶	د پروژې مدیریت په عمل کې	محمد داود علم او يو اف . گهل	ننگرهار
۶۷	صنعتي اقتصاد	پوهاند محمد بشير دوديال	ننگرهار	۶۸	نباتي فزيولوژي لومړی جلد	پوهنمل محمد طاهر مياخيل	خوست
۶۹	نباتي فزيولوژي دوهم جلد	پوهنمل محمد طاهر مياخيل	خوست	۷۰	د ساختمانونو تحليل (لومړی برخه)	پوهاند محمد اسحق رازقی	ننگرهار
۷۱	د ساختمانونو تحليل (دويمه برخه)	پوهاند محمد اسحق رازقی	ننگرهار	۷۲	د مهنډسانو د پاره ساختماني ستاتيک زده کړه	ديپلوم انجنير اسدالله ملکزی	ننگرهار
۷۳	د ساختمان د جوړلو طريقي (لومړی برخه)	پوهاند انجنير محمد عيسى تنها	ننگرهار	۷۴	د ساختمان د جوړلو طريقي (دوهمه برخه)	پوهاند انجنير محمد عيسى تنها	ننگرهار
۷۵	سيټونه او هرڅه د هغوی په هکله	ليف بوکوفسکی/ سلطان احمد نياز من	ننگرهار	۷۶	د لويو لارو د هندسي عناصرو ډيزاين	پوهنيار انجنير محمد شاکر فاروقي	ننگرهار
۷۷	د سرخلاصو کانالونو هايډروليک	پوهنوال مياپاچا مياخيل	ننگرهار	۷۸	د جوړښتونو تحليل (لومړی برخه)	پروفيسور حفيظ الله وردک او پروفيسور دکتور زرگان بها	خوست
۷۹	د جوړښتونو تحليل (دوهمه برخه)	پروفيسور حفيظ الله وردک او پروفيسور دکتور زرگان بها	خوست	۸۰	د رياضي منطق	سلطان احمد نيازم	ننگرهار
۸۱	۴۵ انجنيري درسي کتابونه	ټول پوهنتونونه	ننگرهار	۸۲	د اوبو رسولو انجنيري	پروفيسور انجنير محمد عيسى تنها	ننگرهار
۸۳	اوسپنيز کانکريټي عناصر ډيزاين (دويمه برخه ، لومړی ټوک)	پوهاند ديپلوم انجنير عبدالرحمن مومند	ننگرهار	۸۴	اوسپنيز کانکريټي عناصر ډيزاين (دويمه برخه ، دوهم ټوک)	پوهاند ديپلوم انجنير عبدالرحمن مومند	ننگرهار
۸۵	د تحليلی هندسه لومړی برخه	سيد شير اقا سیدی	ننگرهار	۸۶	د اقتصاد د علم اساسات	شېر خان حساس	ننگرهار
۸۷	د انجنيري اساسی رياضي (لومړی برخه)	پوهندوی عبدالغفور نيازی	ننگرهار	۸۸	د انجنيري اساسی رياضي (دوهمه برخه)	پوهندوی عبدالغفور نيازی	ننگرهار
۸۹	عمومي تخنيکي رسم	پوهيالی فضل اکبر	ننگرهار	۹۰	د اقتصادي پرمختيا تيوري	پوهاند محمد بشير دوپال	ننگرهار
۹۱	اقليم پوهنه	پوهاند عزت الله سايل	ننگرهار	۹۲	کيد او گرافیک	پوهنوال ديپلوم انجنير بهاوالدين جلالی	ننگرهار
۹۳	پيداگوژي	پوهنيار راز محمد فيضي	ننگرهار	۹۴	نړيوالې ټولنې	احسان الله آرنزی	ننگرهار

خوست	پروفیسور حفیظ اللہ وردک او پروفیسور دکتور زرجان بها	د جورنیشنونو تحلیل (در بیم برخه)		ننگرهار	پوهنوال ډاکتر نظر محمد سلطانی خدران	د طبیعي علومو انگلیسي-پښتو قاموس	۹۵
					شېرخان حساس	د اقتصاد د علم اساسات	

ټول کتابونه له دې ویبپاڼې څخه ډولډولای شى : www.ecampus-afghanistan.org

مرسته کوونکى: د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کميټې، د آلمان د فدرالى جمهوريت جنرال کنسولگری، کانراډ ادناور بنسټ، ميخايل کلبټ، سلواک ايد، په جرمني کې د اناسيس کمپنۍ او افغانیک

تطبيق کوونکى: ډاکتر يحيى وردگ د لوړو زده کړو وزارت، څلورمه کارته، کابل افغانستان، مې ۲۰۲۱

دفتري: 075601640، ایمیل: textbooks@afghanic.de

افغاني درسي کتابونو ته آنلاين لاس رسى

Access to Online Afghan Textbooks

ecampus-Afghanistan.org

kitabona.com

Full version of all textbooks can be downloaded as PDF from above website.

if you want to publish your textbooks please contact us: Dr. Yahya Wardak, Ministry of Higher Education, Kabul. Office: 0756014640. Email: textbooks@afghanic.de

Publishing Textbooks

Honorable lecturers and dear students!

The lack of quality textbooks in the universities of Afghanistan is a serious issue, which is repeatedly challenging students and teachers alike. To tackle this issue, we have initiated the process of providing textbooks to the students of medicine. For this reason, we have published 342 different textbooks of Medicine, Engineering, Science, Economics, Journalism and Agriculture from Nangarhar, Khost, Kandahar, Herat, Balkh, Al-Beroni, Kabul, Kabul Polytechnic and Kabul Medical universities. The book you are holding in your hands is a sample of a printed textbook. It should be mentioned that all these books have been distributed among all Afghan universities and many other institutions and organizations for free. Out of the total, 96 medical textbooks funded by German Academic Exchange Service, 210 medical and non-medical textbooks funded by Kinderhilfe-Afghanistan, 7 textbooks funded by German-Afghan University Society, 2 textbooks funded by Consulate General of the Federal Republic of Germany, Mazar-e Sharif, 4 textbooks funded by Afghanistan-Schulen, 2 textbooks funded by SlovakAid, and 8 textbooks funded by Konrad Adenauer Stiftung. All the published textbooks can be downloaded from www.ecampus-afghanistan.org & www.kitabona.com.

The Afghan National Higher Education Strategy (2010-2014) states:

"Funds will be made available to encourage the writing and publication of textbooks in Dari and Pashto. Especially in priority areas, to improve the quality of teaching and learning and give students access to state-of-the-art information. In the meantime, translation of English language textbooks and journals into Dari and Pashto is a major challenge for curriculum reform. Without this facility it would not be possible for university students and faculty to access modern developments as knowledge in all disciplines accumulates at a rapid and exponential pace, in particular this is a huge obstacle for establishing a research culture. The Ministry of Higher Education together with the universities will examine strategies to overcome this deficit".

We would like to continue this project and to end the method of manual notes and papers. Based on the request of higher education institutions, there is the need to publish about 100 different textbooks each year.

I would like to ask all the lecturers to write new textbooks, translate or revise their lecture notes or written books and share them with us to be published. We will ensure quality composition, printing and distribution to Afghan universities free of charge. I would like the students to encourage and assist their lecturers in this regard. We welcome any recommendations and suggestions for improvement.

It is worth mentioning that the authors and publishers tried to prepare the books according to the international standards, but if there is any problem in the book, we kindly request the readers to send their comments to us or the authors in order to be corrected for future revised editions.

We are very thankful to Kinderhilfe-Afghanistan (German Aid for Afghan Children) and its director Dr. Eroes, who has provided fund for this book. We would also like to mention that he has provided funds for 210 medical and non-medical textbooks so far.

I am especially grateful to GIZ (German Society for International Cooperation) and CIM (Centre for International Migration & Development) for providing working opportunities for me from 2010 to 2016 in Afghanistan.

In our ministry, I would like to cordially thank Academic Deputy Minister Abdul Tawab Balakarzai, Financial & Administrative Deputy Minister Noor Ahmad Darwish, Advisor at Ministry of Higher Education Dr. Gul Rahim Safi, Chancellor of Universities, Deans of faculties, and lecturers for their continuous cooperation and support for this project.

I am also thankful to all those lecturers who encouraged us and gave us all these books to be published and distributed all over Afghanistan. Finally I would like to express my appreciation for the efforts of my colleagues Hekmatullah Aziz and Fahim Habibi in the office for publishing and distributing the textbooks.

Dr Yahya Wardak
Advisor at the Ministry of Higher Education
Kabul, Afghanistan, May, 2021
Mobile: 0706320844, 0780232310
Email: textbooks@afghanic.org

Message from the Ministry of Higher Education

In history, books have played a very important role in gaining, keeping and spreading knowledge and science, and they are the fundamental units of educational curriculum which can also play an effective role in improving the quality of higher education. Therefore, keeping in mind the needs of the society and today's requirements and based on educational standards, new learning materials and textbooks should be provided and published for the students.

I appreciate the efforts of the lecturers and authors, and I am very thankful to those who have worked for many years and have written or translated textbooks in their fields. They have offered their national duty, and they have motivated the motor of improvement.

I also warmly welcome more lecturers to prepare and publish textbooks in their respective fields so that, after publication, they should be distributed among the students to take full advantage of them. This will be a good step in the improvement of the quality of higher education and knowledge transfer process.

The Ministry of Higher Education has the responsibility to make available new and standard learning materials in different fields in order to better educate our students.

Finally I am very grateful to Kinderhilfe-Afghanistan (German Aid for Afghan Children) and our colleague Dr. Yahya Wardak that have provided opportunities for publishing this book.

I am hopeful that this project should be continued and increased in order to have at least one standard textbook for each subject, in the near future.

Sincerely,
Abdul Tawab Balakarzai
Academic Deputy Minister of Higher Education
Kabul, 2021

Book Name Pedagogy
Authors Teach Assist Razmuhammad Faizi &
 Assist Prof Ab Rashid Malakzai
Publisher Nangarhar University, Education Faculty
Website www.nu.edu.af
Published 2021, Second Edition
Copies 1000
Serial No 342
Download www.ecampus-afghanistan.org
 www.kitabona.com

This publication was financed by **Kinderhilfe-Afghanistan** (German Aid for Afghan Children) a private initiative of the Eroes family in Germany.

Administrative and technical support by Afghanic.

The contents and textual structure of this book have been developed by concerning author and relevant faculty and being responsible for it.

Funding and supporting agencies are not holding any responsibilities.

If you want to publish your textbooks, please contact us:

Dr. Yahya Wardak, Ministry of Higher Education, Karte – 4, Kabul

Office 0780232310, 0706320844

Email textbooks@afghanic.org

All rights reserved with the author.

Printed in Afghanistan 2021

ISBN 978-9936-620-76-6

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**